

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Bilim Dalı

**DARBELERİN MEŞRUIYETİNİ
SAĞLAMA ARACI OLARAK
KEMALİZM'İN HEGEMONYASI: 12
EYLÜL 1980 ÖRNEĞİ**

Semih Nafiz İPEK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

DARBELERİN MEŞRUIYETİNİ SAĞLAMA ARACI OLARAK
KEMALİZM'İN HEGEMONYASI: 12 EYLÜL 1980 ÖRNEĞİ

Semih Nafiz İPEK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 6 ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

16/06/2023

Semih Nafiz İPEK

1“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

** Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.*

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Prof. Dr. Mete Kaan KAYNAR danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Semih Nafiz İPEK

Hayatımın her şeyi ve canım nişanlım İrem'e,

TEŞEKKÜR

Çalışma konusunun belirlenmesi ve detaylandırılması konusunda desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sayın hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Mete Kaan KAYNAR'a, tezim hakkında verdiği fikirlerle tezimin ilk temelini atan sayın hocam Prof. Dr. Ali ÇAğLAR'a çok teşekkür ederim. Ayrıca hayatımın her aşamasında olduğu gibi akademik hayatımın lisans döneminde, yüksek lisans ders döneminde ve son olarak tez çalışmam döneminde bana her zaman destek olan ve yanımda olan, tüm bu kariyer basamaklarını tırmanırken ve elde ettiğim başarılarda gerçek kahramanlar olan değerli nişanlım ve hayatımın her şeyi İrem YILDIZOğLU'na ve değerli YILDIZOğLU ailesine, rahmetli canım dedem Nafiz İPEK'e ve rahmetli canım babaannem Zerrin İPEK'e karşı her zaman minnet duyacağımı belirtir, teşekkür ederim.

Semih Nafiz İPEK

Haziran 2023

Ankara

ÖZET

İPEK, Semih Nafiz. *Darbelerin Meşruiyetini Sağlama Aracı Olarak Kemalizm'in Hegemonyası: 12 Eylül 1980 Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.

Bu tez çalışmasında Gramsci'nin hegemonya kuramından faydalanılarak Kemalizm'in hegemonyasının varlığı ve bu hegemonyanın kurucu ve uygulayıcı unsurları açıklanacak; ardından 12 Eylül 1980 darbesinde meşruiyet unsuru olarak Kemalizm'in hegemonyasının kullanılışı aktarılacaktır. Böylece tez kapsamında Kemalizm'in hegemonyasının varlığı aktarılacak ve 12 Eylül 1980 darbesi özelinde darbelerin meşruiyetini sağlama aracı olarak Kemalizm'in hegemonyasının kullanılması durumu belirtilecek ve literatüre bu bağlamda katkı sağlanacaktır. Bu amaçla, tezin ilk bölümünde Gramsci'nin hegemonya kuramı açıklanacak, ikinci bölümde Kemalizm'in hegemonyasını oluşturan kurucu ve uygulayıcı unsurlar aktarılacak ve üçüncü bölümde 12 Eylül 1980 darbesinde Kemalizm'in hegemonyasının kullanılması ve Atatürkçülük algısı belirtilecektir. Tartışma ve sonuç kısmında ise Kemalizm'in hegemonyasının Türk siyasi tarihinde mevcut olduğu ve 12 Eylül 1980 darbesi özelinde olan anlatımla birlikte darbelerin meşruiyetini sağladığı sonucu aktarılacaktır.

Anahtar Sözcükler

Kemalizm, Atatürkçülük, Hegemonya, Ordu, 12 Eylül 1980 Darbesi

ABSTRACT

İPEK, Semih Nafiz. *The Hegemony Of Kemalism As A Tool To Legitimate Coups: The Case Of September 12, 1980*, Master's Thesis, Ankara, 2023.

In this thesis, the existence of Kemalism's hegemony and the founding and implementing elements of this hegemony will be explained by making use of Gramsci's theory of hegemony; Then, the use of Kemalism's hegemony as an element of legitimacy in the September 12, 1980 coup will be conveyed. Thus, within the scope of the thesis, the existence of Kemalism's hegemony will be conveyed and the use of Kemalism's hegemony as a means of ensuring the legitimacy of the coups in the 12 September 1980 coup will be stated and a contribution will be made to the literature in this context. For this purpose, in the first part of the thesis, Gramsci's theory of hegemony will be explained, in the second part, the founding and implementing elements of Kemalism's hegemony will be explained, and in the third part, the use of Kemalism's hegemony in the 12 September 1980 coup and the perception of Kemalism will be stated. In the discussion and conclusion part, the conclusion that Kemalism's hegemony exists in Turkish political history and that it provides the legitimacy of the coups will be conveyed with the narrative specific to the September 12, 1980 coup.

Key Words

Kemalism, Atatürkism, Hegemony, Army, September 12, 1980 Coup

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
İTHAF.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: GRAMSCİ'NİN HEGEMONYA KURAMI.....	3
2. BÖLÜM: KEMALİZM VE KEMALİST HEGEMONYA.....	11
2.1. KEMALİST HEGEMONYANIN KURUCU UNSURLARI: ALTI OK	14
.....	
2.1.1. Laiklik.....	14
2.1.2. İnkılapçılık.....	20
2.1.3. Halkçılık.....	22
2.1.4. Milliyetçilik.....	24
2.1.4.1. Türk Tarih Tezi.....	28

2.1.4.2. Afet İnan ve “Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi” Çalışması.....	31
2.1.4.3. Güneş Dil Teorisi.....	32
2.1.5. Cumhuriyetçilik.....	34
2.1.6. Devletçilik.....	35
2.2. KEMALİST HEGEMONYANIN UYGULAYICI UNSURLARI.....	37
2.2.1. Tek Partinin Parti-Devlete Dönüşümü.....	37
2.2.2. Atatürk’ü Koruma Kanunu.....	40
2.2.3. Halkevleri.....	41
2.2.4. Köy Enstitüleri.....	44
2.2.5. Takrir-i Sükûn Kanunu.....	45
2.2.6. İstiklal Mahkemeleri.....	46
2.2.7. Kemalist Millî Eğitim.....	49
2.2.7.1. Latin Harflerinin Kabulü ve Millet Mektepleri Uygulaması.....	50
2.2.7.2. 1933 Üniversite Reformu.....	52
2.2.7.3. Tevhid-i Tedrisat Kanunu.....	53
2.2.8. Kemalist Hegemonyanın Uygulayıcı Unsuru Olarak Kadın.....	56
2.2.9. Kahraman ve Karizmatik Otorite Mustafa Kemal, Totem ve Tabu Atatürk.....	58
2.2.9.1. Heykeller ve Cumhuriyet Törenleri.....	67
2.2.9.2. Nutuk.....	69
3. BÖLÜM: 12 EYLÜL 1980.....	72
3.1. 12 EYLÜL’E GİDEN SÜREÇ.....	72
3.2. AYDINLAR OCAĞI.....	77

3.3. KEMALİZM VE ATATÜRKCÜLÜK.....	81
3.4. 12 EYLÜL VE ATATÜRKCÜLÜK.....	83
TARTIŞMA VE SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA.....	95
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU.....	104
EK 2. ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU.....	106

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri, United States of America
AP	Adalet Partisi
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DEV-SOL	Devrimci Sol
DİSK	Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	Demokrat Parti
IMF	Uluslararası Para Fonu, International Monetary Fund
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
MC	Milliyetçi Cephe
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MSP	Millî Selâmet Partisi
MTTB	Millî Türk Talebe Birliği
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası
TARİŞ	İncir, Üzüm, Pamuk, Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TDAK	Türk Dili Araştırma Kurumu
TDK	Türk Dil Kurumu
TDTC	Türk Dili Tetkik Cemiyeti
TL	Türk Lirası
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TTTC	Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

GİRİŞ

Kemalizm, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla başlayan ve vefatından sonra dahi düşünce sistemi olma bağlamında etkisi tüm ülkede devam eden bir yapıyı temsil etmektedir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu mirasından sonra rotasız kalan bir devletin yönlendirilme ihtiyacının tek bir lider üzerinden sağlanma çabası ve isteği, Mustafa Kemal'in tüm düşünce ve uygulamalarıyla Atatürkleştirilmesine ve Kemalizm ve özellikle 12 Eylül 1980'den sonra Atatürkçülük'ün bu şekilde süregelmesine neden olmuştur. Böyle bir kılavuzun sosyal, ekonomik, siyasal ve askerî alanda tüm ülkeyi etkisi altına alması Kemalizm'in hegemonyasına hizmet eden bir duruma dönüşmüştür.

Kemalizm'in hegemonyasının darbelerin meşruiyetini sağlama aracı olarak kullanılmasının aktarılmasının amaçlandığı bu tezde Kemalizm'in hegemonyasını ve bu hegemonyanın darbelerin meşruiyetini sağlama aracı olarak kullanılmasını açıklamak üzere tezin birinci bölümünde Gramsci'nin hegemonya kuramı kullanılmıştır. Hegemonya kuramının ifade ettiği ilişkiler, hegemonyanın nasıl sağlandığı ve özellikleri birinci bölümde aktarılmıştır ve Gramsci'nin hegemonya kuramı bağlamında Kemalizm'in hegemonyası aktarılmıştır. Tezin ikinci bölümünde ise Kemalizm, Kemalist hegemonyanın kurucu unsurlarını içeren Altı Ok yani laiklik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, cumhuriyetçilik, inkılapçılık ilkeleri üzerinden açıklanacaktır. Kemalist hegemonyanın kurucu unsurları olan Altı Ok, rejimin dolayısıyla Kemalizm'in savunduğu değerler olarak kurucu unsurlar konumundadır. Bu kurucu unsurlar bölümünde laiklik ilkesi kapsamında Saltanatın Kaldırılması, Hilafetin Kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kurulması, siyasal, hukuksal ve sosyal değişiklikler açıklanmıştır. Milliyetçilik ilkesi bağlamında Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi açıklanmıştır. Cumhuriyetçilik ilkesi bağlamında Cumhuriyet'in ilanı açıklanmıştır. Ayrıca ikinci bölümde Kemalist hegemonyanın uygulayıcı unsurları olarak belirlenen Atatürk'ü Koruma Kanunu, Halkevleri, Köy Enstitüleri, Takrir-i Sükûn Kanunu, İstiklal Mahkemeleri, Kemalist millî eğitim ve Atatürk'ün totemleştirilmesi ve Atatürkçülüğün tabulaştırılması aktarılmıştır. Kemalist hegemonyanın unsurlarının kurucu unsurlar ve uygulayıcı unsurlar olarak bir ayrımına tabi

tutulması durumu bu unsurların işlevlerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Kurucu unsurlar olan Altı Ok, hem Cumhuriyet Halk Partisi'nin hem de parti devletin temel ilkelerini oluşturan Kemalist hegemonyayı inşa eden temel yapıyı meydana getirmiştir. Tez çalışmasında uygulayıcı unsurlar olarak bahsedilen pratikler ise Kemalist hegemonyanın ülke genelinde benimsenmesine, yayılmasına ve nihayetinde kalıcı olmasına neden olan araçlar olarak işlev görmüşlerdir. Üçüncü bölümde ise 12 Eylül 1980 örneği üzerinden Atatürkçülük olgusunun darbe özelinde nasıl değerlendirildiği ve bu değerlendirmede Aydınlar Ocağı'nın Türk-İslam Sentezi fikri aktarılacaktır. Tez çalışmasında son olarak tartışma ve sonuç kısmı aktarılacaktır. Tez çalışmasında konuyla ilgili literatür taraması yapılmış ve nitel bir çalışma oluşturulmuştur, tezin literatüre katkısı Gramsci'nin hegemonya kuramı bağlamında Kemalist hegemonyayı kurucu ve uygulayıcı unsurlar açısından incelemesi ve 12 Eylül 1980 özelinde Kemalist hegemonyanın darbelerin meşruiyetini sağlamasında araç olarak kullanılması durumunun aktarılması olacaktır.

1. BÖLÜM

GRAMSCİ’NİN HEGEMONYA KURAMI

Antonio Gramsci’nin hegemonya kuramını anlamlandırmak için öncelikle Gramsci’nin oluşturduğu kavramsal çözümlmeye hâkim olmak gerekmektedir. Gramsci “Tarihsel Blok” olarak oluşturduğu kuramsal çözümlemesinde, Tarihsel Blok kavramını Yapı ve Üstyapı’dan oluşan bir bütün olarak betimler. Yapı kavramı ekonomik süreçleri (Üretici güçler ve üretim ilişkileri) kapsarken, Üstyapı kavramı ise ideoloji, hukuk ve politikayı kapsar. Ancak tabii ki Yapı ve Üstyapı olguları arasında karşılıklı bir etki mevcuttur (Karşıtların Birliği). Yetiş’in de bahsettiği gibi bu karşılıklılık zorunlu bir karşılıklılıktır ve devlet-sivil toplum ikiliğini belirlemek açısından da önemlidir; ki bu ikilik çatışma şeklinde değil diyalektik bir şekilde şekillenmektedir (Yetiş, 2009, s. 131). İki temel üstyapısal düzey olan devlet ve sivil toplum aslında tüm diyalektiğin temelini oluşturmaktadır. Sivil toplum özel alan olarak anılırken, politik toplum devlet olarak anılır ve sivil toplum hegemonya kavramına karşılık gelirken, politik toplum doğrudan tahakküm kavramına karşılık gelmektedir. Politik toplum devletin alanına karşılık gelen alanı resmederken, sivil toplum devletin dışında kalan ilişkiler ve yapılar bütünlüğünü oluşturmaktadır. “Gramsci’ye göre bir tarihsel blok farklı sınıf çıkarları ile kimliklerin ittifak halinde bir araya gelerek birbirine eklemlenmesi anlamına gelir, bu eklemlenme ancak hegemonya ile mümkün olmaktadır.” (Kabataş ve Kök, 2021, s. 184). Hegemonyanın tarihsel blok içerisinden çıkması ve aynı zamanda tarihsel blokun birliğini sağlaması bu anlamda önem arz etmektedir.

Gramsci devleti üç kavramsal modelde açıklamıştır. Bunlardan birincisi “Dar Anlamda Devlet” ikincisi ise “Geniş Anlamda Devlet” açıklamasıdır. Dar anlamda devlet olarak tanımladığı olgu, politik topluma tekabül ederken, geniş anlamda devlet olarak adlandırdığı kavram ise sivil toplum ve politik toplumun birleşiminden oluşmaktadır. Dar anlamda devlet yani politik toplum karşısında sivil toplum konumlanıyorken, geniş anlamda devlete tekabül eden kavramda ise bu devleti politik toplum ve sivil toplum birlikte oluşturmaktadır. Sivil toplum ve politik toplumun karşılıklı konumlandığı bir sistemde yani dar anlamda devlet kavramsallaştırmasında, sivil toplum hegemonya

kavramına karşılık gelirken, politik toplum ya da devlet denilen kavram egemenlik/tahakküme tekabül etmektedir. Dar anlamıyla devlet olarak tanımlanan politik toplum kendi içerisinde devletin baskı aygıtları olan silahlı kuvvetler, yargı vb. organları barındırır. Politik toplumun temel özelliği zorlama aygıtını temsil etmesidir ve zorlama aygıtı hegemonyanın etkisiz kaldığı noktalarda devletin birliğini sağlamayı tesis etmektedir. Gramsci'nin geniş anlamda devlet tanımı ise politik toplum ve sivil toplum birlikteliğinin oluşturduğu bir yapıyı anlatır. Zorlama işlevini yerine getiren devletin yanında kurulan hegemonya ile rıza işlevini yerine getiren sivil toplum birlikte geniş anlamda devleti oluşturur. Geniş anlamda devlet ya da diğer adıyla entegral devlet kavramı “politik toplum + sivil toplum ya da diktatörlük + hegemonya” şeklinde özetlenebilir (Yetiş, 2009, s. 142). Devleti sadece siyasi anlamda açıklamanın ötesine giden bu yaklaşım aynı zamanda devletin politik toplum yönü dışında sivil toplumun da oluşturduğu bir yönü olduğu şeklinde de okunmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere devletin sadece politik bir yönü yoktur; devlet aynı zamanda sivil toplumdaki egemenliğini de tesis edecek bir ilişkiler ağı ve sivil toplum içerisinde toplumsal sınıflar ve örgütler arasında ve hatta üzerinde bir denetim mekanizması kurmak zorundadır. Yalnızca dar anlamda devlet modelinde açıklandığı şekliyle zor yoluyla oluşturulmaya çalışan bir egemenlik şekli özellikle sivil toplumun geliştiği ve güçlendiği kapitalist devletlerde başarıya ulaşmanın zor olduğu bir yapıyı temsil etmektedir. Devlet aynı zamanda zor aygıtının yanı sıra rıza aygıtını da egemenliğini sağlamada etkin olarak kullanarak sivil toplum üzerinde denetimini ve hegemonyasını sağlamalı ve egemen sınıf ve diğer sınıflar arasındaki etkileşim ve kontrol mekanizmasını sağlıklı bir şekilde yürütmelidir. Entegral devletin politik toplum ve sivil toplumun birlikte oluşturduğu bir sistem olarak tanımlandığı yaklaşımda egemen sınıfın sivil toplum üzerindeki kontrolünü sağlamanın yolu egemen sınıfın sivil toplum üzerinde hegemonyasını kurmasıyla mümkün olacaktır.

Hegemonya terimi, “egemen sınıfın, karşıt gruplar üzerinde zorunlu olarak uygulayacağı zorlama” demektir (Dural, 2012, s. 312). Egemen sınıf karşıt gruplar üzerinde kurduğu hegemonya ile toplumdaki diğer sınıfların da rızasını alarak sivil topluma nüfuz edecek ve yönetimini başarılı bir şekilde sürdürecektir ve egemen sınıflar ile karşıt gruplar arasındaki bu mücadele hegemonik mücadele olarak adlandırılmaktadır. İşte bu noktada

hegemonya sınıfsal bir tabana dayandırılarak oluşturulmuş olacaktır; bu anlamda çeşitli sınıfların mücadelesi ve bu mücadele sonucunda bir sınıfın diğer sınıfa üstünlük sağlaması ile hegemonya kurulmuş olmaktadır, bu anlamda hegemonya güç ilişkilerinin etkileşime girmesi ve sonuçlanması ile oluşturulmaktadır; güç ilişkileri ise toplumsal uzantıda var olan bağlaşıklık grupların varlığıyla açıklanmaktadır (Bank, 2015, s. 21). Hegemonyasını uygulayabilecek olan sınıfın ideolojik açıdan ve ekonomik açıdan güç erkini elinde tutabilecek bir yetkinliğe sahip olması gerekir, bu noktada diğer sınıfları etkisizleştiren hegemonik sınıf hegemonyasını devam ettirme iradesine sahip olabilmek için bunu toplumsal bağlama da oturtmak gereğini duyacaktır (Bank, 2015, s. 27). Ayrıca hegemonyasını kuracak olan grubun liderlik vasfına da sahip olması gerekir ve bu liderlik vasfını hem hegemonyasını kurmadan önce hem de hegemonyası esnasında etkili bir şekilde göstermesi gerekir; hegemonya kurmak için siyasi, ekonomik vb. tüm alanlarda liderlik edebilecek bir kapasite gereklidir (Bank, 2015, s. 29). Hegemonyanın kurulması ve sürdürülmesi sürecinde temel olarak egemen sınıfın diğer sınıflar üzerinde hakimiyet ve denetim kurması ve bu ilişkiyi sürdürmeye devam etmesi temelli bir sivil toplum süreci yatmaktadır (Carnoy, 2014, s. 96). Hegemonya egemen sınıfın kendi dünya görüşünü sivil toplum alanında uygulamaya ve diğer toplumsal gruplara kabul ettirmeye çalışması için oluşturmaya çalıştığı bir ilişki olarak adlandırılmaktadır ve bu ilişki sürekli olarak toplumsal grup ve sınıfların mücadelesi şeklinde devam etmektedir (Carnoy, 2014, s. 97). Kurulan hegemonya ile egemen sınıfın tüm değerleri diğer sınıflar tarafından benimsenmektedir, bağımlı olan bu diğer sınıfların da egemen sınıfın kimlik özelliklerine bürünmesi sonucu bağımlı sınıflar egemen sınıfın hegemonyasına bağlanır ve hegemonyanın sürdürülmesi ve güçlendirilmesi durumu oluşmuş olur (Kabataş ve Kök, 2021, s. 185). Hegemonya ile üretilmesi amaçlanan rıza yine hegemonik araçlar ile hegemonyanın sürdürülmesi ile gerçekleşmektedir.

Gramsci'nin üçüncü devlet tanımında devlet ve sivil toplumun özdeş olduğu görülmektedir; yani hegemonya ile oluşturulan rıza ile devletin zorlama aygıtıyla oluşturduğu egemenliği birbirinden ayrılmayan bir bütün olarak karşımıza çıkmaktadır (Carnoy, 2014, s. 100). Burada hegemonyanın hem politik toplum ya da devletin içerisinde hem de sivil toplumda birlikte yer alması durumu oluşmaktadır; bu da devletin zorlama aygıtlarının hegemonya oluşturmak için kullanıldığı sonucunu doğurmaktadır.

Aynı zamanda sivil toplum içerisindeki tüm yapılar ve kurumlar da devlet aygıtlarıdır; devlet ve sivil toplumun bu şekilde iç içe geçmesi hegemonyanın oluşturulması hususunda çok ciddi bir etki yaratma konusunda önemli bir durumu temsil etmektedir.

Gramsci'ye göre her yeni tarihsel blok kendine özgü bir bürokrasi oluşturmaktadır (Yetiş, 2009, s. 137). Oluşturulan bürokrasi hegemonyanın oluşturulması ve sürdürülmesine hizmet eder. Hegemonyanın rıza ile sağlanamadığı noktalarda bürokrasi zor kullanma yoluyla da hegemonyayı tesis edebilmektedir. Bürokrasinin üyelerinden biri olan ordu ise hegemonyanın rıza ile kurulamadığı noktalarda zor kullanma yoluyla egemenliğin tesis edilmesine katkı sağlar. Aynı zamanda ordu egemen sınıfın sivil toplum üzerinde hegemonya kurması hususunda etkin bir şekilde rol oynar (Yetiş, 2009, s. 135). Yani aslında ordu devletin yani egemen sınıfın hegemonyasını kurmasında etkin bir rol oynamaktadır. Hegemonyasını kuran sınıfın hegemonyasını sürdürmesi ve diğer sınıflarla olan ilişkilerinin düzenlenmesi açısından da ordu gibi bürokratik kurumlar önemli bir rol üstlenmektedir.

Bir grubun tüm toplumsal gruplar üzerinde düşüncesini benimseterek ve bu düşünce temelinde hareket etmelerini sağlayarak üstünlük kurma planı, politik toplum ve sivil toplumdaki hegemonyasını tesis etmesiyle alakalı bir süreci işaret etmektedir; işte bu noktada aydınların görevi egemen grubun üyeleri olarak politik toplum yani devletin katılımcıları olarak sivil toplumdaki hegemonyayı sağlayıcı misyonu yerine getirmeleridir (Gramsci, 1975, s. 33). Gramsci politik toplumdaki ideolojik bütünlüğün ve devamlılığın sivil toplumda aynı ölçüde sağlanmasına ilişkin aydınların görevine dikkat çekmiş ve aydınlara sivil toplumdaki hegemonyayı sağlama misyonunu yüklemiştir (Gramsci, 1986, s. 75).

Gramsci'ye göre, bir toplumsal grubun ideolojik perspektifini tüm topluma benimsetme amacı diktatora olarak sonuçlanabilir (Gramsci, 1986, s. 75); bunu önlemenin yolu hegemonyayı tesis ederek zoru ortadan kaldırmak ve tüm toplumsal grupların tahakküm ile değil ve fakat rıza ile hegemonyayı kabul etmesine zemin hazırlamaktır. Bu durumun oluşabilmesi yani hegemonyanın tesis edilebilmesi için hegemonyayı sağlamak isteyen grubun kendi aydınlar sınıfını oluşturabilmesi gerekmektedir; ancak ve ancak kendi

aydınlar sınıfını oluşturabilen toplumsal gruplar bu sınıfları aracılığıyla diktatora evresini aşarak hegemonyalarını tesis edebilmektedir (Gramsci, 1986, s. 75).

Var olan mevcut siyasi yapı ve ideoloji değiştiği zaman yeni egemen grubun ilk durumda egemenliğini zor kullanma yoluyla tesis etme durumu görülmektedir; ancak uzun vadede politik toplumun ana gücü olan zor kullanımı ile, mevcut düşünce yapısını tüm topluma kabul ettirebilmesi mümkün değildir; politik toplum yani devlet mutlaka sivil topluma hegemonya kurmak suretiyle nüfuz ederek kendi düşünce sistemi egemenliğini sivil toplumda tesis etmek durumundadır (Gramsci, 1986, s. 175). Aksi bir durumda sivil topluma zor yoluyla benimsetilip hegemonya vasıtasıyla benimsetilmeyen bir ideolojik bütünlüğün uzun süreli var olabilmesi mümkün değildir.

Hegemonya en basit anlatımla varılması gereken bir hedefi değil, bitmek bilmeyen bir yolculuğu temsil eden bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Egemen sınıfın kendi düşünce sistemini diğer tüm sınıflara yani toplumun tamamına kabul ettirme sürecini kapsayan hegemonya, sürekli ve sistematik yapılması gereken bir kabul ettirme ve denetim mücadelesinin adıdır. Hegemonya asıl olarak zor kullanarak ya da güç ilişkileri temelinde oluşturulan bir mücadele değil en temelinde rızaya dayalı bir tahakküm kurma çabasını ifade etmektedir. Gramsci hegemonya kuramını oluştururken rızanın diğer gruplar üzerinde sağlanmasının araçları olarak hegemonik aygıtları ifade etmiştir; bu hegemonik aygıtlar eğitim, aile, din gibi çeşitli araçlardan oluşmaktadır. Bu aygıtlar hegemonyanın oluşturulmasında ve sürdürülmesinde temel işlevi üstlenmektedir. Ancak bu aygıtlar aracılığıyla hegemonyasını diğer sınıflara kabul ettirmek isteyen egemen sınıf, hegemonyasını kabul etmeyen diğer sınıflar üzerinde kendi diktatorasını uygulamak durumunda kalır (Portelli, 1982, s. 78). Buradan da anlaşılacağı üzere, Gramsci'nin hegemonya kuramında zor ve rıza beraber olarak hegemonyanın sağlanmasına hizmet etmektedir. Hegemonyanın gerçek kişiler tarafından yaratılması, korunması ve sürekli üretilmesi süreci ona varlığı boyunca bir canlılık vermekte ve onu soyut bir olgu olmak noktasından uzaklaştırmaktadır (Ransome, 2011, s. 176). Hegemonyanın gerçek kişiler tarafından yaratılması aynı zamanda hegemonyanın kendiliğinden ve aniden ortaya çıkmayacağı anlamını da içermektedir ve bu nedenle de sistematik ve kademeli olarak ortaya çıkan hegemonya için aynı zamanda liderlik gerekmektedir (Ransome, 2011, s.

180). Bu liderliğin egemen olacak ve hegemonyasını kuracak sınıf tarafından diğer tüm sınıflara da açık bir şekilde gösterilmesi ve kabul ettirilmesi gerekmektedir. Liderlik ve liderliğin kapsamı egemen olan sınıfın diğer tüm sınıfların yani toplumun amaçlarına ne derece hizmet ettiği ve tüm toplumu ne derece kapsayıcı olduğu ile ilgilidir.

Hegemonyanın oluşturulması ve sürdürülmesi açısından Gramsci'nin değindiği hegemonik aygıtları anlamlandırabilmek için Louis Althusser'in Devletin İdeolojik Aygıtları çözümlemesinden yararlanmak gerekmektedir. Althusser, devletin aygıtlarını baskı aygıtı ve ideolojik aygıtlar olarak iki kategoriye ayırmıştır. Devletin baskı aygıtı hükûmet, ordu, polis, mahkeme gibi yapıları kapsar ve baskı aygıtı tüm bu bileşenleri ile birlikte organik bir bütün oluşturmaktadır. Devletin ideolojik aygıtları ise organik bir bütün oluşturamayacak kadar çeşitli ve daha düzensiz durumdadır; ideolojik aygıtlar birbirinden ayrı ve görece olarak özerk bir yapıya sahiptir ancak yine de belirli bir amaca yönelik olarak oluşturulan yapılardır; bu amaç ideolojiyi yaymak amacıdır. Devletin baskı aygıtı ve devletin ideolojik aygıtları egemen sınıfın varlığını devam ettirmesi durumunu sağlarken baskı aygıtı bu durumu zor kullanma yoluyla yerine getirir ancak ideolojik aygıtlar bu ideolojinin hegemonyasını tesis etmesini ve hegemonyanın kalıcı olmasını sağlayan araçlar olarak hizmet etmektedir. Devletin baskı aygıtı öncelikle zor kullanmaya ağırlık vererek bir işleyiş içerisinde bulunur ve zor kullanmanın ardından ikincil olarak ideolojiyi kullanır (Althusser, 2010, s. 170), devletin ideolojik aygıtları ise işleyiş bakımından öncelikle ideolojiye ağırlık vermekte ve ikincil olarak zor kullanma yoluna gitmektedir (Althusser, 2010, s. 171). Görüldüğü üzere bu durumda sadece zor kullanmaya yönelik bir aygıt olmadığı gibi aynı zamanda sadece ideolojik olarak bir araç olacak aygıt da yoktur. Gramsci'nin ifadesiyle hegemonik aygıtların Althusser'in ifadesiyle ideolojik aygıtların egemen sınıfın kendi hegemonyasını tesis etmesi ve sürdürmesi açısından önemli bir işlevi vardır, bu nedenle devlet hegemonyayı tesis edecek ve sürdürecektir ideolojik aygıtlar üzerinde hâkimiyetini tam olarak kurmak zorundadır. İdeolojik aygıtlar hem hegemonyanın tesis edilmesi aşamasına kadar olan süreçte önemli bir etkiye sahiptir hem de hegemonya tesis edildikten sonraki süreçte mevcut hegemonyanın sürdürülmesi ve toplumda egemen sınıflar dışında kalan sınıflar üzerindeki kontrol için önemli bir araç konumundadır. Hegemonyanın sürdürülmesi ve hegemonik kontrol hegemonik aygıtlar ya da ideolojik aygıtlar olarak adlandırılan bu

araçlarla sağlanmakta ve tüm toplumun ve toplum içindeki sınıfların hegemonik kontrolü ve diğer sınıfların egemen sınıfın düşünce pratiğine alıştırılma ve kaynaştırılma süreci bu araçlar vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir.

Gramsci'ye göre hegemonya, politik toplum olan devletin sivil toplumu karşılıklı anlaşmaya dayalı bir şekilde kontrol etmesinden geçmektedir (Ransome, 2011, s. 179). Politik toplumun zor kullanımı ile sivil toplumun rızaya dayalı hegemonya kurması diyalektik bir ilişki içerisinde varlıklarını sürdürmektedir; politik toplumun silahlı kuvvetleri ve yargı organlarıyla sağladığı zor kullanma yolu ve aynı zamanda var olan egemen sınıfın sivil toplumda kendi düşünce sistemi ve değerlerini benimseterek hegemonyasını oluşturma şekli bu iki toplumun birliğini tesis etmektedir (Ransome, 2011, s. 180).

Hegemonya kurmadan bir toplumsal değişim kurmaya çalışmak oldukça zor hatta imkânsız gözükmektedir, hegemonya kurmak düşünce sisteminin tüm topluma benimsetilmesi amacı ve işlevini de bünyesinde barındırdığı için bu nedenle egemen toplumsal grubun düşüncelerini benimsemeyen ve bu düşünceleri değiştirmek ya da yıkmak isteyen diğer gruplara karşı en önemli korunma yolu hegemonyanın kurulması, sürdürülmesi ve korunmasından geçmektedir¹.

Gramsci'nin hegemonya kavramını egemen sınıfın karşıt gruplar üzerinde zorunlu olarak uygulayacağı zorlama olarak adlandırması ve hegemonyanın egemen sınıfın diğer sınıflar üzerinde hâkimiyet ve denetim kurmak olduğunu belirtmesi, hegemonya ilişkisi içerisinde sürekli olarak var olan bir mücadeleyi temsil etmektedir. Bu mücadele egemen sınıfın silahlı kuvvetler ve yargı organlarını kullanarak yapabileceği bir mücadele olabileceği gibi, aynı zamanda egemen sınıfın diğer tüm sınıflara kendi düşünce sistemini benimsetmesi şeklinde de olabilmektedir; kendi düşüncesini benimsetme durumu genellikle eğitim üzerinden sağlanabildiği gibi, çeşitli doktrinasyon uygulamaları ile de

¹ Gramsci'nin siyaset kuramı ve hegemonya kuramı hakkında detaylı okuma için bkz. James Martin, "Gramsci's Political Analysis, A Critical Introduction", Palgrave Macmillan London, 1998.

sağlanabilmektedir. Bu noktada ikinci bölümde aktarılacak Kemalizm'in hegemonyasının nasıl inşa edildiğine kısaca bakarsak, Kemalist hegemonya oluşturulan kanunlar, kurulan mahkemeler ve eğitim sistemiyle inşa edilmiş ve aynı zamanda oluşturulan çeşitli kurumlar üzerinden de kendisine hegemonik bir güç ağı yaratmıştır. Kemalist hegemonyanın ordunun yaptığı darbelerle birlikte tekrar üretimi ve sürdürülmesi ise bu hegemonyanın rıza ile kurulamadığı durumlarda darbe zoru ile sağlanmasının açık bir göstergesidir. Bu noktada şu konuya da değinmek önem arz etmektedir, hegemonya Gramsci'nin de bahsettiği şekliyle sürekli olarak verilen bir mücadelenin adıdır; dolayısıyla Kemalizm'in hegemonyası da tesis edilmesinden sonraki dönemlerde egemen hegemonik güç olarak kalmadığı zamanlarda dahi hegemonik güç olarak varlığını sürdürmekte ve belirli dönemlerde diğer hegemonik güçleri bastırarak hegemonyasının egemenliğini tescil etmektedir.

2. BÖLÜM

KEMALİZM VE KEMALİST HEGEMONYA

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında oluşan siyasi durum, ekonomik gerileme ve savaş nedeniyle oluşan otorite boşluğu ve bu boşluğun doldurulması amacıyla ortaya çıkan yeni oluşumlar yeni bir örgütün etkin rol almaya başlamasına neden olmuştur, bu örgüt İttihat ve Terakki örgütüdür. İttihat ve Terakki örgütü, üyeleri askeri eğitim almış kadrolardan oluşan ve ülke yönetimi hakkında kendilerine özgü fikirlere sahip olan üyelere oluşmuştur. Zaman içerisinde siyasi anlamda etkin bir güç odağı noktasına gelen İttihat ve Terakki ve kadroları yeni Cumhuriyet rejiminin kurulmasında ve gelişmesinde (muasır medeniyetler seviyesine giden yol) kurucu kadro rolü oynayarak yeni Cumhuriyet'te aktif rol oynamışlardır. İttihat ve Terakki'nin özellikleri bize Kemalizm'in aldığı mirasın açık olması konusunda kılavuzluk edecektir. İttihat ve Terakki Türkçüdür, ideolojisi Türk kimliğine dayanır (Berktay, 2018, s. 55); İttihat ve Terakki üyeleri yönetenler sınıfına mensuptur, halkı yönetmeye yönelik bir ideolojik yaklaşıma sahiptir ve İttihat ve Terakki üyeleri burjuva zihniyetine sahiptir; amaçları Osmanlı devletini ve toplumunu gelişmiş ülkeler seviyesine çıkartmaktır² (Berktay, 2018, s. 56). İttihat ve Terakki'den miras alınan bir diğer politika laiklik politikasıdır; İttihat ve Terakki, adliye ve eğitim sistemlerinde yaptığı laikleştirme politikaları ve Şeyhülislam'ın kabineden çıkarılması gibi uygulamalarla dinin etkisini azaltmaya çalışmıştır (Ünüvar, 2001, s. 135) ve Kemalizm yeni devlet rejimiyle birlikte İttihat ve Terakki'den aldığı hem Türkçülük hem de laiklik politikalarını geliştirerek uygulamaya devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde İttihat ve Terakki'nin siyasi etkinliği özelinde kendi siyasi hegemonyasını oluşturmaya başladığı görülmektedir. Burada özellikle Osmanlı Devleti'nin son yıllarında siyasi alanda aktif rol oynayan İttihat ve Terakki'nin oluşturduğu siyasi hegemonyayı Türkiye Cumhuriyeti Devleti döneminde siyasi, ekonomik, sosyal ve diğer tüm alanlarda genişlettiğini söylemek yerinde olacaktır. İşte

² İttihat ve Terakki örgütünün yapısı, düşünsel temelleri ve tarihi için bkz. Sina Akşin, "100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki", Gerçek Yayınevi, 1980.

bahsedilen hegemonya aslında Osmanlı Devleti döneminde kurulmaya başlanmış ve devletin nihai parçalanması neticesinde İttihat ve Terakki kadrolarının devletin yönetiminde aktif olmasıyla birlikte yeni kurulan ülke genelinde kapsayıcı hale gelmiştir. Bu perspektiften bakıldığında Osmanlı Devleti'nde İttihat ve Terakki'nin oluşturmaya başladığı hegemonya, Erken Cumhuriyet döneminde kurucu kadroların İttihat ve Terakki üyelerinden oluşması ile birlikte Kemalizm adı altında devam etmiştir. Kemalizm, hegemonyasını yıllar içerisinde sürdürmüş, bu hegemonyanın tüm ülke ve halk üzerinde tesisinde ordu etkin bir rol oynamıştır. Kemalizm'in hegemonyasının etkin bir şekilde sürmesinde ordunun yaptığı askeri darbelerde Kemalizm vurgusunu sürekli olarak yapması da önemli bir etken olarak göze çarpmaktadır. Yani, aslında hegemonyanın yeni adı yeni devlet Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte ideoloji olarak adlandırılmayan, bir düşünce sistemi olarak belirtilen ve hatta hiçbir ideolojiye yakın olmayan ve şahsına münhasır olan bir olgu olan Kemalizm olmuştur. Kemalizm'in hegemonik olarak en büyük gücü, adını yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin lideri olan Mustafa Kemal Atatürk'ten almasıdır. Mustafa Kemal Atatürk askerlik hayatı içerisinde aldığı başarılı sonuçlar ve nihayetinde Millî Mücadele dönemindeki savaşlar sonucunda yeni bir ülkenin kurulması sürecinde liderlik etmiş ve bu minvalde kurucu kadroların lideri konumunda bulunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması ve yeniliklerin yapılması ile ülkenin büyüme aşamasında Mustafa Kemal Atatürk'e atfedilen kutsallık imgesi, kendisinin adının ve kişiliğinin tabulaştırılmasına neden olmuştur. Atatürk tabusunun kutsallaştırılması ve üstün bir konuma yükseltilmesi Kemalizm düşünce sisteminin de güçlenmesine ve hegemonyanın oluşmasına hizmet etmiştir. Atatürk ilke ve inkılaplarının oluşturulması ise bu hegemonyanın korunması ve sürdürülmesi bakımından bir koruma statüsü olarak belirlemiştir. Kemalizm'i tehdit eden her türlü karşı oluşum ve eylemde Atatürk ilke ve inkılaplarının ve rejimin korunması vurgusu yapılması ve bu koruma görevinin orduya verilmesi Kemalizm hegemonyasının korunması ve aslında Kemalizm hegemonyasından beslenme amacı taşımaktadır. Kemalizm hegemonyası, Türkiye Cumhuriyeti Devleti içerisinde uzun yıllar boyunca meşruiyet ve koruma misyonuyla hizmet etmiş ve siyasi atmosfer içerisinde çeşitli gruplar ve oluşumlar tarafından kullanılmıştır. Ordu da Kemalizm'in hegemonyasından yararlanmış ve hatta Kemalizm'i yaptığı darbeleri meşrulaştırmak için kullanmıştır. Bu tezin konusu olan ve aynı zamanda önemli örneklerden biri olan 12 Eylül 1980 darbesi de Kemalizm'in hegemonyasını hem

darbe öncesinde hem de darbe sonrasında oldukça aktif bir şekilde kullanmıştır. Ordu aynı diğer darbelerde olduğu gibi 12 Eylül 1980 darbesinde de Atatürk ilke ve inkılaplarını koruma misyonunu kendisinde gördüğünü belirtmiş ve darbe sonrasında da Kemalizm'i toplum ve siyaset özelinde en önemli ve güvenilir rehber olarak tanımlamıştır. 12 Eylül 1980 darbesinde de görüldüğü üzere ordu Kemalizm'in hegemonyasını hem kullanmış hem de yeniden tesis etmek için çeşitli uygulamalarda bulunmuştur. Bu noktada Kemalizm'in hegemonyasını anlamak için Kemalizm'i açıklamak gerekecektir.

Kemalizm, Mustafa Kemal Atatürk'ün Millî Mücadele ile birlikte siyasi varlığı son bulan Osmanlı İmparatorluğu'ndan yeni bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurması sonucu ortaya çıkmış bir düşünce sistemidir. Bu durumun ortaya çıkmasında Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmadan önce cephelerde göstermiş olduğu askerî başarıların etkisi kadar Millî Mücadele Dönemi'nde göstermiş olduğu askerî liderlik ve yeni ülkenin siyasi varlığı sonrasında yaptıkları da etkili olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün kendisi ve yanındaki silah arkadaşlarının savaşlarda aktif şekilde yer alması ve bu noktada kendilerini aynı zamanda ülkenin siyasi zemini içinde aktif olarak bulmaları önemli bir durumdur; çünkü bu komutanlar Kurtuluş Savaşı sonrasında ülkeyi yönetecek oldukları konuma istemeden de olsa kendilerini hazırlamış olmaktadır (Belge, 2002, s. 33). Mustafa Kemal Atatürk Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte kurucu kadronun liderliğini üstlenmiş, inkılapların yürütülmesinde ve yeni kurulan devletin hedef haline getirdiği muasır medeniyetler seviyesine ulaşma konusunda ülkenin lideri olan bir konumda bulunmuştur. Tüm bu durumlar, asker Mustafa Kemal'in yüceltilmesi, tekleştirilmesi ve tabu haline getirilmesi sonucunu doğurmuştur. Mustafa Kemal'in Atatürk olması ve hatta yapılması Kemalizm'in tüm devleti ve devlet yönetimini yönlendiren düşünce sistemi olması ve uygulamada kendi hegemonyasını kurması sonucunu doğurmuştur. Özellikle Atatürk'ün ölümünden sonra Kemalizm'in ideoloji olma özelliği taşınamaması durumu, Kemalizm'in bir yönlendirici ideoloji gibi görünen bir dogma haline alması ile sonuçlanmıştır (Belge, 2002, s. 38). Kemalizm'in hegemonyasından en çok faydalanan kurum Türk Silahlı Kuvvetleri olmuştur. TSK sivil siyasete her türlü müdahalesinde ve hatta darbelerde Kemalizm'in hegemonyasını kullanarak yaptığı eylemleri meşrulaştırmıştır. Kemalizm'in hegemonyasını kullanan en

önemli darbe 12 Eylül 1980 darbesidir; 12 Eylül 1980 darbesi Kemalizm’i Atatürkçülük olarak kodlamış ve bu kodu her alanda ön plana çıkarmıştır. Aslında özellikle ordunun 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında belirttiği en temel anlamda Atatürkçülük, bir destekleme ya da engelleme misyonu üstlenmektedir; yani Atatürkçülük kendisine uymayan ve bağdaşmadığı fikir ve ideolojileri engelleme misyonunu üstlenirken, kendisine uyan ve birlikte yer alabildiği fikir ve düşünceleri desteklemiştir (Belge, 2002, s. 30). Bu durumda 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile birlikte Atatürkçülük ile olumlu ya da olumsuz anlamda temas etmeyen bir düşüncenin var olabilmesi olanaksız gözükmektedir.

Kemalizm’in ortaya çıkması süreci Cumhuriyet Halk Fırkası’nın kongresinde Mustafa Kemal’in Nutuk eserinin okunmaya başlaması ile başlar ve bu süreçte son olarak CHF’nin Altı Ok ilkelerinin anayasal ilkeler olarak kabul edilmesiyle tamamlanır (Yeğen, 2002, s. 56). Görülen durum, Kemalizm’in yeni kurulan bir devleti sürdürmenin, dönemin şartları göz önüne alındığında, en ideal yolu olduğudur. Kurucu kadroların da içinde bulunduğu parti olan CHF, devlet ile özdeşleşerek bir Parti-Devlet halini almış ve Kemalizm’i yürürlüğe koyan uygulamalarda bulunmuştur. Parti-Devlet anlayışının getirdiği temel sonuç, partinin uygulamalarının devletin uygulamaları, partinin ortaya koyduğu program ve planların devletin planları olmasıdır. CHF’nin 1931 parti programı, Kemalizm’in altı ilkesi olan cumhuriyetçilik, halkçılık, inkılapçılık, devletçilik, laiklik, milliyetçilik ilkelerini detaylarıyla belirtmiştir.

2.1. KEMALİST HEGEMONYANIN KURUCU UNSURLARI: ALTI OK

2.1.1. Laiklik

Laiklik ilkesinin Kemalist hegemonyanın kurucu unsurlarından biri olması hilafetin³ ve Şer’iyye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması, bu bağlamda siyasal, hukuksal ve sosyal değişiklikler yapılması ile Osmanlı Devleti Dönemi’nde dinin her anlamda aktif ve

³ Hilafetin Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki siyasal önemi ve ideolojik temelleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Namık Sinan Turan, “Hilafet, Erken İslâm Tarihinden Osmanlı’nın Son Yüzyılına”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017.

belirleyici olan konumundan kopartılarak özel alana hapsedilmesi ile ilgilidir. Din özel alana hapsedilerek Pozitivizm akımı temelinde işleyen bir sistem oluşturulmuş ve Kemalist hegemonyanın tesis edilmesinde dinin egemenliği sona erdirilerek bilim temelinde ve akıl rehberliğinde bir toplumsal sisteme geçiş yapılmıştır. Bu bölümde Kemalist hegemonyanın kurucu unsuru olarak laiklik ilkesi aktarılacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu İslam dinini hem yönetim anlayışı hem de toplumsal birlik anlamında bir çimento mekanizması olarak kullanmıştır. Ancak Kemalist kurucu kadronun İslam dinini ve İslam dininin desteklediği yapı ve kurumları kendi hegemonyasına tehdit olarak görmesi nedeniyle İslam'ı bireyin özel alanı konumunda var olmaya mecbur ettiği bir durum söz konusu olmuştur. Yapılması gereken, Türk halkını Kemalist rejime uygun hale getirmeye çalışmak ve Kemalist rejimi benimsemelerini sağlamaktan geçmektedir; padişah ve halifenin olduğu bir siyasi hayattan meclisin olduğu ve halk iradesinin belirleyici olduğu bir siyasi hayata, dinin siyasal ve toplumsal hayatta hakimiyetinin olduğu bir yapıdan laikliğin ve bilimin öncü kabul edildiği yeni bir yapıya geçiş halk tarafından zor kabul edilebilecek bir durum olsa da (Akyar, 1984, s. 49) bu durumun başarıyla sağlanması Kemalist hegemonyanın tesis edilmesinde kilit rol oynayacak bir aşamayı temsil etmektedir. Kemalizm, bu noktada, Pozitivizmin⁴ ilkelerine uygun olarak hareket etmiş ve özellikle laiklik ilkesi bağlamında Pozitivist bir yaklaşım takınmıştır (Can, 2013, s. 136). Aynı zamanda millî eğitim özelinde Pozitivizmin benimsetilmesi durumu ile birlikte yeni Türk nesline laiklik ilkesinin tüm unsurlarıyla öğretilmesi amacı belirlemiştir (Can, 2013, s. 140). Kemalist millî eğitim inanç temelli

⁴ Pozitivizm, sistemli akıl yürütme bağlamında beşerî ilişkileri gözleme esasına dayanan bir düşünce akımıdır; bu akımın genel kabulüne göre insan kendi hâkimiyetinde olmadığı bütün doğa olaylarından zihnini kurtararak akıl rehberliğinde beşerî hayata yönelmektedir (Kalelioğlu, 2019, s.539). Pozitivizm akımının savunucularından olan Auguste Comte'un Üç Hal Yasası toplumsal düzene ilişkin varsayımlarında toplumun teolojik ya da metafizik ilkelere göre değil; aksine bilimsel ilkelere göre yaşaması gerektiğini belirtmektedir, doğru bilgiye sadece gözlem ve deneylerle ulaşılır (Sönmez, 2010, s. 161). Pozitivizm toplumsal örgütlenme ile ilgili ideal düzeninde ayrıca ahenk ve uyumun önemli olduğunu savunmaktadır; toplumu oluşturan bireyler arasındaki uyum, toplumsal düzenin korunması ve devam ettirilmesi açısından son derece önemli bir işlev üstlenmektedir. Pozitivizm ayrıca düzen ve ilerleme fikri ile de kurulan toplumsal düzen içerisinde ilerlemeyi savunması ve bu bağlamda toplumsal düzen etrafında muhafazakârlaşması ile de düzene karşı gelebilecek muhalif söylemlerin ve muhalif pratiklerin sindirme işlevinin yerine getirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

olarak oluşturulan bir eğitim modeli değildir; buna göre Kemalist millî eğitim bilim temelli ve merkezli bir eğitimi bünyesinde barındırmaktadır (Can, 2013, s. 141).

Laiklik ilkesinin bir diğer dönüştürücü özelliği aynı zamanda, dinin yönetim ve toplumdaki tüm hegemonyasını kırmak amacıyla oluşturulmuş bir ilke olma özelliği taşımasıdır. Laiklik ilkesi egemenliğin millete verilmesi hususu ile birlikte aynı zamanda hilafet ve saltanatın da sonlandırılmasında oldukça önemli bir konumda bulunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun İslam ile ilişkisi devlet dininin İslam olması ve devlet hukukunun İslam ilkelerine dayanması şeklinde bir durumda var olmuştur. Devlet sınırları içinde dinin siyasi, hukuki ve toplumsal kontrolü Osmanlı İmparatorluğu içinde laik bir sistemin olmadığı açık kanıttır. Millî Mücadele Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nun oluşturduğu ortak Müslüman kimlik, savaşın kazanılması amacıyla halkı bir bütün olarak örgütlemek için kullanılmıştır. Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından hemen sonra da devam eden İslam'a yönelik olumlu değerlendirmeleri ve hatta İslam'ı akılcı ve ilerlemeye yönelik bir din olarak tasavvur etme durumu, Mustafa Kemal'in din ile alakalı stratejik ve pragmatist yaklaşımını göstermektedir (Zürcher, 2002, s. 46). Mustafa Kemal bu noktada önce birliği sağlamayı amaçlamış ve sonra bu tutumundan vazgeçmiş ve laiklik ve milliyetçilik ilkeleriyle planladığı sistemin yapı taşlarını açıklamıştır. Millî Mücadele içerisinde Müslüman olma niteliğiyle tanımlanan millet, resmî ideolojinin hegemonya tesisi aşamasında laik bir millet olmuştur. Bu noktada Mustafa Kemal'in tanımını verdiği millet kavramının içerisinde siyasi varlık, dil, ırk birliği ve tarihsel ve ahlaki yakınlık unsurları mevcuttur; ahlak ve dini birbirinden ayırmak niyetinde olan Mustafa Kemal millet tanımından din ögesini çıkartmıştır (Köker, 1993, s. 152). Bu noktada laiklik ilkesinden bahsetmek yerinde olacaktır; Kemalist laikliğin temeli Jöntürk fikirleridir; halifelik ve şeyhülislamlığın kaldırılması, laik eğitim anlayışına geçilmesi, tarikatların yasaklanması ve tekke zaviyelerin kapatılması Türkiye Cumhuriyeti Devleti döneminde gerçekleşen ama Osmanlı laikleşme sürecinin sonuçlarını ifade eden gelişmeler olmuştur (Zürcher, 2002, s. 48). Laiklik en temel biçimiyle Batılılaşma maksatlı bir rol içindedir ve burada amaç Batılılaşma sürecinde artık ihtiyaç olmayan kurumların kaldırılması ve laikliğe empoze olan sistemlerin laiklik bağlamında yenilenmesidir. Laiklik ilkesi bağlamında konumlandırılan hegemonyayı sağlamaya yönelik hamle İslam'ın tüm mecralardaki her

türlü etkisini azaltma amacı taşımıştır. Kemalizm'in laiklik anlayışı ve uygulaması toplum üzerindeki din hâkimiyetinin özel alana alınması ve din üzerinde tam olarak kontrol sağlanması suretiyle hegemonya yarışında Kemalizm'in dini mağlup etmesi konusunda temellenmektedir (Mertcan, 2007, s. 422). Mahmut Esat Bozkurt da esasen din ve devletin ayrılmadığı yani devletin dine üstün gelme durumunun tam olarak sağlanamadığı durumda Kemalist hegemonyanın kurulamayacağını farkına varmıştır (Mertcan, 2007, s. 423); din devlete emir verirse ve din devlet hegemonyasının karşısında bir araç olarak karşı hegemonya için kullanılabilir bir olgu durumunda olursa Kemalist hegemonyayı kurmak çok zordur. Bu noktada bir başka örnek dinî yönlendirmelerle devlet işlerinin düzenlenmesinin her zaman zararlı olduğunu düşünen Recep Peker'dir (Mertcan, 2007, s. 423).

Bu laiklik anlayışının düzenlenmesi sadece din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak tezahür etmemiştir. Laikliğin sağlanmasına yönelik uygulamalar hilafetin kaldırılması, Şer'iyye ve Evkaf Vekâletinin Kaldırılması ve ardından Diyanet İşleri Başkanlığının kurulması, siyasal, hukuksal ve sosyal yapıda yapılan düzenlemelerin tesisi ile devam etmiştir (Mertcan, 2007, s. 425). Halifeliğin kaldırılmasının en önemli nedenlerinden biri, halifelik makamının Osmanlı Devleti'nden kalma nüfuzunu kullanma amacı ve bu nedenle Kemalizm'in hegemonyasına karşı oluşturduğu tehdittir. Kurtuluş Savaşı'nın önemli şahsiyetlerinden olan Rauf Orbay ve Ali Fuat Cebesoy gibi kişilerin halifeye olan ziyaretleri, halifenin etrafında oluşan bir birlik ve güç olması nedeniyle iktidarın kuşulanmasına neden olmuştur (Aysal ve Korkmaz, 2021, s. 192). Aynı zamanda halifenin Cuma Namazlarına gidiş ve geliş zamanlarında etkinlikler düzenlemesi, otorite ve makam göstergesi olarak yabancı devlet elçileriyle toplantılar yapması mevcut hükûmet tarafından halifelik kurumunun gözden geçirilmesine neden olmuştur (Aysal ve Korkmaz, 2021, s. 193). Tüm bu olaylardan sonra Kemalizm'in hegemonyasını oluşturmasında engel teşkil eden halifelik makamı 431 Sayılı Kanun ile kaldırılmıştır. Kemalist kadroların hegemonya tesisi aşamasında bu kanunla aldığı ek önlemler ise tüm Osmanlı ailesinin yurtdışına gönderilmesi ve bu nedenle Osmanlı ailesinin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının sona ermesi; hatta bu nedenle ülke sınırları içerisinde Osmanlı hanedanına ait tüm mal varlığının milletin varlığı haline gelmesi olmuştur (Aysal ve Korkmaz, 2021, s. 195). Halifelik makamı ile kaldırılan bir diğer yapı

Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti olmuştur; Şer'iyye Vekilliği görev itibarıyla her çeşit din işlerini düzenleyen ve tüm devlet kurumlarında yapılan işlerin dine uygun olup olmadığından sorumlu olan bir kurumdur. Halifelik ile birlikte bu bakanlık da 3 Mart 1924 tarihinde 429 Sayılı Kanun ile kaldırılmıştır. Aynı 429 Sayılı Kanun ile Diyanet İşleri Reisliği kurulmuştur ve bütün cami ve mescitler bu kuruma bağlanmış, Müslümanların inanç ve ibadet işlerinin yürütülmesi görevi bu kuruma verilmiştir (Mertcan, 2007, s. 431).

Hilafetin ve Şer'iyye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması ve ardından Diyanet İşleri Başkanlığının kurulması sonrasında siyasal, hukuksal ve sosyal yapıda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. 30 Kasım 1925 tarihinde çıkarılan 677 Sayılı Kanun ile türbe, tekke ve zaviyeler kapatılmıştır, tarikatlar yasaklanmıştır, şeyhlik, dervişlik, müritlik ve bunun gibi unvanların kullanılması, bu unvanlarla faaliyet yürütülmesi ve bu faaliyetlere yönelik kıyafetler giyilmesi yasaklanmıştır (Mertcan, 2007, s. 432). Hukuksal alanda yapılan düzenlemelerin en önemlisi 17 Şubat 1926'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen Medeni Kanun'dur. Osmanlı Devleti Dönemi'nde düzenlenen kanunlar dinî kurallar çerçevesinde oluşturulurken Medeni Kanun ile birlikte şahıs hukuku, aile hukuku, miras hukuku gibi hukuk dallarının kanunla düzenlenmesi olanağı sağlanmıştır (Mertcan, 2007, s. 431). Medeni Kanun kapsamında evlilik ve boşanma ile alakalı düzenlemeler getirilmiştir; karşılıklı istek ve iradeye bağlanan evlenme olayı ile birlikte evlilik olayında vekil ve temsilci aracılığı kaldırılmıştır, dinî nikahın yanında devletin resmiyeti ile birlikte yapılacak resmî nikah getirilmiştir, eski toplum düzenindeki çok eşlilik yerine tek eşlilik getirilmiştir, erkeğin tek taraflı boşanma durumu kaldırılmış ve boşanma yetkili resmî mahkemelerce yapılmak üzere düzenlenmiştir, evlilik ve mirasta kadın ve erkek eşit kılınmıştır (Mertcan, 2007, s. 431). Medeni Kanun ile birlikte anneye de çocuklar üzerinde velayet hakkı tanınmıştır ve herkese kendi dinini hür bir şekilde seçme hürriyeti getirilmiştir (Mertcan, 2007, s. 432). Tüm bu düzenlemelerin yanı sıra, fes gibi eski usul başlıkların kullanılmasını yasaklayarak yerine şapka kullanılması uygulamasını getiren 25 Kasım 1925 tarihli Şapka İktisası Hakkında Kanun, Batı takvimini kabul eden 26 Kasım 1925 tarihli Takvimde Tarih Mebdeinin Tebdili Hakkında Kanun, 1 Kasım 1928 tarihli Arap alfabesinin kaldırılıp yerine Latin harflerinin kabul edilmesine ilişkin Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun ve 27 Mayıs 1935

tarihli hafta tatili uygulamasını pazar günü olarak belirleyen Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun (Mertcan, 2007, s. 432) gibi hukuki düzenlemeler, Osmanlı İmparatorluğu mirasından tamamen kopmak ve Kemalist hegemonyayı sağlamak için laiklik ilkesi kapsamında toplumsal hayatın ve işleyişin dinin tüm düzenleyici etkisinden arındırılması bağlamında yapılan inkılaplar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kemalizm'in laiklik ilkesi dinsel olan yapıların siyasi yapılar içerisinde çıkarılması ve toplum içerisinde de tüm değerlerin dinden arındırılarak toplumun bilimsel değerler ile kuşatılmasını temel alır. Laikliğin Osmanlılık karşısına koyduğu Batı imgesi ve Müslümanlığın karşısına koyduğu bilim ve modernite olgusu bu ilkeyi açık bir şekilde anlatmaktadır. Dinin kamusal alandan çıkartılarak özel alana ait olduğunun belirtilmesi, Kemalist laiklik anlayışı ve yurttaşlar arasında uyuşmazlıklara neden olmuş ve hatta yurttaşlar Kemalizm'in meşruiyetini sorgular hale gelmişlerdir (Çelik, 2002, s. 86). Kemalizm ve yurttaşlar arasındaki laiklik sorununu çözmek açısından üç stratejiye başvurulmuştur. Birincisi İslam'ı Cumhuriyet'in gerçek düşmanı olarak kabul eden görüştür, ikincisi devletin herhangi bir dinî inancı olması durumunun laiklik ilkesini zedeleyeceği fikridir ve son strateji ise İslam'a karşı olmak değil; ama İslam üzerinden yapılan fanatikliğe karşı bir duruşun sergilenmesidir (Çelik, 2002, s. 87). Tüm bu laiklik uygulamalarının sebebi Mustafa Kemal'in dinin çeşitli düzenlemeler olmadan sisteme zarar vereceği düşüncesidir. Mustafa Kemal'e göre halkın özel alanına indirgenemeyen din, devletin ulus devlet meydana getirme hedefine zarar vermektedir; halkın milliyetçilik anlayışını gevşeten din Kemalizm'in tek ve kaynaşmış millet anlayışına zarar vermektedir (Ünüvar, 2017, s. 149). Tüm bu nedenlerle Kemalizm laiklik ilkesi gereğince dini Diyanet İşleri Başkanlığını kurarak bürokrasi içerisinde konumlandırmış ve dini baskı altında denetlemiştir⁵ (Ünüvar, 2017, s. 152).

Laiklik ilkesi bağlamında dikkat çeken bir husus muhalif olduğu için muhafazakâr statüsünde konumlanan Kazım Karabekir ve İsmet İnönü arasında geçen diyalog olmuştur; "İslam terakkiye manidir." sözünün Lozan'da söylenildiğini düşünen Kazım

⁵ Diyanet İşleri Başkanlığının kuruluşu, yapısal işleyişi ve kurumsal misyonu hakkında bkz. İftar Gözaydın, "Diyanet, Türkiye Cumhuriyeti'nde Dinin Tanzimi", İletişim Yayınları, 2009.

Karabekir'in bu konuyla alakalı İsmet İnönü'ye konuyu açması Kemalizm'in laiklik ilkesinin bir diğer yönünü açık bir şekilde ortaya koymuştur (Kara, 2000, s. 32). Mustafa Kemal'in Kur'an ve İslam dini hakkındaki övgü dolu sözlerini İsmet İnönü'ye hatırlatan ve "İslam terakkiye manidir." sözünün anlamını İnönü'ye soran Karabekir, muhatabı İsmet Paşa'dan "Macarlar ve Bulgarların İtilaf devletlerine karşı savaşmalarına rağmen Hristiyanlık dinine mensup oldukları için bağımsızlığa sahip oldukları" yanıtını alır. İnönü bu konu hakkında "Türk milletinin İslam dinine mensup oldukları için diğer uluslarca bağımsızlık kazanmaya uygun bir millet olmadığı düşünülmesini ve bu nedenle İslam dininden ve İslam olarak anılmaktan tam olarak uzaklaşmadıkça bağımsızlığımızın her daim tehlikede olduğunu" cümlelerini aktararak Kemalizm'in laiklik anlayışını net bir şekilde özetlemiştir (Kara, 2000, s. 33).

2.1.2. İnkılapçılık

İnkılapçılık ilkesinin Kemalist hegemonyanın kurucu unsurlarından biri olması Osmanlı Devleti'nin fiilî olarak sona ermesi ve yeni rejimin kurulması ile birlikte Kemalist hegemonyayı sağlayacak inkılapların ve kurumsal iyileştirmelerin bu ilke bağlamında yapılması ile ilgilidir. Tüm yenilikler ve kurulan ya da dönüştürülen kurumlar Kemalizm'in ilkelerine göre ve Kemalist hegemonyayı sağlamak amacıyla inkılapçılık ilkesi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde Kemalist hegemonyanın kurucu unsuru olarak inkılapçılık ilkesi aktarılacaktır.

Kemalizm'in ilkelerinden biri olan inkılapçılık, Kurtuluş Savaşı ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin eskiyen ya da kaldırılması gereken kurum ya da yapılarını yeniden düzenlemek ya da kaldırmak misyonunu taşımaktadır. İnkılapçılık, Kemalistlere göre, alttan yapılan bir ayaklanmayı temsil etmemektedir; inkılapçılık üstten yönlendirilen dönüşümdür (Zürcher, 2002, s. 51). Bu üstten yönlendirilen dönüşüm, mevcut kurumları zorla değiştirmek üzerine kuruludur (Köker, 1993, s. 171). Bu noktada çağın gerektirdiği özellikleri taşımayan kurumlar yerine Batılılaşma hedefine yürümeyi sağlayacak yeni kurumlar oluşturulmalıdır.

İnkılapçılık ilkesi ruhu gereği evrimci değil devrimci, yani bir süreci temsil edecek durumu değil ama tepeden dayatmacı bir hızlı yenilik kümesini içermektedir (Köker, 1993, s. 170). Tepeden dayatmacılığın temel sebebi, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurmuş olduğu sosyal, siyasal, ekonomik düzeni tamamen yıkmak ve yeni rejimin tüm alanlardaki Kemalist hegemonyasını tesis etmektir. Kemalist hegemonyanın kademeli ve uzun süreçlere dayalı tesisi, yeniliklerin Mustafa Kemal'in istediği şekilde ortaya konulmasında ve uygulanmasında sorun teşkil edecektir; bu nedenle yenilikler olabildiğince hızlı ve tepeden dayatma şeklinde yapılmış ve hegemonyanın kurulması sürecinde önemli bir mihenk taşı olmuştur.

Kemalizm'in inkılapçılık ilkesi ile modernleşmeci dönüşümün özdeşleşmesi bilimin yolu ile demokratik modern bir siyasi sistem ve toplum oluşturma çabasının bir sonucudur (Köker, 2002, s. 106). Fakat Kemalizm, modernleşme ve demokrasinin üçünün birden varlıklarının aynı anda sürdürülebilmesi mümkün olmamış ve bu durum modernleşme ve demokrasi arasındaki bir yol ayrımına gidilmesine neden olmuştur; Kemalizm bu yol ayrımında Batı tipi demokrasiyi seçebilir ve modernleşme misyonunu yerine getirebilirdi; fakat bu durum Kemalizm'in özellikle devlet üzerindeki kontrolünü ve otoritesini sağlaması noktasında düşünce sistemini güç kaybına uğratacak bir seçim olarak algılanmıştır; bu nedenle Kemalizm istikrar, otorite ve kendi varlığının sürdürülebilirliği için sınırlı demokrasi adı altındaki otoriter sistemi uygulamayı tercih etmiştir (Köker, 2002, s. 107). Bu durumun sebebi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde sistemin yeni kurulmaya başlaması ve sistemin kurulması ve sürdürülmesi için Kemalizm'in kılavuz rolünü benimsemesi ve kılavuz rolünü etkin olarak sürdürmenin yolunun ise Batı tipi demokrasi yerine "Türkiye tipi" Kemalist sınırlı demokrasinin benimsenmesi olduğu durumudur; bu durum aynı zamanda Kemalist hegemonyanın tesis edilmesi ve sürdürülebilmesi amacına da hizmet etmektedir. Modernleşme aşamasının tamamlanması için otoriter bir sistemin varlığı gereklidir; çünkü modernleşme aşamasının tamamlanması ile birlikte muasır medeniyetler seviyesine ulaşma ideali daha gerçekçi bir hedef haline gelecektir; bu nedenle Kemalizm asıl amacı demokrasi olarak algılanan bir düşünce sistemi olarak algılanmamalıdır. Kemalizm, pragmatik yapısıyla, ideoloji olmaktan sakınan ve aslında Türkiye Cumhuriyeti için modernleşme yolunda kılavuz olma niteliği taşıyan bir olgu konumunda bulunmaktadır; bu yönüyle çeşitli dar kalıplara

indirgenemeyecek bir olguyu temsil etmektedir (Belge, 2002, s. 38). Batı modernleşmelerinde yıllara yayılan ve aşamalı olarak gerçekleşen modernleşme hedefinin Osmanlı Devleti tarafından Batı karşısında geride kalınması; bu nedenle modernleşme aşamalarının Batı kıyasıyla kaçırılması nedeniyle Kemalizm modernleşmeyi daha kısıtlı ve hızlı bir zaman diliminde gerçekleştirmek istemiştir.

İnkılapçılık ilkesinin amaçları arasında modern ve yeni Cumhuriyet'in tesis edilmesi, Batı medeniyeti seviyesine ulaşmak için gerekli yeniliklerin yapılması, Türkiye Cumhuriyeti Devleti kanunlarının dünya standartlarına uygun bir şekilde düzenlenmesi ve bilimin hayat içerisinde tek ve gerçek yol gösterici olma durumunun sağlanması vardır (Kayıran ve Metintaş, 2013, s. 608).

2.1.3. Halkçılık

Halkçılık ilkesinin Kemalist hegemonyanın kurucu unsurlarından biri olması Kemalist hegemonyanın tesis edilmesi bağlamında Osmanlı İmparatorluğu'nda tebaa olan bireylerin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde kanun önünde eşit yurttaşlara dönüşmesi ve yurttaşların Kemalizm'e ve Kemalist değerlere bağlı, Atatürk ilke ve inkılaplarını benimseyen bireyler olarak yetiştirilmeleriyle ilgilidir. Kemalist hegemonyanın kurucu unsurlarından biri olan halkçılık, halkın Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'ndeki statü ve düşünce durumundan kurtulmasını sağlamış; bu durumu ise eşit yurttaşlık tesis ederek ve Kemalist makbul yurttaşı inşa ederek gerçekleştirmiştir. Bu bölümde Kemalist hegemonyanın kurucu unsuru olarak halkçılık ilkesi aktarılacaktır.

Kemalist halkçılık ilkesi, Kemalist hegemonyanın sağlanması noktasında uygulama anlamında en etkin ilkelerden biridir. Halkçılık ilkesinin hegemonya bağlamında en etkin ilkelerden biri olmasının nedenlerinden biri Kemalizm'in toplumsal yapı üzerinde tahakküm kurma girişimidir. Kemalizm'de halkçılık, sınıfların olmadığı homojen bir yapıyı ifade etmektedir. Kemalizm'in halkçılık ilkesi bireyleri dil, din, ırk, sınıf, cins gibi ayrımlara tabi tutmamakta ve sınıf ayrımı ve sınıf çatışmasını reddederek tüm yurttaşları kanun önünde eşit saymaktadır (Kayıran ve Metintaş, 2013, s. 596). Toplumsal olarak farklılaşmanın olmaması yani aynı olma durumu aynı zamanda toplumsal olarak tek bir

parti olan CHP bünyesinde toplanmayı gerekli kılmaktadır ki bu da siyasi çoğulculuğun engellenmesi sonucunu doğurmaktadır. TBMM bünyesinde Tek Parti tarafından oluşturulan halk egemenliği fikri bu yönüyle Kemalist hegemonyanın sağlanması hususunda oldukça önemli ve yasal bir dayanak oluşturmaktadır. 1930 yılına kadar olan dönem için halkçılık ilkesi pratiği “Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir.” ve halkın kendi kaderine kendisinin sahip olması düşünceleri ekseninde gelişmiştir (Köker, 1993, s. 137). 1930’lardan sonra gelişen halkçılık ise yetersiz görülen halkın kaderini yine halk için Kemalist seçkinler tarafından tayin etme görevini üstlenmiştir. Bu durum TBMM tarafından sağlanacak bir temsiliyet mekanizmasına dayandırılmıştır. Bu durum, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi deneyimlerde rejimin henüz halk tarafından benimsenmediği, Kemalist hegemonyanın tam olarak kurulamadığının anlaşılması üzerine yerini otoriter bir yönetime bırakmıştır. Bu nedenle Tek Parti döneminin halkçılığı, çok partili sisteme izin vermeyen, otoriter ve kontrol etme arzusuna sahip bir halkçılık anlayışı olmuştur.

Kemalist halkçılık ilkesinin Kemalizm’in hegemonyasını kurma işlevlerinden biri halkçılık ilkesinin diğer bütün Kemalist ilkeleri bir arada tutan ve Kemalizm’in de temelini oluşturan tutkal görevi gören bir ilke olması ve modernleşme ve Batılılaşma bağlamında temel bir yerde durmasıdır (Çelik, 2002, s. 76). Halkçılık, Osmanlı Devleti’ndeki tebaa kavramını halk olarak değiştirirken, kamusal alan önemli bir konuma getirilmiş ve halkçılığın siyasi boyutu bu şekilde gerçekleşmiştir; ulusal egemenlik ilkesi ile birlikte ise halk artık siyasete katılmaya hazır konuma getirilmiştir (Çelik, 2002, s. 77). Ancak halkın Osmanlı Devleti’ndeki tebaa konumundan bu şekilde bir konuma geçmesine hazır olmadığını düşünen Kemalist kadrolar, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilerleme programını halk adına kendileri gerçekleştirmişlerdir; bu da halka verilen siyasal alanın daraltılması ile birlikte aslında siyasetin yeniden sadece mecliste yapılmasına neden olan merkezî bir durumu temsil etmektedir. Ancak halkçılık ilkesinin halk kavramına demokratik anlamda bir özellik kazandıramaması ve halkı sadece devletle ilişkisi bağlamında bir sistemin içine oturtması asıl amacın halkın kendi kendini yönetmesi olmadığı ve hatta asıl amacın devlet, halk ve sistemin uyumlu olarak sürdürülmesi olduğunu göstermiştir. Osmanlı Devleti yönetiminden beri var olmayan sivil toplum yapısı ve buna bağlı olarak devlet dışı alanda var olamayan siyasal kimlik

nedeniyle halkçılık ilkesinin işlevinin tam olarak yerine gelememesi durumu, Tek Parti'nin tüm ulusu temsil etmesi ile aşılmaya çalışılmıştır. Bu durum ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde seçkinciliğin artarak zaman içerisinde halkın çevre olarak görüldüğü bir uzaklaşmaya gidilmesine neden olmuştur.

Kemalist hegemonyanın kurulabilmesi aynı zamanda Kemalizm'in istediği yurttaş profilinin oluşturulabilmesi ile mümkün olmuştur. Kemalizm siyasete aktif olarak katılacak bir yurttaş profili yerine inkılapları ve kurucu üst aklın onlar için belirlediği en doğru yolu sorgusuz bir şekilde itaat ederek, pasif ve onaylayıcı bir tavırla benimseyen bir yurttaş profili oluşturmak istemiştir (Akman, 2011, s. 97). Atatürk ilke ve inkılaplarını ve Cumhuriyet'in tüm değerlerini benimseyen yurttaş, kanunlara ve üst aklın yönlendirmelerine uyan yani aksi bir yöne sapmayan bir profili temsil etmektedir. Bu noktada Türk tarihindeki ideal yurttaş kimliğinin halka anlatılması, kurucu kadronun nasıl bir ideal tip istediğinin uygulamadaki örneğini oluşturmaktadır; Kemalizm, uygarlıkları kuran, millet ve devlet yapısına her daim sadık, kendi dilinin ve millî kültürünün koruyuculuğunu üstlenmiş bir yurttaş profili çizmektedir (Akman, 2011, s. 97). Bu itaatkâr ve pasif yurttaş profilinin rejime ve uygulamalarına olan bağlılık ve sadakati aynı zamanda Kemalist hegemonyanın tesis edilmesi ve sürdürülmesinde önem arz etmiştir.

2.1.4. Milliyetçilik

Milliyetçilik ilkesinin Kemalist hegemonyanın kurucu unsurlarından biri olması Osmanlı İmparatorluğu'nda hâkim olan dinî kimliğin millî kimliğe dönüştürülmesi; yani dine verilen düzenleyici rolün millî bir rol olarak değiştirilmesi ve ulus devlet yaratma projesi ile millî bir devlet inşa süreci ile ilgilidir. Bu bağlamda milliyetçilik ilkesi Osmanlı Devleti'nin dinî izlerini milliyetçilik ilkesi rehberliğinde ortadan kaldırarak yeni ve millî bir kimlik geliştirilmesinde rol üstlenmiştir. Bu bölümde Kemalist hegemonyanın kurucu unsuru olarak milliyetçilik ilkesi aktarılacaktır.

Milliyetçilik ilkesi millî birlik ve bütünlüğü temel alan ve millî egemenlik temelinde bir yönetimi savunan, Türk milletini çağdaş uygarlıklar seviyesine çıkartma amacıyla hedefe yürüyen ilkeler bütünüdür. Çimentosu olarak sınıflı toplumu ve sınıf kavgasını reddeden

ve Atatürk'ün "Yurtta Barış Dünyada Barış" sözüne dayanan bir değerler bütünü temsil etmektedir (Kayıran ve Metintaş, 2013, s. 593).

Kemalist ideoloji içinde millî devlet idealinin üç ayağı Türk milleti, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve CHP olmuştur (Köker, 1993, s. 159). Mustafa Kemal'in gerçekleştirdiği millî ulus devlet yaratma projesi, tam anlamıyla Osmanlı Devleti'nden tamamen kopuşu simgeleyen bir temsili açıklamaktadır (Dumont, 1984, s. 25). Millî Mücadele Dönemi'nde Müslüman toplum söylemiyle pragmatik olarak tüm halkı örgütleyen ve savaşın kazanılması başarısını gösteren kurucu kadrolar yeni kurulacak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Osmanlı İmparatorluğu'nun çok uluslu yapısının hayal ettikleri ulus devlet projesini⁶ gerçekleştirmekte sorun teşkil edeceğini görmüşlerdir. Bu noktada yapılması gereken ve yapılan Türk kimliğinin ön plana çıkarılması ve Türk kimliği özelinde bir tarih, kültür, dil yaratılması olacaktır. Türkiye Devleti'nin şeklinin Cumhuriyet olması ise Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi rejim mirasından kurtulmak ve Cumhuriyet'i yani halkın egemenliğini ilan etmek suretiyle hegemonyanın siyasi ayağının sağlanması durumunu gerçekleştirmeye hizmet etmektedir. Üçüncü olarak CHP, yani Tek Parti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan tüm mirasın yıkılmasında öncü olarak rol alan ve tüm uygulamaları gerçekleştiren Parti-Devlet misyonunu üstlenen bir parti olma özelliğini taşımaktadır. Türk milletine Türk milleti adına tepeden dayatma şeklinde yapılan tüm bu uygulamaların temel amacı Kemalist hegemonyanın kurulmasıdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun millet düşüncesi dinî bir belirlenimden oluşmuştur; bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu dinî model yerine Türk kimliği esasına dayalı bir ırksal tanımlama ile millet kavramını temellendirme yoluna gitmiştir (Can, 2013, s. 129). Milliyetçilik ilkesiyle birlikte, yeni rejimin amaçladığı durum, İslam'ın ön planda olduğu bir milliyetçilik modeli değil; aksine vatan, bayrak, millet vurgusunun yapıldığı

⁶ Ulus devlet modelinde toprak vatan olarak dil ise ana dil olarak konumlandırılarak kutsallaştırılır. Bu kutsallaştırma ulusun bütünlüğünü sağlama misyonuna hizmet eder, ayrıca ulusa yüklenen kutsal misyon ise ulusun kültürel değerlerin tarihi yüceliği ve sürekliliğini anlamasıdır ve bu durumun ulusun bireyleri için gurur kaynağı olması istenir (Zabunoğlu, 2018, s. 541). Ulus devletin kültürel ve siyasal olarak homojen ve tek tip ulusa sahip olma ideali, ortak dil, ortak tarih gibi kültürel bütünleşme araçlarının tesis edilmesi neticesinde yerine getirilir ve tüm bu unsurlar ulus devletin varlığının sağlıklı bir şekilde sürdürülmesinde araç olarak kullanılır (Zabunoğlu, 2018, s. 548).

milliyetçilik anlayışıdır. Bu nedenle Cumhuriyet rejimi, Osmanlı Devleti'nin ümmet ve mümin kavramını Cumhuriyet'in ulus ve yurttaşı haline getirmiştir.

Milliyetçiliğin bu birlik ve beraberliği temsil ederek ülkenin bütünlüğünü simgelemesi milliyetçilik ilkesini önemli bir konuma yerleştirmektedir, vatanın bir bütün halinde var olması ve milletin bağımsız bir şekilde vatan topraklarında yaşamını devam ettirebilmesi milliyetçilik ilkesinin temel taşıdır (Copeaux, 2002, s. 45). Kemalist milliyetçiliğin bu anlayışı, milliyetçiliği temel olarak bir figürle temsil etme sonucuna götürmüştür ve bu figür bozkurt olmuştur (Yıldız, 2002, s. 211). Bozkurt figürünün milliyetçiliğin vurgulanması için paralar, şiirler gibi çok çeşitli yerlerde kullanılmasının yanı sıra ülkenin kurucu liderine de Bozkurt benzetmesi yapılması, Mustafa Kemal'i Atatürkleştirmek yolunda bir amaca hizmet etmiştir.

Kemalist milliyetçilik, Yusuf Akçura'nın etnik milliyetçiliğine benzemez; onun aksine Ziya Gökalp'in kültürel milliyetçilik tanımına daha yakın bir konumdadır; ancak hem Yusuf Akçura'nın hem Ziya Gökalp'in milliyetçilik anlayışları aksine Kemalist milliyetçilik, milliyetçilik tanımı içerisine İslam'ı bir çimento görevi olarak dahil etmez; Kemalist milliyetçilikte İslam, milliyetçiliğin bir bileşeni veya toplumsal bütünlüğü sağlayan bir olgu değildir (Zürcher, 2002, s. 50). Kemalist milliyetçilik İslam'ı devre dışı bıraktığı için Türk tarihi ve Türk kahramanları özelinde bir etnisite oluşturarak modernleşme içerisinde Kemalist kadrolara meşruiyet sağlama amacındadır (Çelik, 2002, s. 85). Oluşturulan etnisite ile birlikte Türk ulusunun yüceliği, tarihte oynadığı roller ve tarihsel bağlamda üstün bir ulus olduğu aktarılmıştır.

Altı Ok'un milliyetçilik ilkesi diğer beş ilkeye de yön veren bir özelliğe sahiptir; diğer ilkelerin temelinde milliyetçiliğe dair bir yönlendirme yaratılmıştır. Kemalist milliyetçiliğin din ve etnik sınıflara dayanan sorunları reddetmesi, bir bütün halinde homojen olarak var olan bir ulusu tanımlaması demektir. Kemalizm bir ulus devlet oluşturma projesinde temel çimentolardan biri olarak milliyetçilik ilkesinden yararlanmışır. Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok kıtada toprağının olması ve bünyesinde birçok etnik kökeni barındırması durumu, her ne kadar Millî Mücadele Dönemi'nde bu etnik çeşitlilikten pragmatist bir yaklaşımla yararlanmış olsalar da, Millî

Mücadele Dönemi'nden yeni çıkmış, yeni bir devlet yaratmak düşüncesi içerisinde olan kurucu kadronun bu durumu homojen ve tek parçalı bir ulus yaratma projesiyle düzenlemesine neden olmuştur. Bu noktada milliyetçilik ilkesi, Türk kimliğini tarihi, özellikleri ve dil, kültür gibi çeşitli unsurlarıyla yeniden inşa etmiş ve Osmanlı Devleti'nden gelen Osmanlılık kimliğini bertaraf ederek Türkiye Cumhuriyeti ve Türk ulusu kavramlarını karşısına yerleştirmiştir. Türk ulusunu en üst konuma yerleştirmek ve köklü tarihî başarılarla dolu bir ulusa dayanma söylemi, hem yeni kurulan ülke içerisinde ulus yapısının tesis edilmesine hem de uluslararası arenada millî ve güçlü bir ülke konumunda bulunduğu mesajının verilmesine olanak sağlamıştır (Öztañ, 2007, s. 461). Bu noktada tarih ve dil alanında çalışmalar yapılması ve Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumunun kurulması, Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi ile birlikte Türk ulusunun kadim bir medeniyete ve geçmişe sahip olan ve millî bir dil olgusunu da öz kimliğinde barındıran bir ırk olması durumu vurgulanmıştır.

Mustafa Kemal millî iradeyi ön plana çıkaran bir fikirler bütününi açıklarken aynı zamanda milletin eksik ve zayıf olduğunu belirtir; bu yönüyle Kemalist elitler ve Kemalizm milletin istedikleri düzeyde var olabilmesi için toplum mühendisliği dayatması yapmışlardır; milletin rehberi Kemalizm'dir, hedefi muasır medeniyetler seviyesine ulaşmaktır ve kılavuzu bilimdir. Özellikle Millî Mücadele Dönemi'nde halkın halk olma bilincinden uzak olması Osmanlı İmparatorluğu'ndan alınan bir mirastır; halk sivil toplum ve vatandaş bilincinden uzak bir tebaa konumundadır. Ancak yeni kurulan devletle birlikte bir ulus devlet modelinin hayata getirilmesi amaçlanmıştır; bu nedenle halk eğitilmeli, bilinçlenmeli ve Batılılaşma yolunda çok çalışmalıdır. İşte bu noktada Türk Tarih Kurumu'nun kurulması, Türk Dil Kurumu'nun kurulması bu ulus bilincinin aşılmasına yönelik bir hamledir. Buna paralel olarak Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi aynı amaca hizmet etmektedir; bu amaç Türk kimliğine dayalı millî bilinci yeniden sağlamaktır (Yıldız, 2002, s. 229).

Milliyetçiliğin göstergelerinden biri de Türk kimliğinin yüceltilmesidir. Türk kimliğinin yüceltilmesine verilebilecek ilk örnek, Muzaffer Göker'in Ankara Radyosu'nda aktardığı 1934 tarihli konuşmasıdır; Göker konuşmasında Türk kimliğini yaratıcı Tanrı ile karşılaştırmakta ve Türk kimliğinin yarı tanrı özelliğine dikkat çekerek Tanrı ile

savaşmayı göze alabilecek kadar yüce bir kimlik olmasından bahsetmektedir, Türk kimliği uygarlık tarihi boyunca Tanrılaşma özelliklerine varabilecek nitelikte bir tarihe sahip olmuştur, Türk ırkının Tanrı'nın acımasızlığı karşısında bile yoluna devam edebilecek bir güce ve kudrete sahip olduğu belirtilmiştir (Akman, 2011, s. 103). Türk kimliğinin yüceltilmesine verilebilecek ikinci örnek Behçet Kemal Çağlar'ın 1932 yılında oynanan "Ergenekon" isimli oyuna aittir. Bahsedilen tiyatro eserinde, Ergenekon efsanesini anlatmaya yönelik bir konuyu ele alması gereken oyun, farklı bir anlatımla Ankara ve Kemalist kadroların övgüsünü yapmak üzere yazılmıştır (Akman, 2011, s. 104). Oyunda geçen bölümlerin içerisinde Türk kimliğinin efendi olduğu vurgusu, Türk kimliğinin Tanrı'nın özelliklerine örnek teşkil ettiği anlatısı, dünyanın Türk'ün hatırı için yaratıldığı belirtimi, Türk'ün Tanrı kanına sahip olduğu belirtimi, sürü-çoban benzetmesinden yola çıkarak Türklerin diğer ırkların çobanı olduğu ve onları yönlendirdiği düşüncesi, Türk bilginlerinin diğer ırklardan daha önde oldukları düşüncesi, Türk ırkının dünyayı yaratan ırk olması, insanı insan yapan sevmek, düşünmek, okumak gibi özelliklerin Türk ırkı sayesinde var olduğu düşünceleri belirtilmiştir (Akman, 2011, s. 105).

Kemalist kadro Türk kimliği üzerinden kendi uygulamalarını meşrulaştırma amacına odaklanmıştır; yeni bir rejim ve o rejime ait esaslar belirleme hedefinde olan Kemalist kadro bu belirlenimi meşrulaştırmak için eski Türk uygarlıklarının da kendileri gibi düşünce ve uygulamalara sahip olduğunu ve aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun eski Türk medeniyetlerinin kültür ve uygulamalarından uzaklaşarak yanlış bir yola saptığını ve kendilerinin doğru yolda olduğunu belirtmiştir (Akman, 2011, s. 106).

2.1.4.1. Türk Tarih Tezi⁷

⁷ Resmî tarihin oluşturulması ve vatandaşlara benimsetilmesi, halkın yönetime olan bağlılığını arttırmada ve rejimin meşruiyetinin sağlanmasında etkili bir yöntem olarak tarihin işlevsel kullanımından geçmektedir. Milletin eski bir tarihe, eski gelenek ve kurumlara sahip olması milletin tarihinin aynı ölçüde güçlü ve köklü olması durumuna dayanmaktadır (Akıncı ve Yavuzylmaz, 2018, s. 339). Ulusal kimlik inşa etme sürecinde devletlerin resmî tarih yazımı oldukça etkili bir yöntemdir; yurttaşlar devletin inşa ettiği şekliyle tarihlerini öğrenmekte ve bu durum bireyler üzerinde ideolojik manipülasyon uygulanmasına neden olmaktadır (Akıncı ve Yavuzylmaz, 2018, s. 340). Her resmî tarih anlatımı kendi içerisinde tutarlı ve doğru olduğunu

Türkiye Cumhuriyeti'nin hedefi olan muasır medeniyetler seviyesine çıkmak, Batılılaşmak ve ulus devleti kurmak için öncelikle Millî Mücadele Dönemi'ndeki farklı etnik unsurları kucaklayan ve heterojen olan yapıdan kurtulma gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu noktada, Türk kimliğinin ortaya çıkarılması, Türk ulusu tanımının yapılması ve bu amaca yönelik Türk kültürünün vurgulanması uygulamaları ortaya çıkmıştır. Türk kimliğini vurgulama noktasında en önemli iki nokta tarih ve dil olmuş ve Türk tarihinin yüceltilmesi, başarılarla dolu mirasının yeni kurulan devletin halkına aktarılması tarih ve dil üzerinden sıklıkla yapılmıştır; bahsedilen amaca hizmet eden çalışma Türk Tarih Tezi olmuştur. Mustafa Kemal'in isteğiyle yapılan bu çalışma tarih kitaplarının yeniden yazılması şeklinde bir gelişim göstermiş ve Kemalist kadroların inisiyatifi altında tarih yazımı yapılmıştır. Burada dikkat çeken husus, Türk Tarih Tezi'nde eski Türk devletlerinin siyasi yapısı, kültürel yapısı gibi konulardan bahsedilmekle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi yapısından hiçbir şekilde bahsedilmemiş olmasıdır (Ersanlı, 2002, s. 804). Türk Tarih Tezi'nin ortaya çıkması esas itibarıyla Türk kimliğinin ön plana çıkarılması, Türk kimliğinin uzun yıllar içeren bir tarihe ve birikime dayandırılmasının gösterilme arzusu ve bu uzun geçmişin yeni taşıyıcısı ve Türk kimliğinin kurtarıcısının yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti olduğunun gösterilmesi amacına dayanmaktadır.

Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti'nin (TTTC), 2-11 Temmuz 1932'de Ankara'da yapmış olduğu Birinci Türk Tarih Kongresi, Türk tarihi konusunda eğitim vermek amacıyla tasarlanan bir kongre olma özelliğini taşımaktadır; bu kongrede Afet İnan Türk Tarih Tezi'nin ana hatlarından bahsetmiştir (Çağaptay, 2002, s. 246). Türk Tarih Tezi'nde Türklerin medeni, üstün, kabiliyetli bir ırka sahip olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun yanlış sistemi nedeniyle Türk ırkının bu yönetimden zarar gördüğü ve bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu tarihinden bahsederken Türk tarihi olarak bahsetmenin de doğru olmayacağı sonucu çıkarılmıştır. Türk Tarih Tezi'nin çeşitli genel kabulleri vardır. Türk Tarih Tezi'ne göre, insanlığın ilk olarak var olduğu ve yaşamını devam ettirdiği yer Orta Asya'dır, Orta Asya'da var olan bu medeniyeti Türk ırkı kurmuştur ve bu nedenle Türk ırkı en üstün ırktır, Türk dili en üstün dildir ve diğer dillerin

kabul etmekte ve kendisini tarihsel gerçekliğin birer aynası olarak görmektedir (Akman, 2011, s. 82).

kökünü oluşturmaktadır (Akman, 2011, s. 95). Türk Tarih Tezi, Sümer ve Hitit uygarlıklarının Türk kökenli olduğunu (Akman, 2011, s. 99); aynı zamanda Truva, Girit, Lidya ve İyonya gibi uygarlıkların da Türkler tarafından kurulduğunu ve Roma İmparatorluğu'nun Orta Asya'dan İtalya'ya göç eden Türkler tarafından kurulduğunu iddia etmiştir (Akman, 2011, s. 100). Tüm bu uygarlıkların Türk kökenli olduğu vurgusu Türk kimliğinin yüce bir statüye getirilmesini ve tüm diğer ırklardan üstün kılınmasını amaç edinmektedir.

Türk Tarih Tezi ile birlikte oluşturulmak istenen sistem, ders kitapları yoluyla oluşturulan yeni tarih yazımının tüm ulusa benimsetilmesi amacını taşır; bu noktada Kemalist kurucu kadrolar, ulus devlet projesinin en önemli aşaması olan Türk kimliğini ders kitaplarında anlatılan Türk tarihi yoluyla anlatmayı amaçlamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu ve İslam dininin etkisinin yerini Türkiye Cumhuriyeti ve pozitivizm ile doldurmak isteyen yeni rejim, bu amacını gerçekleştirmek için bir araç olarak Türk kimliğini ve Türk Tarih Tezi'ni kullanmıştır. Türk Tarih Tezi ile birlikte, kutsal olarak belirtilen bayrak, millet ve ülke kavramlarını sıklıkla kullanan Kemalizm yeni ulus devletin Türk kimliği üzerinden temellerini atmıştır (Akman, 2011, s. 86). Türk kimliğinin yüceltilmesi sadece ülke içinde temellenen söylemlerle yapılmamış; aynı zamanda Türk kimliğinin tüm dünyada medeniyeti kuran bir kimlik olduğu da aktarılmıştır (Akman, 2011, s. 87). Türk Tarih Tezi en temel bağlamda, Türk ırkına atfettiği kurucu bir misyon ile ön plana çıkmıştır. Türk kimliğine sıkı sıkıya sarılan Türk Tarih Tezi, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu zamanında Türk kimliğinin İslam nedeniyle geri plana atıldığını düşünmektedir. Osmanlı tarih anlatıcılarının tarihi Osmanlı Devleti itibarıyla başlatması, Osmanlı'dan önce var olan Türk devletlerini göz ardı etmeleri Türk Tarih Tezi yaratıcılarına göre Türk kimliğini var olduğundan daha aşağı bir konumda konumlandırmaktadır (Akman, 2011, s. 93). Bu noktada Türk Tarih Tezi ile amaçlanan çalışma, Türk kimliği ve geçmişten günümüze gelen Türk devletlerinin varlığının hem Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki tarih yazıcılarının düşüncelerine nazaran hem de Avrupalı tarihçilerin düşüncelerine nazaran daha ve en üstün konumda olduğunun kanıtlanmasıdır. Bir başka yönden Türk Tarih Tezi, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde oluşturulan tarih anlatısının ortaya koyduğu tüm kabulleri yıkararak, Türk kimliğini esas alan Kemalist hegemonyanın kurulmasına hizmet eden bir yaklaşımı da kendisine vazife edinmiştir (Akman, 2011, s. 94).

2.1.4.2. Afet İnan ve “Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi” Çalışması

Türk kimliğinin yüceltilmesine yönelik bir diğer çalışma ise Afet İnan'ın 1939 yılında tamamladığı “Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi: Türk Irkının Vatanı Anadolu” isimli Türk kimliğinin ırksal anlamda açıklandığı bir çalışma niteliğinde olan doktora tezidir. Anadolu çapında 64 bin kişi üzerinde gerçekleştirilen çalışmanın içeriği, Türk halkının ırksal özelliklerinin ölçülmesidir. Çalışmada Türk ırkının brakisefal Alpin ırkın üyeleri olduğunun kanıtlanması amaçlanmış ve bu üyelik durumu Türk ırkının çok eski ve güçlü bir ırk olduğunun ispatı üzerine konumlandırılmıştır (Akman, 2011, s. 90). Afet Hanım'ın tezi için Anadolu'da gerçekleştirilen anket, 1937 yılında başlatılmıştır, 64.000 kadın ve erkek anket kapsamında incelenmiştir (Toprak, 2012, s. 106). Eugene Pittard'a göre, bu çalışma antropoloji bilimi için bir dönüm noktasıdır, çalışma için direktif veren Atatürk her zaman bu anketle bağlantılı olarak anılacaktır ve Türkiye, Avrupa devletleri içerisinde böyle nadir bir çalışmayı yapan ender bir ülke konumuna yükselmiştir (Toprak, 2012, s. 107). Afet Hanım ankette toplanan verileri doktora tezinde değerlendirmiş ve bu çalışmasıyla Cenevre Üniversitesi sosyoloji bölümünden doktor unvanı almıştır. Tez kitap halinde Fransızca ve Türkçe dillerinde yayımlanmıştır ve Fransızca adı “L 'Anatolie, le pays de la “race” turque”; Türkçe adı “Anadolu, Türk “İrki”nın Yurdu”dur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk Tarih Kurumu kendi asbaşkanı Afet İnan'ın kitabını Türkçeleştirerek yayımlamaya karar vermiş ve fakat başlıkta değişiklik yapılmış ve yeni başlık “Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi” olmuştur. Kitapta çalışma kapsamındaki kadın ve erkeklerin boy, ağırlık, cilt, göz ve saç rengi, burun ve kafa arkası yapısı, göz ve yüz şekli, gövdeye göre bacak uzunluğu, alın genişliği, kulaç, baş karinesi gibi ayrı ayrı değerlendirmeler yer almış ve bu özellikler grafik ve haritalarla detaylı olarak açıklanmıştır (Toprak, 2012, s. 117). Varılan sonuçlarda boy ortalaması erkeklerde 1.65, kadınlarda 1.52; gövdeye göre bacak uzunluğu erkeklerde 93.91, kadınlarda 87.86; baş karinesi erkeklerde 83.33, kadınlarda 83.78 olarak ölçülmüştür (Toprak, 2012, s. 118). Çalışmaya göre Türk milletinin brakisefallik oranı genel olarak %75 olarak; ancak bu oran Orta Anadolu'da %93,16, Doğu Anadolu'da ise %62,61 olarak ölçülmüştür (Toprak, 2012, s. 118). Çalışmanın sonucunda Afet İnan, Anadolu'da eski dönemlerden beri var

olan insanların baş karinelerinin yaklaşık olarak aynı olduğunu belirtmiş; Neolitik, Kalkolitik, Proto-Eti, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki baş karinelerini sırasıyla 82,68; 82,77; 81,32; 85,51 ve 84,07 olarak açıklamıştır (Toprak, 2012, s. 119). Yaklaşık olarak aynı oranlarda ölçülen baş karinesi, Afet İnan'a göre, Anadolu'da mevcut dönemde yaşayan insanların eski dönemlerdeki insanların neslinin devamı olma özelliğini taşıdığını göstermektedir. Türkler beyaz ırkın Alpin kolundandır ve aralarında Dinarik tipe mensup bazı bireyler de mevcuttur (Toprak, 2012, s. 120). Çalışmada ayrıca medeniyeti simgeleyen Alpin ırkının merkezi olarak Anadolu gösterilmiş ve Avrupa'nın uygarlaşma aşamasında Anadolu'nun göz ardı edilemez önemi vurgulanmıştır.

2.1.4.3. Güneş Dil Teorisi

Birinci Türk Dili Kurultayı 26 Eylül 1932'de, İstanbul'da toplanmış ve bu kurultayın toplanma sebebi olarak Türk dilini hak ettiği konuma yükseltmek amacı aynı zamanda Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin (TDTC) tüzüğü içerisinde de yerini alan bir ibare olarak belirtilmiştir (Çağaptay, 2002, s. 250). Birinci Türk Dili Kurultayı sona ermeden TDTC'nin konferans kararlarını yürürlüğe koymak için hazırladığı eylem programında halk dili ve metinlerde kullanılan Türkçe sözcüklerin düzenlenmesi ve yayımlanması, Türkçe kelime köklerinden yeni kelimeler türetilmesi ve yabancı kelimelerin yerine Türkçe kelime karşılıklarının önerilmesi ve bu Türkçe kelimelerin kullanımının yaygınlaştırılması TDTC'nin sorumlulukları olarak aktarılmıştır (Çağaptay, 2002, s. 253). Dil Kurultayı'nın etkisi ile birlikte Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin adı Türk Dili Araştırma Kurumu olarak değiştirilmiştir. 18-23 Ağustos 1934 tarihlerinde düzenlenen İkinci Türk Dili Kurultayı'nda ise konuşmacılar İslamiyet'in Türk diline verdiği zarardan ötürü Türk onurunu zedelediğini ve bu nedenle İslami geçmiş kalıntılarının Türk dili içerisinden temizlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir; bundan dolayı 1935 yılında TDAK yayımladığı sözlükle Arapça ve Farsça kelimelerin yerine kullanılabilecek Türkçe kelimeleri listelemiştir (Çağaptay, 2002, s. 255). 1935 yılının sonlarına doğru, yürütülen politikalar sonucunda halk tarafından birçok sözcüğün yerine ikameleri konulmadan Türkçe'den atılması, gündelik hayatta dilin kullanılmasında sorunlar oluşmasına neden olmuştur. Bu durumun yarattığı rahatsızlık neticesinde TDAK tüm sözcüklerin yerine hemen yeni ikamelerinin konulmasının gerekmediğini belirtmiş ve bu durum 24-31

Ağustos 1936 tarihinde, İstanbul'da, o dönemde adını Türk Dil Kurumu (TDK) olarak değiştiren TDAK aracılığıyla Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nda açıklanan Güneş Dil Teorisi ile çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır; Güneş Dil Teorisi'ne göre tüm dünya dillerinin kökeni Türkçe'ye dayanmaktadır (Çağaptay, 2002, s. 256).

“Güneş Dil Teorisi” adlı Türk diline yönelik çalışma esas anlamda Türk dilinin üstün konumunun ve diğer dillerle kıyaslandığında net bir üstünlüğünün çıkarılmasına yönelik bir içerik barındırmaktadır. Aynı zamanda Türk dilinin bir kök dil olduğunu ifade eden Güneş Dil Teorisi, tüm dillerin Türkçe'den türediğini belirtmektedir (Akman, 2011, s. 90). Arap alfabesinden Latin harflerine geçiş, Osmanlı dilinde bulunan Arapça ve Farsça kullanımların yerini Türkçe'ye bırakması ve hatta Kur'an'ın ve ezanın Türkçeleştirilmesi gibi uygulamalar, Türkçe'nin toplum içerisindeki diğer diller arasındaki hâkimiyetinin kurulmasına yönelik bir çalışmayı göstermektedir (Akman, 2011, s. 91). Tüm bu anlamda Türk Dil Kurumu'nun kurulması da esas itibarıyla bu amaca hizmet etmektedir. Türk Dil Kurumu ya da ilk adıyla Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Türk diline hak ettiği değeri vermek ve Türk dilinin diğer dillerden üstün olduğunu kanıtlamak amacıyla kurulmuştur. Bu anlamda Anadolu ve Mezopotamya'da kullanılan dillerin Türkçe kökenli olduğu iddiası aynı zamanda Kemalizm'in Türk dili vasıtasıyla dinsel bir yapıdan tamamen sıyrılıp ulusal bir devlet olma hedefinde bir mihenk taşı olmuştur. Güneş Dil Teorisi'nin asıl amacı, Avrupa'nın kendisine saygı duyduğu bir millet bilinci oluşturmaktır (Aydın, 2018, s. 33). Güneş Dil Teorisi fikri Mustafa Kemal'e aittir ve dünya dillerinin nasıl doğduğu üzerine bir teori ihtiva etmektedir.

Güneş Dil Teorisi Türkleştirme ve sekülerleştirme projesinin dil ayağını temsil etmektedir; Arap alfabesinden Latin alfabesine geçilmesi ile Osmanlı mirasından kurtulma çabası Kemalizm'in hegemonyasını artırma çalışmasıdır (Yıldız, 2002, s. 228). Güneş Dil Teorisi'ne göre Türkçe bütün dillerin atasıdır ve bütün diller Türkçe'den türemiştir.

2.1.5. Cumhuriyetçilik⁸

Cumhuriyetçilik ilkesinin Kemalist hegemonyanın kurucu unsurlarından biri olması Osmanlı İmparatorluğu'nda var olan saltanatın kaldırılması ve Cumhuriyet'in ilan edilerek egemenliğin padişah'tan millet iradesine verilerek Kemalist hegemonyanın sağlanması ile ilgilidir. Bu bölümde Kemalist hegemonyanın kurucu unsuru olarak cumhuriyetçilik ilkesi aktarılacaktır.

Cumhuriyetçilik ilkesine dayanarak yapılan yenilikler ile Osmanlı Devleti'nden miras kalan yapıların değiştirilmesi Kemalizm'in hegemonyasını sağlamak açısından belirleyici olmuştur. Cumhuriyetçilik ilkesi kapsamında TBMM'nin açılması, saltanata son verilmesi, Cumhuriyet'in ilan edilmesi; padişahlığa dayanan bir sistemin kaldırılması ve yerine millet egemenliğine dayalı TBMM'nin açılması (Kayıran ve Metintaş, 2013, s. 585) Kemalist hegemonyanın kendi üstünlüğünü sağlaması bağlamında etkili olmuştur.

Atatürk'e göre demokrasinin devlet yönetim biçimi esasında en etkin biçimde kullanılabilceği rejim şekli cumhuriyettir. Cumhuriyetçilik ilkesi genel anlamda millet iradesini benimseyen, demokrasi temelinde bir yönetimi savunan ve demokrasinin geliştirilmesi yönünde bir amaca hizmet eden, Türkiye'nin bağımsızlığının sağlanması ve sürdürülmesi noktasında kilit rol oynayan, millî birlik ve bütünlüğü sağlayan ve ülke

⁸ Millî Mücadele'den sonra devletin siyasi rejiminin Cumhuriyet olması fikri, Osmanlı Devleti Dönemi'nde var olan çeşitli gelişmelere bağlı olarak düşünülebilmektedir. Osmanlı Devleti'nin padişahın otoritesine dayalı bir tek adam yönetimi olması durumu ilk olarak Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle değişmiştir. Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinin Osmanlı Devleti yönetim sistemi üzerindeki ana amacı, padişahın mutlak yetkisini hükûmet lehine olacak şekilde sınırlandırmaktır; nihayetinde Osmanlı Devleti tarihinde padişah ilk defa kendisini yasa ile sınırlamıştır. Ardından Yeni Osmanlılar'ın anayasal rejimin düşünsel hazırlıklarını yapması ve bürokrasinin de desteğini alarak Sultan Abdülaziz'i tahttan indirmeleri, meşrutiyeti ilan etme vaadinde bulunan II. Abdülhamit'in tahta çıkartılması ve 1876'da I. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile sonuçlanmıştır. I. Meşrutiyet'in ilan edilmesi, Osmanlı siyasi düzeninde ilk kez bir anayasa olan Kanun-ı Esasî'ye ve parlamentoya sahip olma açısından önem arz etmektedir (Demirbaş, 2005, s. 42). Tanzimat Fermanı ve I. Meşrutiyet deneyimi yönetim şeklinde geri dönülemeyecek bir yenilik etkisi yaratmış; II. Abdülhamit'in tesis ettiği otoriter sistem dahi 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesine engel olamamış ve takiben 31 Mart Olayı'nda II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesiyle sonuçlanan durum oluşmuştur. II. Meşrutiyet'i ilan eden yapının İttihat ve Terakki olması ve Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Kazım Karabekir ve Rauf Orbay gibi yeni rejimi kuran kadroların bu yapının içinden çıkmış olması, Cumhuriyet'i kuran kadronun Cumhuriyet fikrine olan yaklaşımını açıkça göstermektedir.

yönetimini sınıf, zümre, ailelere bırakmayıp tüm milletin yönetiminde söz sahibi olmasını benimseyen bir ilke olarak belirtilmiştir (Kayıran ve Metintaş, 2013, s. 586).

Cumhuriyetçilik ilkesi Osmanlı İmparatorluğu'nda var olan padişah iktidarının Türkiye Cumhuriyeti bünyesinde millete verilmesi olarak değiştirilmesine neden olmuştur. Monarşinin yani padişahlığın karşısında yer alan bir düzen Kemalist hegemonyanın kurulması hususunda oldukça önemli bir etkiye sahip olmuştur. Kemalist hegemonyanın kurulmasının en önemli aracı halk egemenliğinin vurgulanmasıdır (Güney, 2007, s. 57), bu noktada hegemonyayı kuracak etmenlerden biri Osmanlı İmparatorluğu'nun tebaa anlayışından uzaklaşma ve ulus yaratma girişimidir.

Amasya Genelgesi Kararları'nda var olan "Milletin haklı sesini ve haklarını dünyaya duyurmak için her türlü tesir ve baskıdan uzak bir millî heyetin varlığı mecburidir." maddesinin milletin iradesini temsiline yönelik olarak var olan bir madde olması ve meclis sistemine göndermede bulunması (Özcan, 2013, s. 76), Erzurum Kongresi'nin "Osmanlı yurdunun bütünlüğü, millî bağımsızlığımızın sağlanması, saltanat ve hilafet makamlarının dokunulmazlığı için ulusal güçleri etken ve ulusal iradeyi egemen kılmak temel ilkedir." maddesinin ise millî iradeye yaptığı vurgu (Alptekin, 1978, s. 42) ve aynı zamanda Erzurum Kongresi'nde belirtilen "millî iradeye dayanmayan herhangi bir hükûmetin kendiliğinden alacağı kararlara, milletçe itaat edilmeyeceği gibi; bu kararların, dışta da geçerli olmadığı ve olamayacağı" şeklindeki hüküm millet iradesine atfedilen önemi göstermektedir (Alptekin, 1978, s. 43).

2.1.6. Devletçilik

Devletçilik ilkesinin Kemalist hegemonyanın kurucu unsurlarından biri olması kurulan yeni rejim ile birlikte ve devletçilik ilkesi bağlamında millete ve ülkeye hizmet edilmesi ve vatandaşın refah içinde yaşaması, ülkenin kalkınması amacı ile Kemalist hegemonyanın tesis edilmesi ile ilgilidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde var olan yoksulluk ve ekonomik sıkıntılar devletçilik ilkesi ile birlikte devletin ekonomik alanda faaliyet göstermesi neticesinde giderilmeye çalışılarak Kemalist hegemonyanın

tesis edilmesi amaçlanmıştır. Bu bölümde Kemalist hegemonyanın kurucu unsuru olarak devletçilik ilkesi aktarılacaktır.

Atatürk devletçiliği, ekonomik faaliyetleri de kapsayan tüm işlere yönelik devlet müdahaleciliğini esas alan bir ilkedir. Devlet müdahaleciliği ise işi yapma ya da yaptırtma, teşvik ya da yardım etme ve kontrol ve düzenleme şeklinde tüm alanları kapsayan bir uygulamayı içermektedir (Atatürkçülük (Üçüncü Kitap), 1984, s. 45). Devletçilik ilkesi esasen vatana hizmet bağlamında demiryolları, bayındırlık, eğitim, sağlık, tarım ve ticarete yönelik olarak devletin üzerine düşen vazife ve işleri yapması olarak ortaya çıkmıştır (Atatürkçülük (Üçüncü Kitap), 1984, s. 46).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik anlamda yeterli millî sermayeye sahip olmaması, ülke dahilindeki kuruluşların sistem ve yönetim geleneğine sahip olmaması, Anadolu'da uzun süreli olan kuraklığın tarım sektörünü etkilemesi, ülke içerisindeki iş adamlarının sektörde sorumluluk almamaları ve 1929 Ekonomik Buhranı'nın getirdiği olumsuz durumlar (Kayıran ve Metintaş, 2013, s. 598), Lozan Antlaşması'nın gümrük vergilerinin artırılmasını engelleyen hükmünün kaldırılması neticesinde 1 Ekim 1929'da Gümrük Tarife Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin sonucu olarak millî sanayinin korunması olanağının oluşması, özel sermayenin uzun dönemli ve kâr oranı düşük olan yatırımlardan uzak durma davranışı göstermesi ve en temel neden olarak Atatürk'ün yurt gezilerinde Anadolu'daki yoksulluğu gözlemlemesi (Kayıran ve Metintaş, 2013, s. 599) devletçilik ilkesinin benimsenmesi açısından temel nedenleri oluşturan unsurlar olmuştur. Bu noktada Atatürk'ün devletçilik anlayışı demokratik, millete ve ülkeye hizmet eden, milleti refaha çıkarırken ülkeyi kalkındıran bir anlayışı içermektedir. Devletçilik ilkesi tekelci kapitalizmi ve sosyalizmi reddeder, devletin ekonomik ortamda işletmecî olarak rol almasını savunan bir anlayışa sahiptir, planlı kalkınma stratejisini savunur, özel mülkiyet ve özel teşebbüse saygılıdır (Kayıran ve Metintaş, 2013, s. 602).

Atatürk'ün devletçilik ilkesi düşünüldüğünde devletçilik ilkesi kapsamında devlet ve özel sektör birbirinin rakibi değil, birbirini tamamlayan unsurlardır. Atatürk'ün devletçilik anlayışı tekel oluşturma tehdidini içinde barındıran veya büyük bir idari yapının kontrolünde yapılması daha faydalı olabilecek işlerin devlet tarafından yapılmasının daha

faydalı olduğunu kabul etmektedir; madenlerin, ormanların, demiryollarının devlet tarafından idare edilmesi bu ilkenin kapsamına örnek teşkil etmektedir (Atatürkçülük (Üçüncü Kitap), 1984, s. 47).

Devletçilik ilkesinin Kemalizm'in hegemonyasına yaptığı katkı, devletin piyasa içerisinde aktif olarak rol alması sebebiyle vatana ve millete yaptığı hizmet neticesinde kendi meşruiyetini tesis etmesi ve bu durumun sistemin sürdürülebilmesine olanak sağlamasıdır. Demiryolları, eğitim ve sağlık hizmetleri ve tarıma yönelik olarak yürütülen devlet politikaları, vatandaşın refah içerisinde yaşaması, ülkenin kalkınması ve nihayetinde tüm bu durumların sonucunda Kemalist hegemonyanın sürdürülebilmesi amacını taşımaktadır.

2.2. KEMALİST HEGEMONYANIN UYGULAYICI UNSURLARI

Gramsci'nin hegemonya kuramında açıkladığı ve hegemonyanın kurulması ve sürdürülmesinde etkili olan hegemonik aygıtlar Kemalizm'in hegemonyasının sağlanması bağlamında da Kemalizm'e özgüdür ve tezin bu bölümünde Kemalist hegemonyanın uygulayıcı unsurları olarak bu aygıtlardan bahsedilecektir.

2.2.1. Tek Partinin Parti-Devlete Dönüşümü

Mustafa Kemal 7 Şubat 1923'te Balıkesir'de ifade ettiği şekliyle ulusun ayrı ayrı sınıflar varmış ve bunlara hizmet ediyormuş gibi kurulan siyasi partilerden yana sıkıntı çektiğini belirtmiştir, çeşitli ülkelerde kurulan çeşitli siyasi partilerin o ülkelerin yapısı gereği çeşitli sınıfları temsil ettiğini belirten Atatürk, Halk Fırkası'nın bir kesim ya da sınıfın değil, tüm ulusun partisi olduğunu belirtmiştir (Kabasakal, 2016, s. 224). Halk Fırkası Mustafa Kemal'in de ifade ettiği şekliyle tüm ulusu kapsayıcı bir partidir ve meclisin içinden doğan bir "meclis partisi" konumunda bulunmaktadır. 1923 yılında seçimlerin yenilenmesi ve Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Örgütü'nün seçimlerdeki başarısı ile kurulması planlanan "Halk Fırkası" nın parti tüzüğü mecliste görüşülerek kabul edilir ve Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Örgütü Halk Fırkası'na dönüştürülür ve 9 Eylül 1923'te resmî olarak kurulur.

1924 Anayasası'na göre bütün iktidar TBMM'de toplanmıştır. Ancak CHF TBMM içindeki muhalefete karşı otoriter bir şekilde yaklaşmış ve CHF tarafından TBMM içerisindeki serbest tartışmalara bile sadece meclis kapalı toplantılarında izin verilmiştir; hatta toplantılarda bir konu hakkında verilen karardan sonra milletvekillerinin çoğunluk kararına uymak zorunda olması (Zürcher, 2000, s. 258), Tek Parti yönetiminin tam olarak Parti-Devlet yönetimine dönüşmeye başladığının açık göstergesidir. CHF parti örgütünde hâkim olan siyasi kimlikler milletvekilleri, kabine ve hatta başbakan ve cumhurbaşkanıdır; bu durumda başbakanın aynı zamanda partinin fiilî olarak genel başkanı konumunda olması ve cumhurbaşkanının partinin genel başkanı olması parti ve devlet özdeşleşmesinin açık göstergesidir; bu durum parti örgütü ve devlet örgütünün tam olarak ayrı bir kimlik geliştirememesi ve ideolojik ve örgütsel açıdan tek bir yapı olarak bütünleşmeleri ve partinin bürokratikleşmesi ile sonuçlanmıştır (Zürcher, 2000, s. 259). Bu durum İsmet İnönü tarafından 1936 yılında parti kongresinde devlet örgütü ile parti örgütünün birliğinin açıklanması ile resmîyet kazanmıştır; artık bir vilayetin valisi, o vilayetteki CHF şubesinin başkanı olmakta ve hatta milletvekilleri genel seçimlerinde adayların parti genel başkanı, parti fiilî genel başkanı ve genel sekreteri tarafından belirlendiği sembolik demokrasi noktasında durulmaktadır (Zürcher, 2000, s. 259).

CHF parti örgütü ve devlet örgütünün kaynaşması ile birlikte parti ile devletin özdeşleşmesi sonucunda ortaya çıkan Parti-Devlet modeli Kemalist hegemonyanın tesis edilmesi açısından etkili bir araç haline gelmiştir. Parti ve devletin ideolojik ve örgütsel açıdan bütünleşmesi nedeniyle CHF tüm iktidarı ve devlet gücünü ele geçirerek Kemalist hegemonyanın tesisi için çeşitli uygulama ve yaptırımlarda bulunmuştur. Tek Parti döneminde saltanatın ve hilafetin kaldırılması; ardından Cumhuriyet'in ilan edilmesi, TCF ve SCF'nin kapatılması, Şeyh Sait İsyanı ve İzmir Suikastı ile birlikte İstiklal Mahkemeleri aracılığıyla yapılan yargılamalar Kemalizm'in baskı ve kontrolü tamamen ele geçirmesine ve Kemalist hegemonyanın oluşturulmasına yönelik gelişmelerdir. Nihayetinde Takrir-i Sükûn Kanunu'nun çıkarılması ile birlikte uygulamada Tek Parti rejimi ve otoriter yönetim başlamıştır. CHF'nin otoriter uygulamaları ve kurduğu iktidar tekeli 1931 yılında parti kongresinde Türkiye'nin siyasal sistemini Tek Parti sistemi olarak açıklanmasıyla birlikte uygulamanın resmîyete dökülmesi şeklinde sonuçlanmıştır (Zürcher, 2000, s. 257). Tezin ilgili diğer bölümlerinde saltanatın ve hilafetin

kaldırılması, Cumhuriyet'in ilan edilmesi, TCF'nin kapatılması, Şeyh Sait İsyanı ve İzmir Suikastı ile birlikte İstiklal Mahkemeleri aracılığıyla yapılan yargılamalar, Takrir-i Sükûn Kanunu'nun çıkarılması aktarılmıştır ve bu nedenle bu bölümde sadece SCF'nin kapatılmasından bahsedilecektir.

Tek Parti Dönemi'nde Kemalist hegemonyanın sağlanması açısından yapılan en önemli hamlelerden biri SCF'nin kapatılmasıdır. Tüm muhalefetin SCF etrafında toplanması ve Kemalist hegemonyanın kurulması ve sürdürülmesinde engel teşkil ettiği düşünülen ve rejim karşıtlarının merkezi haline gelen SCF, aslında CHF genel başkanı Mustafa Kemal tarafından kurulmuş ancak rejimi ve Kemalist hegemonyayı tehdit ettiği gerekçesiyle yeniden Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda kapatılmış bir parti konumundadır. Partinin kuruluşunda dahi Mustafa Kemal'in partinin rejimin ilkelerine sadık kalmasını istemesi CHF ve Kemalizm'in hegemonyasının açık bir göstergesidir. SCF'ye katılan 15 milletvekili Kemalist düzenin seçkin üyeleri olarak dikkat çekmektedir; amaç muhalefet partisi oluşturmak olmamıştır; amaç Kemalizm'in hegemonyasına zarar verecek bir muhalefet partisinin varlığının önlenmesi ve Kemalizm'in kontrolünde bir muhalefetin varlığının tesis edilmesi olmuştur. Ancak parti şubelerinin üyelik almak isteyen vatandaşların ilgisi nedeniyle yoğun talep görmesi, Fethi Bey'in İzmir ziyaretinde polislerle partililer arasında yaşanan çatışmalar nedeniyle parti olumsuz bir imaj oluşturmuştur (Zürcher, 2000, s. 261). 1930 yılının Ekim ayında yapılan belediye seçimlerinde 512 milletvekilliğinin 30 tanesini elde eden SCF'nin CHF'yi telaşlandırması ve ardından gelişen süreçte SCF'nin mevcut iktidarı seçimlerde hile ve çeşitli usulsüzlüklerle suçlaması SCF parti örgütü ve parti liderlerinin saldırılara uğramasına ve vatana ihanetle suçlanmasına neden olmuştur (Zürcher, 2000, s. 261). Nihayetinde Mustafa Kemal'in SCF lideri Fethi Bey'e SCF kurulurken verdiği tarafsız kalma sözünü artık tutamayacağını bildirmesi ve Fethi Bey'in de Mustafa Kemal'e karşı muhalefet yapmama isteği nedeniyle Fethi Bey 16 Kasım 1930'da SCF'yi kapatmıştır⁹.

⁹ Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması, partinin siyasi hayatı ve kapatılmasına giden süreçler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Okyar, Mehmet Seyitdanlıoğlu, "Fethi Okyar'ın Anıları, Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997.

2.2.2. Atatürk'ü Koruma Kanunu

Demokrat Parti'nin rejimin altı okundan en hassas ilkesi olan laiklik ilkesini hedef alacak şekilde yaptığı Arapça ezan okunmasına yönelik yasaklamayı kaldırması gibi dini siyasette aktif bir role konumlandıran uygulamalar, rejim karşıtı grupların rejime ve rejimin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e yönelik eylemleri yapmasına neden olmuştur. 1949 yılından sonraki yıllarda Ticani Tarikatı müritleri tarafından başlatılan eylemlerin Mustafa Kemal Atatürk'ün heykellerine zarar vermesi ile birlikte, halk içerisinde ve siyasi arenada bu eylemler tartışılmaya başlamıştır. Tam olarak bu tartışmaların ortasında DP hükûmeti, 5816 sayılı Atatürk'ü Koruma Kanunu'nu 25 Temmuz 1951 tarihinde çıkarır. Ticani tarikatı üyeleri bu kanun kapsamında cezaya çarptırılır ve Mustafa Kemal tabusunun devam ettirilmesi ve Kemalizm'in hegemonyasının sürdürülmesi işlevi yerine getirilmiş olur. Atatürk'ü Koruma Kanunu 5 maddeden meydana gelmektedir; bu kanuna göre Atatürk'ün hatırasına alenen hakaret etmek hapis cezasını gerektirmektedir. Atatürk'e ait olan heykellere ve bu gibi yapılara, Atatürk'ün kabri olan Anıtkabir'e herhangi bir zarar veren kimse ağır hapis cezası ile cezalandırılacaktır. Bu cezalar aynı zamanda bu suçları işlemeye teşvik eden kişilere de aynı oranda uygulanacaktır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete, 1951, s. 1842).

Rejim karşıtlarının rejimi ve rejimin lideri konumunda olan Atatürk'ü benimsemediğini gösteren en önemli işaret çeşitli Atatürk heykel ve büstlerine, Atatürk resimlerine yaptıkları saldırılar olmuştur (Koca, 2015, s. 323). Bu durumu düzeltmek isteyen DP iktidarının Atatürk'ü Koruma Kanunu'nu çıkarma sebebi, ülkenin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'e olan saygı, hayranlık gibi duyguları korumaktır (Koca, 2015, s. 324). Atatürk'ü Koruma Kanunu, Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsı için yapılması nedeniyle bu anlamda bir kişi için yapılan ilk ve tek kanun olma özelliğini taşımaktadır. Bu noktada Mustafa Kemal'den ayrılan Atatürk'ün ayrıca bir kanunla da tabulaştırılması durumu söz konusudur.

Atatürk'ü Koruma Kanunu'nun Kemalist hegemonyayı tesis ettiği bir örnek ise İpek Çalışlar'ın Latife Hanım kitabında karşımıza çıkmaktadır. Çalışlar kitabında Topal Osman'ın çetesinin Çankaya'yı kuşattığını ve bu sırada evin içerisinde Latife Hanım ve

Mustafa Kemal'in var olduğunu aktarmaktadır, başka bir çaresi kalmadığını anlayan Latife Hanım Mustafa Kemal'e kadın çarşafı giydirerek kaçırmayı teklif eder ve Atatürk bu durumu kabul ederek gizli bir şekilde oradan kaçırlır (Çalışlar, 2006, s. 56). Kitaptaki bu anlatımdan dolayı İpek Çalışlar Atatürk'ü Koruma Kanunu kapsamında yargılanmıştır. Kanunun bu noktada yaptığı tam olarak Atatürk tabusunun korunması ve dolayısıyla Kemalizm hegemonyasının sürdürülmesidir. Mustafa Kemal'in Atatürk olduğu bir konjunktürde çarşaf giymesi düşüncesi Atatürk'ün hatırasına hakaret olarak değerlendirilmiştir.

2.2.3. Halkevleri

Kemalizm'in sivil toplumdaki yani halk arasındaki hegemonyasını kurmasını sağlayacak örgütlerden biri Halkevleridir. Altan gelen bir toplum mühendisliğiyle var olmayan, bunun yerine devleti kuran Kemalist kadrolarca oluşturulan Kemalizm düşünce sistemi, sivil toplum yani halkı üzerinde hegemonyasını net bir şekilde oluşturamamıştır. Bu durumun sebebi olarak Kemalist kadroların halktan uzaklaşarak üstten belirlenimli inkılaplar yapmaya çalışması ve yeni devleti bu doğrultuda oluşturmak istedikleri gösterilebilir. Özellikle TCF ve SCF gibi siyasi oluşumlara halk tarafından gösterilen yoğun ilgi Kemalizm'in hegemonyasını açık ve net bir şekilde oluşturamadığının oldukça belirgin kanıtıdır. Bu nedenle CHF, özellikle halk ile temaslarını sıklaştırmak, rejimin ideallerini halka benimsetmek ve Kemalist hegemonyayı oluşturmak için Halkevleri projesini hayata geçirmiştir (Yeşilkaya, 2002, s. 113).

Halkevleri esas itibarıyla Köy Enstitüleri projesinde olduğu gibi Kemalizm'in Anadolu şubesi olarak işlev görmek için planlanmış bir hegemonya projesidir. Halkevleri Kemalizm'in ideolojik tüm özelliklerini uluslaştırılmaya çalışılan halka yayarak benimsetmek ve halkın Kemalizm'in istediği Batılılaşma vizyonunu gerçekleştirmesiyle birlikte kültürel olarak gelişmesini sağlamak amacıyla hizmet etmektedir. Gerçek misyonunun halkı bulunduğu eğitimsiz durumdan kurtarmak olarak tanıtılması, asıl amacının Kemalizm'in tüm ideolojik saiklerinin taşıyıcılığı ve yayıcılığını yapması olduğu gerçeğini gizlememektedir (Çapar, 2007, s. 233). Halkevleri ayrıca millî karaktere dayanan ulusu inşa ederken, ulusa zararlı görülen birey ya da grupların ulus ve ülke

bünyesinden çıkarılıp atılmasını da görev olarak kabul etmiştir (Çapar, 2007, s. 237). Halkevlerinin en önemli aracı her zaman dil olmuştur; özellikle “Vatandaş Türkçe Konuş” sloganıyla yapılan dil vurgusu (Çapar, 2007, s. 237), Türk kimliğinin ve Türk dilinin öneminin belirtmeye çalışılması ile birlikte Kemalizm’in kurmak istediği hegemonyada dil faktörünün rolünü belirtmektedir. Ulusta yapılan Türk vurgusu ve dilde yapılan Türklük vurgusu, yabancı ya da düşman kabul edilen topluluklara karşı yapılan bir üstün gelme mücadelesini içermektedir ve Halkevleri bu Türk dili ve dolayısıyla Türklük vurgusu çalışmalarında oldukça önemli bir rol üstlenmiştir. Kampanya sonucunda nihayetinde İstanbul Yahudileri 23 Kasım 1933’te “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyasına katılmışlardır. Türkçe konuşmayan Arap, Çerkez, Girit Müslümanları, Kürtler 1934 yılında Halkevlerinde yapılan bir toplantıda hedef gösterilmiş ve Türkçe konuşmaya zorlanmaları gerektiği belirtilmiştir (Çağaptay, 2002, s. 260). İsmet İnönü CHP’nin dördüncü kongresinde tüm vatandaşların Türkçe konuşacağını belirtmiş ve ardından Millî Türk Talebe Birliği (MTTB), Türkçe’nin halka açık yerlerde duyulması gereken tek dil olması amacıyla kampanya başlatmış; Türkçe konuşmayan kişiler taciz edilmiştir (Çağaptay, 2002, s. 260).

Halkevleri temel anlamda Osmanlı İmparatorluğu’nun toplum üzerindeki etkisinin ortadan kaldırılmaya çalışılması amacını taşıyan ve Kemalizm etrafında örgütlenen Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin sivil toplum üzerindeki hegemonyasını kurmada önemli rolü olan kurumlardır. Halkevleri Kemalizm’in kamusal alanda Kemalist ilkeler çerçevesinde etkin olmasını sağlayan bir araç rolündedir. Kemalist seçkinlerin kendi idealize ettiği düzenin Anadolu üzerinden tüm Türkiye Cumhuriyeti’ne taşınma çabası, kendi içerisinde halkın günlük yaşamından, sosyal ve kültürel aktivitelere kadar bir hegemonya kurmaya yönelik düzenlemeleri içermektedir. Hatta toplumun eğlence aktiviteleri olan dans, müzik; ayrıca spor salonları ve kurulan kütüphaneler dahi Kemalizm’in hegemonyasını kurması amacıyla kullanılan araçlar olarak benimsenmiştir (Yeşilkaya, 2002, s. 114).

Kemalizm hiçbir şekilde halk arasında ayrıcalık tanımaz ve sınıf ayrımı yapmaz; bu nedenle farklı etnik ve siyasi çoğulculuğu kabul etmeyen Kemalizm tek ve ayrılmaz bir bütün olarak gördüğü halkı yöneten düşünce sistemi konumundadır (Köker, 2002, s. 110).

Halkevleri bu noktada halkın bu şekilde kaynaşmış ve tek parça olduğu yapıyı sağlama misyonu yüklenmiş kurumlardır; bu durumu yaratmak için sanat gibi çeşitli araçlardan yararlanılmıştır. Ayrıca Halkevleri vasıtasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal yapısında kabul gören dinsel yaşam modelinin terk edilmesi ve bunun yerine laik yaşam modelinin benimsenmesi için çeşitli girişimlerde de bulunulmuştur (Yeşilkaya, 2002, s. 117); kadını kamusal alana dahil etme çalışmaları neticesinde kadın ve erkek toplumsal yaşamda bir araya getirilmeye çalışılmış ve hatta tiyatro oyunları ve balolarda kadın ve erkeğin bir arada bulunması durumu sağlanmıştır; bu durum Osmanlı toplumsal yaşamının terk edilmesi ve Kemalist toplumsal yaşamın benimsenmesi amacı özelinde Kemalist hegemonyayı sağlama girişimine bir örnek teşkil etmektedir. Ayrıca resim ve heykel gibi çeşitli sanat etkinliklerinin de Halkevlerinde kendisine yer bulması, Kemalizm'in muasır medeniyet seviyesine çıkma konusunda tiyatro ve balonun yanı sıra bu sanat tiplerinden de yararlandığının açık bir kanıtıdır.

Halkevleri Osmanlı İmparatorluğu döneminde uygulanan Ümmetçilik politikalarına karşı yeni inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ulus devlet fikrinin temsili olan milliyetçilik ilkesinin uygulanması için varlık göstermiştir. Halkevleri genç nesli pozitivist görüş rehberliğinde yetiştirmek, halkın eğitilmesiyle modernleşme yolunda önemli bir adım atmak ve en önemlisi rejimin temel değerlerini ve ilkelerini halka benimseterek Kemalist hegemonyanın sağlanması için açılmıştır. Halkevleri ile Kemalist ideolojinin halkçılık ve milliyetçilik ilkeleri topluma nüfuz ettirilmeye çalışılmış ve hatta Osmanlı İmparatorluğu'nun ümmet fikrine yönelik eleştiriler Halkevlerinde sıklıkla dile getirilerek Kemalizm propagandası yoğun bir şekilde yapılmıştır.

19 Şubat 1932'de kurulan Halkevleri, 14 il merkezi etrafında örgütlenen bir yapıya sahiptir. Halkevlerinin ana kuruluş eksenini sadece halkı eğitmek üzerine değildir; Halkevlerinin aynı zamanda halkı kültürel faaliyetler yönünden donanımlı kılmak ve tüm bunların yanında hegemonik işlev olarak Atatürk ilkelerini öğretmek Batılılaşma yolunda Kemalist hegemonyayı tesis etmek ve Kemalizm'in yeni neferlerini topluma kazandırmak amacı vardır; Kemalist hegemonik amaçlardan bir diğeri ise Türk halkını Osmanlı Devleti'nin karanlık zihniyetinden kurtarmak ve Cumhuriyet'in aydınlığına taşımaktır. Halkevleri Türkçe konuşma, okuma ve yazma kursları açarak dil

öğrenilmesine yönelik çalışmalar yapmış ve aynı zamanda Şapka İnkılabı, Soyadı Kanunu gibi yeniliklerin halk tarafından benimsenmesi için çeşitli etkinlikler düzenlemiştir (Özdemir ve Aktaş, 2011, s. 256).

2.2.4. Köy Enstitüleri

Köy Enstitüleri pratikte halkı çağdaş uygarlık seviyesine çıkartmak amacıyla kurulmuş gibi gözüke de uygulamada amaç Kemalizm'in sivil toplumdaki hegemonyasını tesis etmektir; Köy Enstitüleri köylerde Kemalizm'in benimsetilmesi projesidir (Karaömerlioğlu, 2002, s. 286). Köy Enstitüleri geri kalmış köylerin ve köylülüğün modernleşme amacı taşıyan yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne entegre edilmesi için oluşturulmuş kurumlardır. Ancak Kemalist kadrolara göre halk, elitlerle arasındaki mesafeyi bilmesi gereken bir topluluk olarak konumlanmak durumundadır; yani Kemalizm halkçılığı bu minvalde oluşturmak istemiştir (Karaömerlioğlu, 2002, s. 290). Köy Enstitüleri her anlamda yeni rejimle ve rejimin partisi konumunda olan CHP ve Kemalizm ile yoğun bir şekilde özdeşleşmiştir.

Halkevlerinin şehirlerde elde ettiği başarıları köylerde sağlayamaması ve köylerin her anlamda şehirlerden geri kalması hükûmetin bu sorunun çözümü için farklı yollar aramasına neden olmuştur. Köylerin tek sorununun sadece eğitim olmaması ve aynı zamanda köylerde sağlık hizmetlerinin aksaması, köylerde yapılan tarımın da Batı medeniyeti standartlarında yapılamaması köylerin geri kalmasına neden olan durumları göstermektedir. Bu genel sorunları çözebilmek ancak ve ancak köylerin kültürel kodlarını bilen ve bu kodlar etrafında çözüm üretme kapasitesine sahip olan yeni yetiştirilecek aydınlar sayesinde mümkün olacaktır. Bu noktada Köy Enstitüleri projesi¹⁰, İsmail Hakkı Tonguç'un hem projenin yaratıcısı hem de uygulayıcısı olması ile birlikte başlamıştır.

¹⁰ Köy Enstitüleri projesine muhalefet eden kişilerin başında Kazım Karabekir gelmektedir. Karabekir Köy Enstitüleri projesi ile birlikte köy ve kentler arasında ayırım oluşturacak bir uygulama yapılacağını ve bu durumun CHP'nin parti programında yer alan halkçılık ilkesindeki sınıfsız toplum yaratma idealiyle çelişki içinde olduğunu belirtmiştir (Aysal, 2005, s. 274). Kazım Karabekir'in bu fikrini Fuat Köprülü, Adnan Menderes ve Celal Bayar gibi kişiler de desteklemiş ve yasa ile yaratılacak köy-kent ayırımının sonucunda yeni bir toplumsal sınıfın ortaya çıkabileceğini aktarmışlardır.

Tonguç, Köy Enstitüleri projesinin köyün kendi iç dinamikleriyle canlandırılması ile ilgili bir proje olduğunu belirtmiş ve Köy Enstitüleri projesinin köyün ve köylünün kendi imkanları ile birlikte kendi kendine yetebilmesine olanak sağlayacağını aktarmıştır; projenin birinci planında 1954 yılına kadar olan süreçte köylere ihtiyaçlarına yönelik öğretmen, tarım teknisyeni ve sağlık çalışanı yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Kaplukan, 2012, s. 183).

Köy Enstitüleri açılmadan önce İsmail Hakkı Tonguç'un başlattığı eğitim projesi, askerliğini yapmış kişilerin eğitimci olarak köylerde okur-yazar yetiştirmesine yönelik bir adımdır. 1936 tarihinde Eskişehir Çifteler Çiftliği'nde dört ay süre ile kurs açılmış (Aysal, 2005, s. 271) ve kursları tamamlayan ve başarılı olan 84 kişi Ankara köylerine halka okuma-yazma, uygulanacak olan tarım tekniklerini ve yurttaşlık bilgisi öğretmek amacıyla gönderilmiştir. Bu uygulamadan ciddi şekilde verim alınması nedeniyle 11 Haziran 1937 tarihinde Köy Eğitimci Kanunu çıkarılmış ve uygulama yasal bir zemine oturtulmuştur. Zaman içerisinde eğitimci kursları vasıtasıyla verilen eğitimin yetmemesi ve sistemin sürdürülebilirliğine yönelik sorunlar nedeniyle 3704 Sayılı Yasa ile Köy Öğretmen Okulları projesi başlatılmıştır. Köy eğitimci kursları ve köy öğretmen okulları projelerinden beklenen verimin alınması nedeniyle çalışmanın daha da detaylandırılması sonucunda Köy Enstitüleri, 17 Nisan 1940 günü kabul edilen Köy Enstitüleri Kanunu ile yasalaşmış ve hukuki bir zemine oturtulmuştur¹¹.

2.2.5. Takrir-i Sükûn Kanunu

Rejimin benimsenememesi ve bu durumun bir görüntüsü olarak ortaya çıkan Şeyh Sait İsyanı, Takrir-i Sükûn Kanunu'nun meydana getirilmesine neden olmuştur. Mustafa Kemal'in inkılabın henüz halk tarafından tam olarak kabul görmediği düşüncesi bu inkılabın ve aynı zamanda Kemalist hegemonyanın tesisi için çeşitli yaptırımların devreye girmesi gerektiğini göstermektedir; bu noktada bu yaptırımlardan biri Takrir-i Sükûn Kanunu olmuştur. Kanunun çıkarılması açısından asıl ve önemli neden rejime

¹¹ Köy Enstitüleri projesinin hayata geçirilmesi ve proje dahilinde yapılan planlama ve uygulamalar hakkında detaylı bilgi için bkz. Fay Kirby, "Türkiye'de Köy Enstitüleri", İMECE Yayınları, 1962.

muhalafet eden gruplar olmuştur; muhalafeti yok ederek Kemalist hegemonyanın kusursuz kurulumunu sağlamak için alınabilecek en hızlı ve etkili önlem Takrir-i Sükûn Kanunu'dur. Takrir-i Sükûn Kanunu Kemalist hegemonyanın tesisi açısından tüm siyasi yaptırımları hayata geçirme kapasitesine sahip, oldukça otoriter bir kanun kimliğindedir. Rejim karşıtı olarak görülebilen her türlü yapı olan dernek, gazete, dergi, siyasi partiyi kapatma hakkını elinde bulunduran Kanun, aynı zamanda bu oluşumların sorumlularını İstiklal Mahkemelerinde yargılama hakkına da sahiptir. Tevhîd-i Efkâr, İstiklal, Son Telgraf, Aydınlık, Orak Çekiç, Sebilürreşad gazete ve dergilerinin kapatılması (Öngider, 2009, s. 313) ve gazete yazarlarının İstiklal Mahkemelerine gönderilmesi basının otoriter bir yolla susturulması adımıyla Kemalist hegemonyanın tesisi anlamına gelmektedir. Ancak Kemalist hegemonyanın tesisi için en önemli kanat siyasi kanattır; bu noktada muhalafette olan TCF hedef haline gelmiştir. Rejim karşıtı tüm oluşumların parti bünyesinde toplanması kurucu kadronun istediği bir durum değildir; kurucu kadro homojen bir siyasi oluşum içerisinde inkılapların tamamlanması hedefine yönelmiş ve muhalafetin susturulması gerektiği inancını taşımıştır. Takrir-i Sükûn Kanunu kapsamında TCF'nin Şeyh Sait İsyanı ve İzmir Suikastı ile ilişkilendirilmesi nedeniyle parti kapatılmıştır. Takrir-i Sükûn Kanunu rejimin ve Kemalizm'in hegemonyasının sağlanması için Şeyh Sait İsyanı, İzmir Suikastı gibi olayları gerekçe olarak kullanmış ve Kemalist hegemonyanın siyasi, sosyal ve toplumsal olarak sağlanması konusunda önemli bir olgu olmuştur. Burada Kemalist hegemonyanın kurulmasında şu detayı da belirtmek gerekir, Jön Türkler için önemli olan meşrutiyetçilik değildir, önemli olan devletin bekasının sağlanması ve güçlenmesidir (Öngider, 2009, s. 317), İttihat ve Terakki'nin temel amacı da devleti korumak ve kurtarmak olduğundan (Öngider, 2009, s. 317) Kemalizm'in kendi hegemonyasını tesis etmesinin Kemalizm için devletin bekasını kurtarma misyonunu temsil etmesi aslında İttihat ve Terakki'den gelen mirası açık bir şekilde göstermektedir. Takrir-i Sükûn Kanunu, Jön Türkler için önemli olan devletin bekasını ve güçlenmesini sağlamak ve İttihat ve Terakki'nin temel amacı olan devleti korumak ve kurtarmak misyonunun Kemalizm açısından yerine getirilmesine olanak tanımıştır ve ayrıca Kemalist hegemonyanın tesis edilmesi açısından en önemli hegemonik uygulayıcı unsur olarak uygulamaya konulmuştur.

2.2.6. İstiklal Mahkemeleri

İstiklal Mahkemelerinin ana amacı, Ankara'nın otoritesini yani Kemalizm'in hegemonyasını tesis etmektir (Çetinoğlu, 2007, s. 281). İlk olarak Millî Mücadele Dönemi'nde kurulan İstiklal Mahkemelerinin amacı her ne kadar asker kaçaklarını yargılamak olsa da İstiklal Mahkemelerinin bir diğer hedefi ise Cumhuriyet Dönemi'nde Kemalizm'in kurmak istediği hegemonyaya hizmet etmek amacıyla diğer tüm toplumsal yapı ve grupları susturmak olmuştur¹². Kemalizm dışındaki diğer tüm grupları bastırmak ve sindirmek, Kemalizm'in hegemonyasını pekiştirmesine hizmet ettiği için ve Atatürk ilke ve inkılaplarının ve rejimin tümüyle korunmasına hizmet etmesi sebebiyle, İstiklal Mahkemeleri hegemonyayı sağlayıcı en önemli araçlardan biri rolünü büyük ölçüde karşılamıştır¹³. İstiklal Mahkemelerinin aldığı kararlar, sonrasında bu kararların değiştirilmesi ve düzeltilmesinin mümkün olmaması sebebiyle, kesindir ve değiştirilemez.

İstiklal Mahkemelerinin karşıt gruplar üzerinde hegemonya oluşturma örneklerinden biri Lütfi Bey'in halifelik kurumunun öneminden bahsetmesi ve halifenin görevinden ayrılmaması yönünde çağrısına yönelik yargılanması durumudur (Aslan ve Dünder, 2014, s. 31). Ardından Meclis'te cezasının kaldırılması ve hatta sonra cezasının affedilmesi kararlaştırılmış olsa da baskı ve sindirme aracı olarak İstiklal Mahkemeleri görevini yerine getirmiştir.

Takrir-i Sükûn Kanunu'nun çıkarılması ile birlikte Ankara ve Şark İstiklal Mahkemeleri Kemalizm'in hegemonik araçları olarak önemli görevler üstlenmişlerdir. Doğu

¹² İstiklal Mahkemeleri ihtilal yöntemini benimseyen, olağanüstü yetkilere sahip olan ve 10 Mart 1793'te Fransa'da kurulan İhtilal Mahkemelerini örnek almıştır. Fransız İhtilal Mahkemeleri inkılap karşıtı, ihtilalin ilkelerine karşı mücadele içerisinde olan ve krallık yönetimini yeniden inşa etmek isteyen zihniyete sahip olan ve bu duruşu savunan kişileri yargılamıştır, mahkemenin kararları temyiz edilemeyecek şekilde bir kesinlik barındırmaktadır (Aslan ve Dünder, 2014, s. 28).

¹³ Çetinoğlu'na göre İstiklal Mahkemelerinin tek amacı, muhalefetin olmadığı ve yok edilmek ya da bastırılmak istediği bir yönetim tesis etmektir; İstiklal Mahkemeleri rejime ve rejimin değerlerine muhalif olan her türlü grubu ötekileştirmiş, tutuklamış ve hatta muhalifler hakkında idam kararları vermiştir (Çetinoğlu, 2007, s. 303). Çetinoğlu'na göre, mevcut rejim önüne çıkan her muhalif hareketi kendisi için bir korkulu rüya olarak görür ve rüyanın gerçeğe dönüşmemesi için İstiklal Mahkemeleri yoluyla rejimi çeşitli uygulamalarla uyandırır ve Kemalist hegemonyayı tesis eder.

bölgelerinde o güne kadar çıkartılan ayaklanmalar, derebeylik ve yağma sebepli olurken, Şeyh Sait Ayaklanması'nın ana hedefleri hilafet ve saltanatı geri getirmek, bağımsız bir Kürdistan devleti kurmak şeklindedir (Sarıay, 2015, s. 386); bu hedefleri ortadan kaldırmak ve hedefleri ortaya atan kişileri cezalandırmak amacıyla kurulan İstiklal Mahkemelerinin ana hedefi ise Kemalizm'e muhalefet oluşturan tüm unsurların Kemalist hegemonya içerisinde pasifize edilmesidir. Şark İstiklal Mahkemesi Şeyh Sait İsyanı ile birlikte suçlu durumunda gördüğü tüm sanıkları yargılamış ve 13 Şubat 1925 başlangıç tarihli isyan 15 Nisan 1925 tarihinde tamamen bastırılmıştır (Aslan ve Dündar, 2014, s. 33). İstiklal Mahkemesi savcısının Şeyh Sait İsyanı'nı dış güçlerin planladığı ve isyanın ülkeyi yıkmak amacı taşıdığı şeklindeki açıklamaları (Aslan ve Dündar, 2014, s. 33), mahkeme başkanı Mazhar Müfit'in Şeyh Sait İsyanı kapsamında yargılanan Şeyh Eyüp'ün TCF hakkındaki övgüleri ve TCF ve din ile alakalı olumlu görüşlerini paylaşması, Kemalist kadronun kendisine muhalefet olan tüm toplumsal kesimlerin TCF bünyesinde toplandığı görüşü ile birleştiğinde kendi hegemonik gücüne karşı tehdit olan TCF'ye karşı bir mücadele başlatmasına ve Şark İstiklal Mahkemesinin görev bölgesi kapsamındaki tüm TCF şubelerinin kapatılmasının karar verilmesine ve hatta TCF'nin parti programındaki partinin düşünce ve dinî inanişaya saygılı olması maddesinin de vatana ihanet suçuna sokularak diğer tüm valiliklerin bölgelerindeki tüm TCF şubelerinin kapatılması sonucuna gitmiştir (Aslan ve Dündar, 2014, s. 34). Ankara İstiklal Mahkemesi de TCF'nin dini siyasete alet ettiği yönünde bir karar vermiş ve bu kararı mevcut hükûmete tebliğ etmiştir. Nihayetinde 3 Haziran 1925 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun kararıyla birlikte TCF Takrir-i Sükûn Kanunu uyarınca kapatılmıştır¹⁴ (Aslan ve Dündar, 2014, s. 36).

İstiklal Mahkemelerinin bir diğer hegemonya sağlama yöntemi tekke ve zaviyelerin kapatılması olmuştur. Şark İstiklal Mahkemesinin kendi sorumluluk bölgesindeki bütün tekke ve zaviyeleri kapatmasının ardından, 30 Kasım 1925 tarihinde tüm ülkede bütün tekke, zaviye ve türbeler kapatılmış ve tarikat ve dinî unvan ve giysiler de men edilmiştir

¹⁴ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu, parti programı ve partinin siyasal hayat içerisindeki konumu ve nihayetinde partinin kapatılışına giden süreç ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Erik Jan Zürcher, "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası", Bağlam Yayınları, 1992.

(Aslan ve Dündar, 2014, s. 37). İstiklal Mahkemeleri bir diğer baskı uygulaması olarak Şapka Kanunu'na muhalefet eden kesimleri yargılamıştır (Aslan ve Dündar, 2014, s. 37).

İstiklal Mahkemelerinin Kemalist hegemonyayı sağlamaya yönelik işlevsel olarak rol aldığı en önemli olay İzmir Suikastı neticesinde yapılan yargılamalardır. İzmir Suikastı bilgisinin ortaya çıkmasından sonra mahkeme bütün TCF üyelerinin tutuklanmasına karar vermiş ve bu bağlamda çeşitli şehirlerdeki parti üyeleri yakalanarak İzmir'e gönderilmiştir (Aslan ve Dündar, 2014, s. 39). Tutuklanan TCF üyelerinden bazıları, Millî Mücadele kahramanları arasında yer alan Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy gibi kişilerdir; tutuklanan kişilerin yasama dokunulmazlığı olmasına rağmen dokunulmazlıklarının kaldırılmadan tutuklandıkları görülmüştür. Mahkeme başkanı Ali Çetinkaya ve savcı Necip Ali Bey'in yaptıkları açıklamalara göre suikastı planlayan yapı olarak İttihat ve Terakkiciler görülmüş; İttihat ve Terakkiciler TCF'yi suikast için bir araç olarak kullanmış ve araç olarak kullandıkları parti kapatılınca da Mustafa Kemal'i öldürerek iktidarı ve dolayısıyla devleti ele geçirme arayışı içerisine girmişlerdir (Aslan ve Dündar, 2014, s. 40). Sorgulamaların ve yargılamaların yapılmasının ardından TCF'nin parti olarak kuruluşu vatana ihanet olarak gösterilmiş ve hatta İttihat ve Terakkicilerin İzmir Suikastı'na ek olarak Şeyh Sait İsyanı'nda ve Şapka Kanunu'na muhalefet olaylarında da dahlinin bulunduğu belirtilmiştir (Aslan ve Dündar, 2014, s. 41). İzmir Suikastı davasında karar anayasayı kısmen veya tamamen ortadan kaldırmaya ve değiştirmeye ve TBMM'nin görevini yapmasına engel olmaya teşebbüs etmek suçu olarak açıklanmıştır; bu açıklamanın ardından Millî Mücadele kahramanı paşalar beraat ettirilmiş; ama aralarında Çopur Hilmi, Kara Kemal, Laz İsmail'in de bulunduğu 15 kişi hakkında idam cezasına karar verilmiş ve ceza aynı gün uygulanmıştır¹⁵ (Aslan ve Dündar, 2014, s. 41).

2.2.7. Kemalist Millî Eğitim

¹⁵ İstiklal Mahkemelerinin kuruluşu, mahkemelerde yapılan yargılamalar ve verilen kararlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ergun Aybars, "İstiklal Mahkemeleri", Bilgi Yayınları, 1975.

Eğitim Kemalist hegemonyanın tesis edilmesinde oldukça önemli bir araç konumundadır. Özellikle Kemalist değerlerin ve Atatürk ilke ve inkılaplarının öğretilmesi bağlamında eğitim her zaman Kemalist yurttaş yetiştirmek amacına yönelik olan bir araç konumunda bulunmuştur. Kemalizm eğitim faaliyetinin yanında aynı zamanda Arap harflerini kaldırarak Latin harflerinin getirilmesini sağlamış ve bu durum Osmanlı Devleti'nden kalan harflerin değişmesiyle birlikte Kemalist hegemonyaya hizmet etmiş; aynı zamanda yeni harflerle birlikte vatandaşın okuma-yazma oranının artmasına vesile olarak Kemalist eğitimin daha çok bireye ulaşmasını sağlamıştır. Tezin bu bölümünde Kemalist millî eğitim bağlamında Latin harflerinin kabul ve Millet Mektepleri uygulaması, 1933 niversite Reformu ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan bahsedilecektir.

2.2.7.1. Latin Harflerinin Kabul ve Millet Mektepleri Uygulaması

İzmir İktisat Kongresi'nde İzmirli Nazmi ve arkadaşları tarafından Latin harflerinin kabulüne ilişkin verilen önerge, kongre başkanı Kazım Karabekir tarafından eleştirilmiştir, Karabekir İslam harflerinin kullanım açısından yeterli olduğunu ancak İslam harflerinin yeterli olmadığı iddialarıyla Latin harflerinin kabul edilmesi gibi bir durumun gerçekleştirilmeye çalışıldığını ancak Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nden beri var olagelen tüm eserler ve kllyatın İslam harfleri kullanarak yazıldığını ve bu sebeple bu noktada Latin harflerine geçmenin Avrupa tarafından İslam'a karşı gelmek olduğu şeklinde algılanarak Türklerin Hristiyanlığı kabul ettiği sonucu çıkarılabileceğini belirtmiştir (Kayıran ve Metintaş, 2009, s. 3). Kazım Karabekir'in Latin harflerinin kabul edilmesiyle birlikte olabilecek sonuçları aktardığı tüm bu durumlar bu yeniliğe karşı çıkanların ortak düşüncesini oluşturmaktadır. Latin harflerinin kabul edilmesi konusu Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra yeniden gündeme gelmiştir. İzmir Milletvekili şükrü Bey, halkın okuma-yazma ğrenmemesini Arap alfabesine bağlamış ve tek sorumlu olarak Arap alfabesini görmüş; bu nedenle Latin harflerinin kullanılması durumunda okuma-yazma sorununun ortadan kalkacağını ve halkın eğitim seviyesinin yükseleceğini belirten bir tutum ortaya koymuştur (Kayıran ve Metintaş, 2009, s. 4). Latin harflerinin kabul edilmesi konusu hakkındaki tartışmalar 1926 yılına kadar resmî bir girişim gerçekleşmeden devam etmiştir.

Atatürk'ün yapacağı yeniliklerden en önemlilerinden birini Harf İnkılabı olarak görmesi ve halkın eğitilmesi ile yükselen eğitim seviyesinin Batılılaşmaya katkıda bulunacağı düşüncesi, Atatürk'ü Harf İnkılabı yapmaya götüren süreçte önemli nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır; ancak Kazım Karabekir ve onun fikirleri ile aynı fikre sahip olan kesimin Latin harfleriyle ilgili olumsuz görüşleri, Atatürk'ün yakın çevresindeki kişilerin dahi Latin harflerine geçiş konusunda ortak bir tutum sergileyememeleri ve hatta Şeyh Sait İsyanı ve İzmir Suikastı gibi olayların yaşanması sürecin hem aksamasına hem de sancılı bir şekilde sonuçlanmasına neden olmuştur. Latin harfleri hakkında devam eden tartışmaların olgunlaşmasını bekleyen Mustafa Kemal Latin harflerinin Türk diline uyarlanması için gerekli çalışmaların başlatılmasını istemiştir. Nihayetinde “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun” 1 Kasım 1928 tarihinde kabul edilmiş, 3 Kasım 1928 tarihinde ise Resmî Gazete’de yayımı ile uygulamaya konulmuştur. Latin harflerinin hızlı öğrenilmesi için kurslar açılmış; yeni harflerin özellikle memurlara çabuk öğretilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Kabul edilen kanun Latin harflerine olan ihtiyaç, Arap harflerinin Türk dili ile uyum sağlamadığı ve bu nedenle Arap harflerinin Türk dilinin sesli harf gereksinimini tam olarak karşılayamadığı, Türk halkının konuşurken Arap harflerini söylemekte sorunlar yaşadığı, Türk halkının Arap harflerini kullanarak yazma ve okuma yapabilmesi için Arap ve Acem yazım kurallarını da öğrenmek zorunda kaldığı, eski alfabenin Türk matbaacılığının gelişmesi yolunda önemli bir engel teşkil ettiği ve Türk halkının telgraf gibi araçları kullanmasını engellediği gerekçeleri ile açıklanmıştır (Kayıran ve Metintaş, 2009, s. 7).

Harf İnkılabından sonra Türk milletinde uyanan okuma-yazma isteği nedeniyle halka okuma-yazma öğretmek için var olan teşkilat yapısı yetersiz kalmıştır ve bu sorun hükümet tarafından Millet Mektepleri Talimatnamesi çıkartılarak giderilmiştir. Millet Mektepleri ilk olarak 1927 yılında faaliyete geçen Halk Dershanelerinin yeniden düzenlenmesi ile oluşturulan kurumlardır. Millet Mektepleri Talimatnamesi 24.11.1928 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanmış (Avcı, 2013, s. 53), ardından bu Talimatname daha da geliştirilerek 1929 yılında yeni bir talimat olarak yayımlanmıştır. Millet Mektepleri Talimatnamesi ile düzenlenen Millet Mektepleri işleyişi, Talimatnamenin ikinci maddesinde sınıfların ayrımını belirtmiştir; buna göre sınıflar A ya da B tipi olarak oluşturulacak, A sınıflarında okuma-yazma bilmeyen halka yeni Türk harflerinin

öğretilmesi ile birlikte okuma ve yazma öğretilecek ve eğitim süresi 4 ay olacak, B sınıflarında ise Arap harfleriyle okuma-yazma bilen halka Türk harfleri ile okuma-yazma öğretilecek ve eğitim süresi 2 ay olacaktır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete, 1929, s. 8396); ancak sonraki dönemlerde pratikte B sınıfları A sınıflarının bir üst dersliği haline çevrilmiştir (Kayıran ve Metintaş, 2009, s. 8). Millet Mektepleri Talimatnamesi 8. maddede belirtildiği üzere kadın-erkek her Türk vatandaşı Millet Mekteplerinin bir parçası ve öğrencisi konumunda iken, Millet Mekteplerinin başöğretmeni ise 9. maddede de belirtildiği üzere Mustafa Kemal'dir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete, 1929, s. 8396). Madde 6'da belirtildiği üzere Millet Mekteplerinde sınıflarda 15-40 aralığında öğrenci bulunmakta ve öğrencilerin yaşları 16 ile 45 arasında değişmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete, 1929, s. 8396). Yeni Türk harflerinin Türk halkına öğretilmesi amacıyla 1 Ocak 1929'da Millet Mektepleri açılmış ve aynı zamanda bu gün Maarif Bayramı ilan edilmiştir. Millet Mekteplerinin kurulması ile birlikte, 1927 yılında 1.1 milyon olarak gösterilen okuryazar vatandaş sayısı, 1935 yılında 2.5 milyon olarak belirtilmiştir (Kaplukan, 2012, s. 190).

2.2.7.2. 1933 Üniversite Reformu

1933 Üniversite Reformu'na giden temel nedenlerden biri, 1923'ten 1932 tarihine kadar olan süreç zarfında Darülfünun kadrosundaki bazı öğretim üyelerinin Millî Mücadele ve ardından Türkiye Cumhuriyeti ilkelerine karşı cephe almaları olmuştur (Namal ve Karakök, 2011, s. 30). Bu karşı cephenin oluşmasına örnek teşkil eden 30 Nisan 1922 ile 25 Ağustos 1922 tarihleri arasında meydana gelen Darülfünun grevidir; Darülfünun'da "Avrupa ve Osmanlı Devleti İlişkileri" dersini veren ve Anadolu direnişine karşı olduğunu belirten Ali Kemal ve Sevr Antlaşması'nı imzalamış olan ve aynı zamanda metafizik dersleri veren Rıza Tevfik'in Kurtuluş Savaşı'ndan sonra görevlerine devam etmeleri öğrencilerin bu durumu boykot etmelerine neden olmuştur; boykot sorunu bu kişilerin ve yanlarında Cenap Şahabettin, Hüseyin Daniş ve Barşamiyan'ın da okuldan uzaklaştırılmalarıyla çözülmüştür.

Dönemin şartları içerisinde Darülfünun'dan bir eğitim kurumu olarak beklenen, diğer ülkelerdeki üniversitelerin olduğu seviyeye çıkması, bu sebeple gerekli araştırma ve

yayınların yapılarak uluslararası düzeyde bir eğitim kurumu olarak konumlanmasıdır. Ancak bu noktada Mustafa Kemal'in istediği konuma bir türlü erişemeyen Darülfünun sadece bir medrese gibi var olmayı sürdürmüştür. Sonuç olarak 1933'te 2252 Sayılı Yasa ile kapatılan bu kurum yerine MEB'e bağlı olan İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. İstanbul Üniversitesi'nin kurulmasında ve üniversite reformunun yapılmasında Atatürk'ün direktifiyle Türkiye'ye getirilen ve bu konuda kendisinden rapor alınan İsviçreli Profesör Albert Malche kilit etkenlerden biri olmuştur. Malche verdiği raporda Türkçe bilimsel yayınların yetersiz olduğunu, verilen derslerin yetersiz olduğunu, öğretmenlere ödenen ücretlerin az olduğunu aktarmıştır (Namal ve Karakök, 2011, s. 31). Yeni üniversitenin kurulması ile birlikte bazı eski Darülfünun hocaları görevden uzaklaştırılmış ve Almanya'dan gelen bilim adamlarından üniversite bünyesinde akademik anlamda hizmet alınmıştır. Bu bağlamda yeni üniversitenin kurulmasıyla birlikte bilimsel ve idari anlamda özerkliğin tesis edilmesiyle beraber üniversitenin bütçesi arttırılmış ve aynı zamanda öğretim kadrosunun kalitesine, öğretim dallarının çeşitliliği ve araçlarına nitelik kazandırılmıştır (Namal ve Karakök, 2011, s. 33).

Darülfünun'un kapatılmasının nedenlerinden biri olarak da devletçilik ilkesi gösterilmiştir. Kazım Nami Duru'nun ifade ettiği şekliyle Darülfünun'un devletin dışında olacak bir şekilde kendi başına bırakılması uygun görülmemiş ve en temelinde Darülfünun'un rejime karşı fikirleri nedeniyle ilerleyen dönemlerde bu kurumdan sistemi yıkabilecek fikirlerin de çıkabileceği öngörülmüştür (Yetkin, 1983, s. 74). Bunlara ek olarak Şevket Süreyya Aydemir'in Darülfünun'un devrim ideolojisini benimsemediğini ve bu nedenle öğrencilerine aktaramadığını ve hatta devrime karşı bir tavır takınarak muhalif bir konumda bulunduğunu belirtmesi, Vedat Nedim Tör'ün Darülfünun'u devletçilik ilkesine karşı olarak suçlaması ile kurumun bir suç işlediğini açıklamasının Darülfünun'un ortadan kalkmasında etkili söylemler olduğu görülmektedir (Yetkin, 1983, s. 75).

2.2.7.3. Tevhid-i Tedrisat Kanunu

1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte tüm eğitim kurumları Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile öğretimin birleştirilmesi gerçekleştirilmiştir.

Özellikle gayrimüslimlerin eğitim gördüğü okullar, dinî eğitimin görüldüğü medreseler gibi ayrı eğitim yapıları eğitimin tek ve millî olması önündeki en büyük engeli teşkil etmektedir. Bütün öğretimin tek bir yapıda birleştirilmesi ile birlikte Kemalizm kendi hegemonyasını eğitim üzerinden tek ve millî eğitim yaratma yoluyla gerçekleştirmiştir. Eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ve tek tipleştirilmesi bağlamında yabancı okulların da uymaları gereken kurallar belirtilmiş ve okul kitaplarında Türk kimliği aleyhinde bir ifade bulunmaması, okul kitaplarında Türk tarihi hakkında karalayıcı ifadelerin bulunmaması, okul kitaplarında yabancı ülkelerin propagandasının yapılmaması gerektiği belirtilmiş ve aynı zamanda ders müfredatında Türk dili, Türk tarihi ve Türk coğrafyası derslerinin okutulması kararlaştırılmıştır (Şimşek ve ark., 2012, s. 2815). Bu dil, tarih ve coğrafya derslerinin sorumluluğu Eğitim Bakanlığı bünyesinde olacak ve bu derslerin öğretmenleri Türk olacak şekilde bakanlık tarafından belirlenecektir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu kapsamında tüm okullarda laiklik ilkesi gereği dinî sembol ve simgelerin kullanımı ve her türlü dinî propaganda yasaklanmıştır ve bu durum aynı zamanda okul kitaplarının içeriğinde de uygulanacaktır. Tüm bu uygulamalar eğitim vasıtasıyla Osmanlı Devleti ile aralarındaki tüm bağları koparmak isteyen yeni rejim tarafından yine eğitim vasıtasıyla Kemalizm'in değerlerini yurttaşlara öğretmek amacıyla yapılmıştır¹⁶. Kemalizm'in oluşturmak istediği yurttaş profili Türk kimliğini benimseyen ve millî değerlerine sahip çıkan, seküler bir yapıdadır. Modern eğitim anlayışı kapsamında kadınlara da sağlanan eşit eğitim alma hakkı, rejimin Batılılaşma yolunda attığı temel öncü hamlelerden birini oluşturmuştur. Öğretimin birleştirilmesi esas olarak tek tip ve rejim tarafından onaylanan yurttaş profilinin oluşturulmasına hizmet etmiştir. Osmanlı Devleti'nde farklı eğitim

¹⁶ Eğitim, devletin benimsediği rejimin ve rejimin temel ilkelerinin tüm topluma benimsetilmesi için kullanılan en önemli hegemonik araçlardan biridir. Eğitim istenilen ideal vatandaşın bu bağlamda yetiştirilmesi ve ülke içinde var olan sorumluluk ve kuralların vatandaşa öğretildiği bir ideolojik mekanizmadır. Devlet tarafından eğitim vasıtasıyla rejimin kodlarına adapte edilen birey, rejimin sembol, simge ve dilini öğrenmek zorunda bırakılmaktadır (Çetin, 2001, s. 207). Eğitim sayesinde oluşturulan tek tip birey modeli, devletin karşısında olan diğer bireyleri baskılamakta, sindirme politikaları gütmekte ve nihayetinde ötekileştirerek sistemin dışına itmektedir. Devlet kontrolünde verilen ideolojik bilginin kutsallaşması ve bu kutsallığın içine hapsedilen bireyin disiplinli, itaatkâr ve makbul yurttaşa dönüştürülmesi, eğitimin hegemonik bir araç olarak devlete hizmet ettiği durumu açık bir şekilde göstermektedir. Ayrıca eğitim ile birlikte dikte edilen kanunlara ve kurallara uyma durumu, bireyin kendi subjektif yönünü kaybetmesine ve devletin istediği itaat eden makbul vatandaş olma sürecinde ilerlemesine zemin hazırlamaktadır; bu noktada birey toplum içerisinde tek tip bir yapıya bürünür ve muhakeme yeteneğini kaybeder, siyasal iktidarı, o iktidarın ilkelerini ve kabullerini benimseyen bir konuma yerleşir (Çetin, 2001, s. 209).

görülen farklı okullardan çıkan bireyler farklı düşünce yapısı ve farklı ideallerle rejimin istediği değerleri benimsemeyen bir heterojen toplum yapısını oluştururken, Cumhuriyet'in benimsetildiği, rejimin ilkelerinin anlatıldığı ve toplumun ortak çıkarına hizmet etmesi için yetiştirilen gençler disiplinli, itaatkâr, seküler ve pozitivizm ilkeleriyle yetişmiş olarak Türk ulusunun temelini oluşturacaktır.

Kemalizm'in idealize ettiği yurttaş profili, toplum ve vatan için çalışan, çağdaş uygarlık düzeyine çıkma ideali olan ulus devlete karşı görev ve sorumluluklarını benimsemiş ve kanunlara uyan yurttaş profilidir (Güngör, 2017, s. 450). Leca'nın tanımladığı militan yurttaşlık ifadesi (Leca, 1996, s. 31) yurtseverlik ve bu yurtseverliğe bağlı olan hak ve yükümlülükler bağlamında ortaya çıkmış ve düşman motifi etrafında şekillenmiştir. Yurttaşın kendine karşı görevi kendi vücudunu sağlam tutmak ve iyi bir karaktere sahip olmak, ailesine karşı görevi ailesine sadık ve yardımcı olmak, köyüne, milletine ve bütün insanlığa karşı görevi çalışkan ve yararlı olmak, vatanına yaptığı hizmetleri istek ve sevinçle yapmaktır (Üstel, 2002, s. 277). Burada yurtseverlik ve görev ve sorumluluklar bağlamında dönem müfredatlarında var olan amaç ve hedeflere bakmak yerinde olacaktır. 1926 tarihli İlkemtep müfredat içeriğinde devlet ve millî kimlik bilincini aşmak, vatandaşlığa ilişkin görev ve sorumlulukları öğretmek ve vatan ve millet sevgisini aşmak amaçları vardır (Bora, 2008, s. 133). 1936 İlkokul Programında ise Yurt Bilgisi dersi kapsamında Türk milletinin geçmişini, yüceliğini çocuklara öğretmek, Türk askerini ve ordusunu sevdirmek ve Türk askerine ve ordusuna çocuklar tarafından saygı duyulmasını sağlamak, Cumhuriyet'in ilkelerini ve üstünlüğünü çocuklara anlatmak, Türk devlet teşkilat yapısını çocuklara öğretmek ve kanun ve devlet otoritesi kavramları bağlamında uyulması gereken kurallara yönelik eğitim vermek amaçları mevcuttur (Bora, 2008, s. 141). 1937 yılında çıkarılan Köy Eğitimleri Kanunu'nda da bu eğitimliğin amaçları arasında Cumhuriyet rejimini köylere yaymak ve rejim bilincini vatandaşa aşmak olduğu aktarılmıştır (Bora, 2008, s. 148). Yaratılan düşman motifi ise dönemin şartlarında Kemalizm'in ve hegemonyasının karşısında padişah, ailesi ve işbirlikçileri olduğu sembolleştirmesiyle eski rejimin hedef gösterilmesi şeklinde oluşturulmuştur (Güngör, 2017, s. 451).

Eğitimin millî olması durumu, Atatürk'ün Türk kimliğini önemseydiği ve öncelendiği bir durumun ortaya çıkmasında önemli bir etkidir. Atatürk'e göre bu durum sadece bu ülkeye has bir sorun değildir, dini İslam olan toplumların kendi millî kimliklerini ve esaslarını unutmalarının esas sorunu teşkil ettiğini belirten Atatürk, eğitimde ve eğitimin tüm araçlarında millîlik düsturunun benimsenmesi gerektiğini belirtmiştir (Akyeşilmen, 2015, s. 63). Yeni kurulan rejimin hâkim düşünce yapısının millî bir düşünce ve uygulamadan geçmesi durumu, Kemalizm'in istediği ulus devlet biçimine hizmet etmektedir. Millî, tek tip ve ulus devlet yapısına uygun olan bir toplumsal yapı aynı zamanda toplumun dinî referanslardan uzaklaştırılması ve Türk kimliği altında toplanması durumunu da oluşturmuştur (Akyeşilmen, 2015, s. 63). Millî kimliğin tesisi, millî hedeflere ulaşma amacıyla yürüyecek ve bu yürüyüşte Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı millî bir nesil oluşturma hedefini içermektedir, Kemalizm'in istediği yurttaşlık düşüncesinin ve kimliğinin üretilmesinde en önemli ve temel görev de millî eğitime verilmiş durumdadır (Can, 2013, s. 125).

2.2.8. Kemalist Hegemonyanın Uygulayıcı Unsuru Olarak Kadın

Batı düşüncesini etkisi altına alan feminizm ideolojisi, kadının siyasal ve sosyal alanda düşünce yapısının değişmesine ve yeni bir akımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti ise henüz feminizm ideolojisinin etkili olmadığı dönemde özellikle kamusal alanda kadının hiçbir şekilde varlık gösteremediği ve sadece hane içerisinde var olabildiği bir konumda bulunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda kadının bu dışlanmış konumu, imparatorluğun siyasi varlığının sona ermesi ve yeni rejim olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla birlikte değişmiştir; bu değişiklik ile birlikte kadın Kemalist devletin bir modernleşme aracı olarak kullanılmış ve bu nedenle kadının toplum içindeki konumu Kemalist hegemonyaya hizmet eder bir hale gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda din siyasal, hukuki ve sosyal konularda düzenleyici bir konumda bulunmaktadır. Dinin düzenlediği olgulardan biri de sosyal hayat içerisinde var olan kadının konumudur. İslamiyet kadına anne olma ayrıcalığı nedeniyle kutsallık atfetmektedir ve bu özelliğe aynı zamanda toplumda kadının namus kavramıyla bağdaştırılması durumu da eklenince kadının ortak kamusal alandan uzaklaştırılması ve

hane içerisinde yaşamaya zorlanması durumu oluşmuştur. Bu görüşe göre, kamusal alan erkeğin alanıdır; erkek hem kamusal alanda hem de ev içerisinde karar alıcı tek merci konumundadır. Kadın ve erkeğin bu konumlanması kadın-erkek eşitsizliğinin belirgin göstergesi olmuştur (Yılmaz, 2010, s. 193).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte Osmanlı mirasının silinmesi ve Kemalist hegemonyanın sağlanması açısından kadının konumu ve bu nedenle ülke içerisindeki görevi yeniden tanımlanmıştır. Kadına çeşitli haklar verilmiş, kadın bir figür olarak öne çıkarılmış ve Osmanlı'nın zihniyetinden farklı bir zihniyete sahip olduğu ve ulus devlet modernleşmesinin gerçekleştirildiği mesajı kadın figürü üzerinden verilmiştir (Arat, 1998, s. 83). Modernleşmenin yüzü olan kadın aynı zamanda Kemalist hegemonyanın araçsallaştırdığı bir konumda bulundurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasını tamamen ortadan kaldırmak isteyen kurucu kadrolar Kemalist hegemonyayı oluşturmak için kadın imgesini daha çok ev içi analık ve çocuk yetiştirme konularında kullanmıştır (Arat, 1998, s. 87). Ev içinde çocuğun ilk eğitimi anneden alması ve bu eğitimi Cumhuriyet ilkeleri bağlamında yani Altı Ok çerçevesinde alması aynı zamanda Kemalist hegemonyanın ev içinden başlayarak tüm toplumda hakimiyet kurması noktasında oldukça önemli bir etken oluşturmuştur. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'ndan farklı olarak, özellikle üst statü ailelere mensup olan kadınlar ve Kemalist rejimle kimyası tutan kadınlar siyasette aktif bir şekilde yer almıştır (Sancar, 2014, s. 112).

Kemalist rejimin kadın imgesi, Kemalist hegemonyanın sağlanması açısından, Osmanlı Devleti'nde var olan İstanbul kadını imgesine karşı bir şekilde konumlandırılmıştır. İstanbul kadını bir cemiyet içerisinde yaşayan ve hayat tarzı kendine özgü olan bir kadın imgesini temsil ediyorken, Kemalizm'in kadın imgesi, eğitim görmüş, modern ve orta sınıfa mensup bir özelliğe sahiptir (Baykal, 2021, s. 120). Kemalist Anadolu kadınının Osmanlı İstanbul kadını karşısına bu şekilde çıkarılması, Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumdaki izlerini silmek ve toplumun yeni dinamiklerini oluşturarak Kemalist hegemonyayı tesis etmek amacı taşımaktadır.

Tek Parti Dönemi'nde Kemalist hegemonyanın sağlanması açısından yapılan en önemli hamlelerden bir diğeri Türk Kadın Birliği'nin kapatılmasıdır. Türk Kadın Birliği'nin

kurucusu olan Nezihe Muhiddin'in, kadının sadece modernleşmenin aracı olarak görüldüğü ve bu nedenle temel olarak feminizm gibi bir ideolojinin varlığına izin verilmeyeceği kesin olan bir ortamda, kişiliğine yönelik yapılan suçlamalarla itibarsızlaştırılması Kemalist hegemonyanın sağlanması ve kadın hareketin sindirilmesi açısından önemli bir basamaktır. Kurucu kadronun ataerkil yaklaşımı, feminizme olan mesafeli tutumu ve baskı kültürü, Temmuz 1927'de Kadın Birliği'nin Şehzadebaşı merkezine polis tarafından yapılan baskın ile yeniden vücut bulmuştur (Zihnioğlu, 2020, s. 394).

Nezihe Muhiddin'in sistem içerisinde hedef olarak gösterilmesinin bir diğer nedeni ise SCF'den milletvekili adayı olması ve rejimin uygulamaları hakkında düşündükleridir; Nezihe Muhiddin devletin Müslüman olmayan vatandaşlara karşı ayrımcı politikalar uyguladığını ve siyasal alanda Türkçülüğün aşırı yorumlarının hâkim kılınmak istediğini düşünmektedir (Zihnioğlu, 2020, s. 396). Nezihe Muhiddin'in Türk Kadın Birliği'nden uzaklaştırılması ve sonradan birliğin rejimle uyumlu bir yönde faaliyetlerine devam etmek zorunda bırakılmasına rağmen nihayetinde feminizmin bastırılması ve 800 üyeye sahip olan Türk Kadın Birliği'nin 1935 yılında Türk kadınına oy hakkı verilmesi gerekçesiyle amacına erişmiş olarak gösterilip kapatılması Kemalist hegemonyanın sistem içerisinde kendi varlığına muhalif olan her türlü oluşuma karşı gösterdiği tepkiyi açıklayan bir örnek konumundadır¹⁷.

2.2.9. Kahraman ve Karizmatik Otorite Mustafa Kemal, Totem ve Tabu Atatürk

Thomas Carlyle'in kahraman imgesi tüm toplumların ve düzene ilişkin yapıların bir kahramanın varlığı ve bu kahramana yönelik olarak yapılacak tapınma ile devam ettirilebileceğini göstermesi açısından önemlidir; kahraman tüm olumsuz şartlara rağmen kendisini ve üstün kimliğini gösterecek şekilde toplumda göze çarpacaktır (Cassirer, 1984, s. 199). Carlyle'a göre kahramanların olmadığı bir düzende tarihin de var olması

¹⁷ Kemalist sistemin kadın algısı, Kadın Birliği'nin mücadelesi ve kapatılması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yaprak Zihnioğlu, "Kadinsız İnkılap, Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği", Metis Yayınları, 2003.

mümkün değildir, tarihin olmadığı bir geçmiş ise bir hiçliği temsil etmektedir, tarihi olaylar yapmaz; tarihi olaylara damgasını vuran kahramanlar yapar (Cassirer, 1984, s. 201). Carlyle'a göre gerçek kahraman, duygularında içten ve düşüncelerinde açık olma özelliğini taşır; kendi ruhu ve şeylerin gerçekliğiyle tek başına kalan kahramanlar büyük ve gerçek düşünürler olarak olayların üstesinden gelme yetisine sahiptir (Cassirer, 1984, s. 225). Weber'in aktardığı karizmatik otorite ise bireyi diğer bireylerden ayıran çeşitli özellik ve niteliklere ithafen bireye yakıştırılan bir değeri ifade eden karizma üzerinden anlam bulmaktadır. Karizmatik güç, mevcut karizmanın çeşitli işleyiş ve uygulamalarda kullanılarak elde edilen iktidarın betimlemesinde kullanılan bir kavramdır. Karizmatik otorite, siyasi anlamda bir lidere sonsuz güven duygusu ve lidere kahramanlaştırılarak tapınma şeklinde ortaya çıkabilmektedir (Weber, 2005, s. 76). Karizmatik otorite toplumsal, ailevi ya da şahsi ayrıcalık temeline dayanan bir statü değildir; seçim kriteri tamamen bireyin karizmatik niteliğinden kaynaklanmaktadır (Weber, 2005, s. 78). Karizmatik otoritenin yandaşlarının bu otoriteyi sürdürmek için otoriteden daha büyük bir ideal ya da çıkarlar bütünü savunması durumu ortaya çıkabilmektedir, bu durum sürdürülebilirlik açısından gelişme gösterebilmektedir (Weber, 2005, s. 82). Burada Sigmund Freud'un kavramsallaştırdığı totem ve tabudan da söz etmek gerekecektir. Totem, grubun birliğini sağlayan ve kendi özünde bir anlam kazanarak grubun diğer üyelerinden ayrılan bir simgedir, tabu kavramı ise totemin kutsallaştırılması bağlamında gerekli olan yasaklar, gelenekler, kurallar çerçevesinde totem etrafında örgütlenen toplumsal işleyiş ve sistemi ifade eden bir olguyu temsil etmektedir, tabu her zaman bir toteme bağlı olarak ortaya çıkmaya dahi totem her zaman bir tabuya bağlı olan bir ilişkiler bütünü temsil etmektedir; totemi kendi bulunduğu pozisyonda konumlandırın ve o konumda sürekli olarak totem olarak kalabilmesini sağlayan durum; kurallar, gelenekler gibi tabuların korunması ve devam ettirilmesinden geçmektedir (Kaynar, 2009, s. 1093).

Gerek Carlyle'ın kahraman imgesi gerekse Weber'in karizmatik otoritesi Mustafa Kemal kimliği ile özdeşleşen kavramlardır. Mustafa Kemal, henüz bir Osmanlı askeri iken Trablusgarp'ta, Çanakkale'de, Suriye-Filistin'de savaştığı cephelerde aldığı sonuçlarla Carlyle'ın bahsettiği şekliyle kahraman olarak görülmüştür. Bu kahraman yakıştırmasının en önemli sonucu, Mustafa Kemal'in Millî Mücadele'nin lideri durumuna gelerek, kurucu kadronun diğer komutan takımı üzerinde hâkimiyet kurmasına neden olmasıdır. Millî

Mücadele liderliğini bu şekilde perçinleyen Mustafa Kemal, Millî Mücadele'nin bitmesi ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması sürecinde de bu kahraman imgesinden yararlanmış ve yeni rejimin kurulmasından vefatına kadar olan süreçte de kahramanlık durumunu karizmatik otoriteye dönüştürmüştür. Mustafa Kemal Atatürk vefatına kadar olan süreçte yeni rejimi ve tüm halkı kendi etrafında birleştirme konusunda karizmatik liderlik özelliğini oldukça başarılı bir şekilde kullanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras kalan sıklıkla savaş halinde olma durumunun Millî Mücadele Dönemi'nde devam etmesi ve Kurtuluş Savaşı döneminde tüm ülkeyi savaş etrafında örgütleyen ve savaşa hazırlayan Mustafa Kemal, doğal karizmatik liderlik özelliğini bu aşamalarda oldukça etkili bir şekilde göstermiştir (Heper, 2011, s. 65). Ardından Millî Mücadele Dönemi'nden sonra yeni kurulan ve ideolojisi olmayan bir ülkenin kurucu lideri olması ve ülke yönetiminde ve inkılapları gerçekleştirmede en ön saflarda yer alması, doğal karizmatik liderlik özelliğinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır; burada bir ideolojinin yokluğu durumu Mustafa Kemal'in karizmatik otoritesi ve aynı zamanda bu karizmatik otoriteden güç alan otoriter yönetimle birlikte tolere edilmiştir. Ancak Atatürk'ün vefatı bu karizmatik liderliğin artık Atatürk totemi ve Atatürkçülük tabusuna dönüştürülmesi yoluna gidildiğini göstermektedir; uygulanan politikalar, yapılan darbeler, anma törenlerinde yapılan seremoniler gibi uygulamalar karizmatik liderliğin tabulaştırmaya dönüşmesine neden olmuştur. Karizmatik liderliğin ilk ve en önemli doğuş nedeni Atatürk'ün halkın gözünde ülkeyi kurtaran lider olarak kabul edilmesidir (Heper, 2011, s. 66). Atatürk'ün karizmatik otoritesi özellikle 1938'den sonra devlet karizmasına dönüştürülmüştür (Heper, 2011, s. 72), bürokrasinin ve ordunun Atatürk ilke ve inkılaplarını sahiplenmesi devlet karizmasının içerisine nakledilen bir Atatürk tabusunu göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu yönetim şeklinden kalma padişah yüceltilmesi ve güzellemesi durumu, toplumun hafızasında âdeta bir gelenek olarak süregelen bir alışkanlığı temsil etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması sonrasında padişahlık kurumunun ortadan kalkması ile bu alışkanlık padişahlık figürünün devletin lideri şeklinde güncellenmesine ve liderin de Mustafa Kemal Atatürk olması nedeniyle onun kişiliğine karşı olan bir yüceltme ve güzelleme şekline dönüşmesine neden olmuştur (Ünder, 2002, s. 146). Mustafa Kemal Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nı yürüten ve kazanan kadronun ve aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadronun lideri olması kendisine her anlamda bir sembol ve bayrak olma imkânı sağlayan en önemli

etmemidir. Ülkenin kurtarıcı aradığı bir dönemde ortaya çıkması ve kurtuluşun lideri olması ile birlikte yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin de liderliğini üstlenmiş ve Kemalist kurucu kadroların da lideri olarak yeni kurulan ülkede her zaman ön planda olarak yenilik çalışmalarına ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşma hedefine öncülük etmiştir. Bu nedenle kurtarıcı ve lider gibi betimlemeler kendisi için kullanılmış, kendisine Atatürk soyadı verilmiş, çeşitli kurum ve yerlere kendisinin adı verilmiş ve hatta tüm ulusal bayramlarda Anıtkabir'e yapılan resmî ziyaretlerde ve vatandaş ziyaretlerinde kendisi her zaman anılmıştır. İşte bu noktada Mustafa Kemal Atatürk ismi, kişiliği ve fikirleriyle adeta bir kült kahramana dönüşmüştür. Bu noktada Mustafa Kemal Atatürk ile özdeşleştirilen bir rejim ve yönetim ise Mustafa Kemal Atatürk'ün de bir insan olduğu gerçeğinden uzaklaşılmasına ve ulaşılamaz, eleştirilemez ve anlamlandırılmaz bir yüce kişi olduğunu gösteren bir tutum alınmasına neden olmuştur.

Mustafa Kemal'i Atatürk olarak bir totem haline getirmek yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni ve halkını bir arada tutmak için bir lider yaratmak ihtiyacı nedeniyle ortaya çıkmıştır; yeni rejimin devamlılığını sağlamak rejimin çimentosu olarak öngörülen bir Atatürk yaratmak ile doğrudan bağlantılıdır. Ülkenin kurucu lideri, kahramanı, önderi olan Mustafa Kemal'e Atatürk adını vermek her anlamda Atatürk özelinde hareket etmeyi gerektirmiştir; Atatürk ilkelerine bağlılık, Atatürk önderliğinde Batılılaşma, Atatürk'ün görüş ve direktiflerinin dikkate alındığı siyasi, ekonomik ve sosyal ortam bunun belirgin göstergeleridir. Atatürk totemini Kemalizm ya da Atatürkçülük olarak tabulaştırmak ise Altı Ok, Atatürk ilke ve inkılapları gibi hususları Atatürk'e direkt olarak bağlamak, Atatürk'ün gösterdiği muasır medeniyetler seviyesine varma hedefiyle var olmak, her konu ile alakalı Atatürk sözlerini o konuyu doğrulayıcı şekilde kullanmak, tüm ulusal bayramları Atatürk simgesi üzerinden yapmak ve Atatürk ile ilişkilendirmek, ülkenin kurucusunun mezarı olarak Anıtkabir inşa etmek ve tüm ulusal bayramlarda Anıtkabir'de anma törenleri yapmak gibi uygulamalarla kendisini göstermektedir. Atatürk totemini işler kılan ise bu noktada az önce bahsedilen uygulamalar dahilinde yapılan tabulaştırma faaliyetidir; tabulaştırma faaliyeti yıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktarılan bir geleneğe dönüşmüştür.

Atatürk'ün kutsallaştırılması ve tabu haline gelmesi çeşitli örnekler bağlamında aktarılabilir. Erbaş ve Erler İçin Atatürkçülük Broşürü'nde Atatürk'ün en büyük insan olması , Milli Mücadele'den galip gelen tüm mücadelenin komutanı olması ile en büyük komutan olması, Türk kimliğinin yüceltilmesindeki rolü nedeniyle en büyük milliyetçi olması, savaş döneminden sonra ülke yönetiminde aldığı kararlar nedeniyle en büyük siyasetçi olması, yeni Cumhuriyet'te yaptığı yenilikler dolayısıyla en büyük inkılapçı olması ve tüm bunların bir birleşimi olarak en büyük lider olması olarak aktarılan özellikleri tabulaştırmanın örneklerinden biri olarak görülmektedir (Erbaş ve Erler İçin Atatürkçülük Broşürü, 1989). Bir diğer tabulaştırma örneği, Madame Tussauds müzesinde yer alan Mustafa Kemal Atatürk balmumu heykelinin, Atatürk'ün vücut ölçüleri baz alınarak birebir kopyası üretilmiş olsa da, Atatürk'ün gerçek karizmatik liderlik özelliklerini yansıtmadığı için fiziksel özelliklerinin beğenilmemesi durumunun yaşanmasıdır; bu durum Atatürk'e atfedilen totem imgesini göstermektedir; burada totemin aslında gerçek hayatta var olmayan özelliklerinin sanki onda vücut bulmuş gibi gösterilmesi durumu söz konusudur. Bu durumun sonucu olarak Mustafa Koç yeni yapılacak heykelin maddi yükümlülüğünü karşılamış ve yeni ve totem özelliklerini taşıyan karizmatik bir Atatürk heykeli müzeye yerleştirilmiştir (Kaynar, 2009, s. 1095). Mustafa Kemal'i Atatürk yapan bu totemleştirme, Mustafa Kemal'in zayıf ve kötü gözükken özelliklerini yok sayan bir düzenlemeyle Atatürk'ün yüceltilen özelliklerini resmetmeyi amaçlamaktadır. Kemalist hegemonyanın ve Atatürk tabusunun oluşturulması bağlamında Falih Rıfkı Atay'ın Fırka ocaklarında Mustafa Kemal köşeleri yapmak hedefi ve Şevket Süreyya Aydemir'in inkılabı ve rejimi oturtmak için Atatürk putlaştırmasını yapmaya mecbur oldukları ifadesi Atatürk tabulaştırmasına örnek olabilecek başka iki olay olarak karşımıza çıkmaktadır (Bora, 2010, s. 58).

Tabulaştırmaya bir diğer örnek Mustafa Kemal Atatürk hakkında yazılan şiirlerdir. Mustafa Kemal Atatürk hakkında yazılan şiirlerin ortak özelliği, Atatürk'ün insan olduğunu unutan ve onu âdeta bir Tanrı yerine koyan ululaştırmaya başvurmuş olmalarıdır; Atatürk her anlamda mükemmel bir insan olarak resmedilmekte ve bu özellikleriyle ülkenin lideri ve kurucusu olduğu vurgusu sıklıkla yapılmaktadır (Kaynar, 2009, s. 1098). Atatürk hakkında yazılan şiirlerde görülen temel durum, Atatürk'ün siyasi ya da askerî hayatına yapılan bir vurgudan ziyade kişilik özelliklerinin duygusal manada

yüceltilmesine sıklıkla rastlanmasıdır (Dede, 2010b, s. 224). CHP Şeref Kitabı'nda Atatürk tabusunun ve hatta Atatürk'e atfedilen kutsal özelliklerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Mustafa Kemal'i Atatürk olarak tabulaştırmak için öncelikle Osmanlı İmparatorluğu kötülenmiş, Osmanlı İmparatorluğu'nun yaptığı işlerin yetersiz olduğu vurgusu yapılmıştır; Osmanlı İmparatorluğu'nda asker olan Mustafa Kemal yerine Cumhuriyet'te lider olan Atatürk vurgusunun yapılması bu durumun sonucudur. Ayrıca Atatürk Türk'ün yaratıcısı olarak belirtilmiş (Cumhuriyet Halk Partisi Şeref Kitabı, 1938, s. 12), heykelleri ilahi bir varlığa benzetilmiş (Cumhuriyet Halk Partisi Şeref Kitabı, 1938, s. 19), heykellerinin taşının Kâbe'nin taşından daha kutsal olduğu ifade edilmiş (Cumhuriyet Halk Partisi Şeref Kitabı, 1938, s. 19), sözlerinin Tanrı sözlerine benzer bir şekilde sihirli olduğu aktarılmış (Cumhuriyet Halk Partisi Şeref Kitabı, 1938, s. 22) ve Atatürk'ün ilahların bir eşi olduğundan bahsedilmiştir (Cumhuriyet Halk Partisi Şeref Kitabı, 1938, s. 44).

Tabulaştırma noktasında başka bir yaklaşım ve örnek dinî betimlemeler ve benzetmeler ve Atatürk arasında bağlantı kurulması durumudur. Tüm bu örneklerde Kemalizm din, Nutuk kutsal kitap, Atatürk dinin kurucusu, peygamberi olarak görülmektedir (Dede, 2010, s. 165). Böyle bir durumda sayılacak örnekler tabulaştırmanın boyutunu oldukça net bir şekilde açıklayacaktır. İzzet Ulvi Aykut'un Son Telgraf'taki "Tanrılaşan Atatürk" adlı yazısında Mustafa Kemal'in büyüklüğü ve ilahi yücelik özelliklerinden dolayı övülmesi ve böyle bir kişinin ancak çok nadir olarak dünyaya geleceğinin bildirilmesi bunun bir örneğini oluşturmaktadır (Kaynar, 2009, s. 1099). Cafer Seno'nun Cumhuriyet'te yer alan "Kâbe" adlı yazısında Mustafa Kemal Atatürk'ün yüzünde ilahi bir nur olduğundan bahsetmesi, göz renginin engin bir mavi olduğundan bahsetmesi, Mustafa Kemal Atatürk'ün etkisinin nura benzetilmesi, zekâ seviyesinin erişilemez bir düzeyde olduğu düşüncesi, Atatürk'ün Allah'ın yarattığı en büyük eseri olduğu fikri, ölümünün ardından Ankara'nın Türk'ün Kâbe'si olduğu tespiti başka bir örneği oluşturmaktadır (Kaynar, 2009, s. 1099). Cenk Koray'ın "Kur'an-İslamiyet, Atatürk ve 19 Mucizesi" adlı kitabında ise hem Kur'an'da hem de Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatında 19 sayısının önemli bir rolü olduğu belirtilmektedir; bu anlamda Türk'e ilahi yaratıcı tarafından özel olarak gönderilen kişi olarak atfedilen Atatürk'ün doğum yılı olan 1881 tarihini gösteren sayının rakamları toplamının 19 sayısının 99 ile çarpılarak elde

ediliyor olması, Atatürk'ün vefat ettiği yıl olan 1938 tarihini gösteren sayının 19 sayısı ile 102 sayısının çarpılması ile elde ediliyor olması (Koray, 1994, s. 45), Mustafa Kemal'in yaşadığı yıllar baz alındığında 19. yüzyıl içerisinde 19 yıl yaşaması, Atatürk'ün vefat ettiği yaş olan 57 yaşı gösteren sayının 19 sayısının 3 ile çarpılarak elde ediliyor olması, Atatürk'ün 19 Temmuz tarihinde Mareşal unvanını kazanmış olması, Atatürk'ün askerî kariyerinde ilk görevini 19. Kolordu'da icra etmiş olması, daha da ileri giderek Mustafa Kemal Atatürk adında 19 adet harf olduğunun tespiti ve 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığı gemide 19 adet yolcu bulunması durumu gibi çeşitli örnekler belirtilmiştir (Koray, 1994, s. 46). Şeref Aykut'un Kemalizm'i açık bir şekilde din olarak tanımlaması (Aykut, 1936), Tekinalp'in Çankaya ile Mekke arasında bir karşılaştırma yapması, inkılapları nur sözcüğü ile belirtip inkılapların kutsal emanetlerden üstün olduğunu vurgulaması gibi dinsel terminolojiler kullanması durumu bu dinî benzetmelerin diğer örnekleridir (Dede, 2010, s. 153). Mustafa Kemal Atatürk'ün 19 Aralık 1904'te düşüncelerinden ötürü Yıldız Sarayı'na çağrılması, Harp Akademisi sicili olan 317-8 sayısının rakamları toplamının 19 olması, Çanakkale Savaşları'nda kurduğu ve yönettiği tümenin 19. Tümen olması (Yüksel ve Kızıltan, 2006, s. 148), Samsun'a çıktığı tarih olan 19 Mayıs 1919 tarihinde 3 tane 19 olması, Samsun'a çıktığı tarihten ölüm tarihine kadar 19 yıl olması, Nutuk'un sonundaki Türk Gençliğine Hitabe'nin başlangıç cümlesi ile birlikte 19 cümle olması (Yüksel ve Kızıltan, 2006, s. 149), "Ne Mutlu Türk'üm Diyene!" cümlesinin 19 harf içeriyor olması, "İstikbal Göklerde!" cümlesinin 19 harf içeriyor olması (Yüksel ve Kızıltan, 2006, s. 150) tabulaştırmanın diğer örneklerini temsil etmektedir. Bu konu hakkındaki bir diğer ve çarpıcı örnek, Âmentü benzetmesidir. İslam dinine göre imanın 7 şartı vardır. Bunlar Allah'a, Allah'ın meleklerine, Allah'ın kitaplarına, Allah'ın peygamberlerine, ahirete ve kader ve kazaya iman etmek şeklindedir. Bu iman şartları Âmentü diye isimlendirilmektedir. İşte "Türk'ün Yeni Âmentüsü" adlı kitapta ise bu iman edilen ifadeler Allah-Mustafa Kemal, melekler-Türk ordusu, kitaplar-kanunlar, peygamberler-mücahit analar olarak değiştirilmiştir (Sâfi, 1928, s. 12). Arın Engin'in "Yükseliş Yengimiz İçin Kur'an'da Atatürkçülük ve Kızıl Elma" isimli kitabında Atatürkçülük'ün Kur'an ile uyumlu olduğunun belirtilmesi tabulaştırma örneklerinden bir diğeridir (Dede, 2010, s. 158), Hüseyin Bahar'ın "Atatürk'ün İnanç Dünyası" isimli kitabında ise yazara göre Allah'ın sevgili kulu olan Atatürk, Millî Mücadele Dönemi ve sonrasındaki tüm mücadeleleri

İslam için yapmış ve Kur'an'da Atatürk ve mücadelesinden bahsedilmiştir (Dede, 2010, s. 160). Mehmet Doğan'ın "Kemalizm" adlı kitabında Mustafa Kemal ile Hz. Muhammed'in hayatlarının benzerlikleri anlatılmaktadır; Hz. Muhammed'in amcasının yanında büyümüş olması ile Mustafa Kemal'in dayısının yanında büyümüş olması benzetilmekte, Hz. Muhammed'in Cahiliye Devri olarak adlandırılan bir dönemde Mustafa Kemal'in ise siyasi varlığı sorunlu olan bir ülkede doğmuş olması benzetilerek iki figürün kader birliği yönünden aynı olduğu aktarılmaktadır (Dede, 2010, s. 161). Aynı kitapta Hz. Muhammed'in Medine'ye Hicret'i ve Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı olayları birbirine benzetilmiş, Mustafa Kemal'in Nutuk'un sonunda "Ey Türk Gençliği!" demesi ile Hz. Muhammed'in Veda Hutbesi'nin başında "Ey İnsanlar!" diye başlaması benzetilmiş ve Mustafa Kemal'in Cahiliye Devri olarak gördüğü devrin Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi varlık dönemi olması aktarılmıştır (Dede, 2010, s. 162).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Atatürk'ü İsa'ya ve Atatürk'ün sofrasında bulunanları İsa'nın havarilerine benzetmesi gibi birçok başka şiirde Atatürk'ün Musa ve Nuh gibi peygamberlere benzetilmesi ve Atatürk'e insanüstü özellikler ve tanrısal özellikler ile hitap edilmesi, Çankaya ve Dolmabahçe'nin İslam dininin sembol mekânı Kâbe'ye benzetilmesi durumu Atatürk'ü tabulaştırmanın önemli göstergesidir (Ünder, 2002, s. 149). Bu tabulaştırma Atatürk'ü sevmenin ve saymanın ibadet olduğu şeklindeki söylemlere kadar devam etmiştir. Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan bir toplumda bu tip bir tabulaştırma din eksenli olan bir ibadet söyleminde kendisini göstermiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün Tanrı haline gelmesinin sonucu, Mustafa Kemal Atatürk tarafından yazılan başta Nutuk olmak üzere, onun eserlerinin de dinî öğeler kategorisinde kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur. Ünder'in aktardığı gibi, Mustafa Kemal'in söz ve konuşmalarının hadis, Mustafa Kemal Atatürk'ün çevresindeki kişilerin sahabe statüsünde görülmesi durumu da tabulaştırmanın en ileri boyutunu oluşturmaktadır (Ünder, 2002, s. 150). Mustafa Kemal Atatürk'ün tabulaştırılması için verilebilecek örneklerden bir diğeri, Anıtkabir'in yapımının on beş yıl sürmesinin Mustafa Kemal Atatürk tabusunun ölümsüzlüğü üzerinden verilen bir mesaj olarak değerlendirilmesidir (Ünüvar, 2017, s. 123), tabulaştırmanın uç örneklerinden bir diğeri ise Atatürk ile tokalaşan çocuğun günlerce elini yıkamaması olayıdır (Bora, 2010, s. 54).

Mustafa Kemal'in karizmatik otoritesi 1938 yılına kadar rejimin meşruiyetini sağlamak noktasında yeterli olmuş ancak özellikle vefatından sonra yeni kurulan bir rejimin varlığı ve sürdürülebilirliği Mustafa Kemal'i Atatürk olarak tabulaştırmaya, bu tabulaştırma etrafında var olan totemleştirilmeye ve 12 Eylül 1980 darbesi ile birlikte adı değiştirilen Atatürkçülük ile sağlanmaya çalışılmıştır; amaç rejimi henüz benimseyememiş olan halka Kemalist hegemonyayı tesis ederek kabul ettirmektir. Altı Ok'u ve inkılapları tam olarak benimseyemeyen halk için Atatürk tabusunun ön plana çıkarılması, bu benimsetme işlevinin her seferinde Atatürk tabusu üzerinden yapılmaya çalışılması, sistemin meşruiyetini tesis etmek konusunda oldukça önemli bir kilometre taşı olmuştur. Bu tabulaştırmanın her askeri darbeye en baştan başlanmış gibi tekrarlı bir şekilde yapılması ve Atatürk, Kemalizm ve nihayetinde Atatürkçülük vurgusu yapılması darbelerin tabulaştırmada oynadığı rolü göstermektedir (Kaynar, 2009, s. 1115). Kemalizm darbelerin yapılmasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni, Atatürk ilke ve inkılaplarını korumak nedeni ve bu nedene bağlı olarak bir meşruiyet zemini sunarken aynı zamanda darbelerin siyasetten arındırılarak siyaset üstü bir konumda değerlendirilmesine neden olmaktadır. Bu siyaset üstülük Kemalizm'in hegemonyasından kaynaklanmaktadır; darbeler hem bu hegemonyadan faydalanmış hem de bu hegemonyaya tabulaştırma bağlamında çeşitli uygulamalarla destek olmuştur. Darbeleri ve bu tabulaştırmayı sorgulayanların ötekileştirilmesi ise hegemonyanın tesisi için diğer gruplar üzerinde kurduğu baskının bir tezahürüdür (Kaynar, 2009, s. 1117).

Tabulaştırmanın bir diğer örneği 1930'larda Mustafa Kemal Atatürk için kullanılan şef sözcüğüdür. Şef sözcüğünün verildiği Mustafa Kemal Atatürk'ün sahip olduğu durum, halktan daha üstün bir öngörü ve gerçeklik algısına sahip olan, sıradan insanlara nazaran daha üstün yeteneklere sahip olan, devletin en tepesindeki tek adam imajını şahsında barındıran bir Mustafa Kemal Atatürk imgesi oluşturmuştur (Ünder, 2002, s. 145). Şeflik kuramının bu özellikleriyle birlikte CHP ile Mustafa Kemal Atatürk'ün ve halk ile Mustafa Kemal Atatürk'ün bir bütün ve birlik içinde gösterilmesi durumu ortaya çıkmıştır. Şeflik kuramı özelinde Mustafa Kemal Atatürk'ün kişisel özelliklerinin mübalağa ile anlatılması ve hatta lider karakteri ile doğmuş olduğu ve Türk ulusu için yaratıldığı belirtimi de Mustafa Kemal Atatürk'ü tabulaştıran bir durumu göstermektedir

(Ünder, 2002, s. 146). Özellikle Behçet Kemal Çağlar ve benzeri kişilerin epigon¹⁸ olarak adlandırılabilmesi ve bu tabulaştırmayı doğrudan yaptıklarını belirtmek mümkündür. Epigon sözcüğünün anlamının bir kişi hakkında bilgi sahibi olmadan olumlu fikir sahibi olarak onu metalaştıran kişi olarak kullanıldığı bilinmektedir (Dede, 2010b, s. 247). Ancak Mustafa Kemal'in Atatürk olarak putlaştırılması durumu, özellikle resmî tarih olarak sonradan oluşturulan bir tarih anlatısında tüm bir mücadeleyi tek başına yürüten ve mücadelenin tüm sorumluluğunu tek başına üstlenen biri olması açısından Atatürk kahramanını yaratmaya hizmet etmektedir (Dede, 2010b, s. 249). Mustafa Kemal ile Millî Mücadele'de birlikte yer almış kişilerin dahi kendilerini onun yanında vasıfsız olarak görmeleri bu putlaştırmanın doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Epigonlar Mustafa Kemal Atatürk'ün kişisel özelliklerini abartarak belirtmekte ve bunun doğru olduğu noktasında kabuller oluşturmaktadır (Dede, 2010b, s. 251).

2.2.9.1. Heykeller ve Cumhuriyet Törenleri

Kemalist hegemonyayı Atatürk üzerinden sağlayan diğer araçlar heykeller ve Cumhuriyet törenleridir. Bu bölümde öncelikle bazı Atatürk heykellerinden ve özelliklerinden bahsetmek yerinde olacaktır. Türkiye'nin ilk anıt heykeli olma özelliği de olan Sarayburnu Atatürk heykeli, 3 Ekim 1926 tarihinde Samsun'a giden Bandırma vapurunun hareket ettiği yer olan Sarayburnu'na konuşlandırılmıştır; kararlı ve her an ulusun menfaatleri için hareket edecek bir konumda gösterilerek oluşturulan heykel Millî Mücadele'deki kararlılık ve azmi simgelemesi açısından bir sembol olmakla birlikte aynı zamanda anıt heykelin, egemenliğini geçici bir süre kaybeden bir ulustan yeni bir devlet kuran bir ulusa geçişi simgelemesi ve bu mesajın yabancı devletlere verilmesi çağrışımı da bulunmaktadır (Gür, 2001, s. 160). 1932 yılında Samsun'a dikilen Atatürk heykeli, Atatürk'ün Samsun'a ilk ayak bastığı yere Heinrich Krippel tarafından dikilmiştir; heykelde Atatürk'ün şahlanmış bir atın üzerinde üniforması üzerinde olan bir şekilde bulunması, heykelin Millî Mücadele'nin başladığı mesajını vermesi açısından önem arz

¹⁸ Troçki "epigon" sözcüğünü kendisine lider olarak gördüğü kişinin fikirlerini benimseyen, savunan ve fikirlerinin destekçiliğini yapan kişileri belirtmek için kullanmaktadır (Troçki, 1972, s. 5). Troçki "Hayatım" kitabında epigon sözcüğünü sıklıkla kullanmakta ve bu epigon kelimesini Stalin'e destek verenlere ithafen kullanmayı tercih etmektedir (Troçki, 1972).

etmektedir (Gür, 2001, s. 160). Krippel'in Ankara'nın Ulus Meydanı'na yaptığı Atatürk heykeli, yıkılan bir Osmanlı Devleti'nden yeni bir devleti kuran bir ulusun mücadelesini anlatmaktadır (Gür, 2001, s. 161). Heinrich Krippel'in yapmış olduğu bir diğer heykel olan Afyon Atatürk heykeli, Millî Mücadele Dönemi'nde Yunan ordusunun Afyon'da hezimete uğratılmasını temsil etmektedir; heykelde Atatürk'ün çıplak olarak resmedilmesi ve düşmana saldırı hareketi, Atatürk'ün eril otoritesini çağrıştırmak amacı gütmektedir (Gür, 2001, s. 162), heykeldeki bir diğer dikkat çekici detay ise Atatürk'ün sol elinin yumruk şeklinde ve sağ elinin pençe şeklinde görülürken düşmana saldırması ve saldırdığı yerde yatan figürün Yunan mitolojik kahramanlarından Herkül olmasıdır (Gür, 2001, s. 163). Krippel'in yaptığı bu heykeller ve tasarımları Atatürk ile Krippel'in ortak çalışması sonucunda yapılmıştır; Atatürk Krippel ile birlikte çalışmış ve hatta heykel taslakları üzerinde düzeltmeler yapmış ve Krippel'in heykelleri tasarlaması döneminde Atatürk tarafından kendisine Millî Mücadele hakkında bilgi ve belgeler aktarılmıştır (Gür, 2001, s. 163). Heykeller üzerinde düzeltmeler yapılması ve heykeller oluşturulurken bilgi ve belge aktarımı durumu Atatürk'ün heykellerini yapan bir başka sanatçı olan Pietro Canonica ile Atatürk arasında da yaşanmıştır. Pietro Canonica'nın yaptığı heykeller ise İzmir Atatürk heykeli ve İstanbul Taksim Atatürk heykelidir. İzmir Atatürk heykeli Millî Mücadele'nin son dönemini temsil eden bir heykeldir; mareşal üniformasını giymiş olan, at üzerinde ve kararlı bakışlarıyla Akdeniz istikametine bakan Atatürk heykeli, "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!" sözünü görselleştirmiştir (Gür, 2001, s. 163). Pietro Canonica'nın yaptığı bir diğer heykel olan İstanbul Taksim Atatürk heykeli ise ulusal mücadeleyi görselleştiren ve anıtın bir diğer tarafında Cumhuriyet'in ilanını tasvir eden bir heykel iken aynı zamanda Atatürk'ün sağında duran ve örtüsünü, mermilerin islanmaması amacıyla, mermilerin üstüne örten kadın figürü, Millî Mücadele'deki fedakârlık duygusunu simgelemeyi amaçlamaktadır (Gür, 2001, s. 164).

Kemalist hegemonyayı tesis eden yapılar olan heykellerin yanı sıra Kemalist hegemonyanın kurulmasının araçlarından biri de törenlerdir. Ulusal törenler Kemalizm'in ülke genelinde benimsenmesi gereken değerler bütününe sembolik olarak göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bu değerler bütünü yeni ulus devletinin ilkelerini kapsayıp aynı zamanda devralınan miras olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm varlığının tarihin

karanlık odasına hapsedilmesi anlamına gelmektedir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde uygulanan din temelli uygulamalar ve ritüellerin yerini Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde millî değerlere dayalı tören ve uygulamalara bırakması bunun en açık örneğidir.

29 Ekim 1933 yani Cumhuriyet'in 10. yılı için yapılması planlanan tören, bütün toplumun tek parça ve homojen olduğu vurgusunu gözle görülebilir bir şekilde göstermek açısından oldukça önemli bir fırsat olmuştur (Çayla, 2008, s. 96); geçit törenine eşlik edecek olan ordu ve polis personelinin yakalarına bayrak takmayacak olması bu grubun toplumdan soyutlanan özel konumunu göstermesi durumunu ve aslında Kemalizm'in orduya verdiği rejimin koruyuculuğu konumunu doğrular niteliktedir; ayrıca toplumun tek tip olarak törenlerde gösterilmesi durumu aynı zamanda Kemalizm'in tek tip ve itaatkâr makbul vatandaş yetiştirme idealinin de açık göstergesidir (Çayla, 2008, s. 98). 29 Ekim törenlerinde söylenen İstiklal Marşı ve 10. Yıl Marşı gibi marşları törendeki herkesin aynı anda ve tek bir ses olarak söylemesi, Kemalizm'in tek tip, kaynaşmış millet oluşturma hedefinin ve rejim ritüellerine bağlı olması durumunun açık bir ifadesidir (Çayla, 2008, s. 111). Cumhuriyet törenlerinde söylenen marşlardan olan 10. Yıl Marşı, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopuşu yansıtan ve bu durumu açıkça gösteren bir içeriğe sahiptir. "On yılda yaratılan on beş milyon genç" ifadesi Osmanlı Devleti Dönemi'nde de yaşayan halkı sadece Cumhuriyet ile özdeşleştirmek ve bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm izlerini silmek için kullanılan bir söylem olarak karşımıza çıkmaktadır (Çayla, 2008, s. 113).

2.2.9.2. Nutuk

Kemalist hegemonyanın bir diğer tesis noktası Mustafa Kemal Atatürk'ün yazmış olduğu Nutuk adlı eseridir. Nutuk, özellikle Millî Mücadele Dönemi'nde yapılan mücadelenin sonraki muhasebesini konu almaktadır; bu durum da Mustafa Kemal Atatürk'ün Millî Mücadele Dönemi'nde ve sonraki yeni Cumhuriyet'in kurulması döneminde tek aktör olarak gösterilmesi ve lider özelliğinin ön plana çıkarılması ile tabulaştırılması amacına hizmet etmektedir; Nutuk'ta Millî Mücadele Dönemi'nde yer alan diğer tüm paydaşlar ikinci plana itilmiş ve tüm olaylar ve sonuçları Atatürk'e odaklı bir şekilde anlatılmıştır

(Ünüvar, 2017, s. 124). Nutuk sadece Mustafa Kemal'in tarih anlatısından bahsetmez, aynı zamanda bu anlatı Mustafa Kemal'in hem otorite olduğu hem de yazar olduğu bir anlatıdır; Mustafa Kemal bu anlatıda hikâyenin rollerini belirleyen ve kahraman ve hainleri ilan eden kişi konumundadır (Kaynar, 2010, s. 85). Atatürk'ün siyaset fikrinin temelinde kendi düşüncesinin doğru olduğu önermesi bulunmaz; aksine sadece bir doğru ve uygulanabilir düşünce olduğunu belirtir ve kendisinin bu düşünceye uyduğunu söyler (Parla, 1991, s. 37). Burada Atatürk'ün kendi karizmatik otoritesini yarattığı görülmektedir; Atatürk kendi otoritesinin sorgulanamaz durumunu yaratmak için kendi düşüncelerinin aksine herkes tarafından kabul edilen doğruları belirtmekte ve kendisinin bu doğruları savunduğunu ve kendisinden başka hiç kimsenin bu doğruları savunamayacağını belirtmektedir; Atatürk'ün kendisini başka bireylerle kıyaslamayıp kendisini doğruyu savunan tek kişi olarak belirtmesi ülke yönetiminde söz sahibi olabilecek diğer olası tüm kişileri devre dışı bırakması anlamına gelmektedir. Millî Mücadele Dönemi'nde beraber mesai yaptığı arkadaşlarını ülke yönetiminde saf dışı bırakmak için uyguladığı bu yöntem, Mustafa Kemal'in Atatürk olması ve tek lider olarak konumlanmasına neden olmuştur. Parla'nın da ifade ettiği gibi, Nutuk'ta yeni kurulan ülke tek bir adamın eseri olarak lanse edilmiştir, Millî Mücadele'de yer alan ve rol oynayan tüm kişiler ikinci plana atılmış ve diğer herkesin yetersiz olduğu bir ülkede sadece Mustafa Kemal'in Atatürk olarak üstün ve ulu önder olması durumu gerçekleşmiştir; ülkeyi yöneten bir şefler topluluğu yoktur, ülke tek bir şef tarafından yönetilmektedir ve şef ülke yönetiminde isabetli ve hatasız karar verebilen tek kişi konumundadır (Parla, 1991, s. 38). Atatürk'ün bu tek adam konumunun bir diğer boyutunu ise gerek Millî Mücadele'deki diğer komutanlardan ve halktan üstün olması durumunun sağladığı avantaj ile verdiği emirlerin yerine getirilmesi durumu oluşturmaktadır ve bu kesimlerin Atatürk'ün en üst komutan olması konumunu kabul etmesi ile birlikte Osmanlı ordusunun bir askeri olan Mustafa Kemal süreç içerisinde Türk Millî Mücadele hareketinin lideri ve sonrasında ulu önder Atatürk olacak bir dönüşüm geçirmiştir (Parla, 1991, s. 46).

Milletin kendi kahramanlık öyküsünü Nutuk'ta duyması da boşuna değildir; millete yapılan bu anlatım aslına bakıldığında Mustafa Kemal'in iktidar ilişkilerini açıklayarak resmî ideolojiyi ve Kemalist hegemonyayı kurması, kendisini bu anlatıda ön plana

ıkarırken yanındaki silah arkadaşlarını ikinci plana atması, sistemin tek adamı, kurtarıcısı, koruyucusu, kurucusu, önderi yani rejimin totemi olması amacını taşımaktadır (Kaynar, 2010, s. 86). Mustafa Kemal'in kendisini yeni rejimin içerisinde gördüğü nokta, tek ve yüksek bir idare noktasıdır; Mustafa Kemal milletin geliştirilmesi ve istenilen seviyeye getirilmesi için kendisini bu durumu sağlayabilecek ve Kemalizm'in bu hedefini gerçekleştirebilecek tek kişi olarak görmektedir; bu durum tam olarak karizmatik liderliğin ve tek adam durumunun açık bir göstergesini oluşturmaktadır (Parla, 1991, s. 36).

3. BÖLÜM

12 EYLÜL 1980

3.1. 12 EYLÜL'E GİDEN SÜREÇ

Bu bölümde öncelikle gerek 12 Eylül döneminde bahsi geçen ve gerekse 12 Eylül'ün kılavuzu olan Türk-İslam Sentezi fikrinde vurgulanan güçlü devlet fikrinin anlaşılması, gerekse 12 Eylül Dönemi Genelkurmay Başkanı ve sonrasında Cumhurbaşkanı olan Kenan Evren'in konuşmalarındaki ülkenin içinde bulunduğu olumsuz durum vurgusunun anlaşılması açısından 12 Eylül 1980 darbesi öncesi sürecin bilinmesi bakımından darbe öncesi ortam aktarılacaktır.

27 Mayıs 1960 darbesi sonrası hazırlanan 1961 Anayasası'nın getirdiği yeni sistem 10 yıllık süreç içerisinde uygulanamamış ve ordu bu durumdan duyduğu rahatsızlığın tepkisini 12 Mart 1971 Muhtırası ile göstermiştir. Ordu 12 Mart 1971 Muhtırası ile birlikte ülkedeki ekonomik, siyasi ve sosyal sorunların aşılması ve dolayısıyla Atatürk ilke ve inkılaplarını benimseyen bir hükûmetle rejimin hak ettiği yüksek standarda kavuşturulmasını talep etmiştir. Fakat Muhtıra sonrası süreçten 12 Eylül 1980'e kadar giden süreç, siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın ortadan kaldırılamadığı ve aynı zamanda sokak olaylarının sonlandırılmadığı bir sona gitmiş ve 12 Eylül Darbesi ile sonuçlanmıştır.

1971 Muhtırası'ndan sonra yapılan 1973 Genel Seçimleri ordunun gözünde siyasi istikrarsızlığın bir örneğini oluşturmuştur; bu durumun nedenlerinden biri herhangi bir partinin tek başına iktidar olacak güçte olmamasıdır. Cumhurbaşkanı Korutürk hükûmeti kurma görevini CHP genel başkanı Bülent Ecevit'e vermiş; ancak hükûmet kurulamamış ve sonra aynı görev Adalet Partisi genel başkanı Süleyman Demirel'e verilmiş ve aynı sonuç tekrarlanarak Demirel de hükûmeti kuramamıştır. Ardından genel seçimlerden iki ay sonra yapılan yerel seçimlerde CHP seçimleri kazanmıştır ve Cumhurbaşkanı Korutürk hükûmeti kurma görevini yeniden Ecevit'e vermiştir. Ecevit bu ikinci

görevlendirme neticesinde 12 Ocak 1974 tarihinde Millî Selamet Partisi ile koalisyon görüşmeleri konusunda mutabakata varmış ve 26 Ocak 1974'te CHP-MSP koalisyon hükûmeti kurulmuştur. CHP ve MSP arasındaki ideolojik farklılıklar nedeniyle hükûmetin işleyişi aksamış ve iki partinin iktisat politikaları arasındaki farklılık hükûmetin ekonomi programının tıkanmasına neden olmuştur, iki parti arasındaki en büyük uzlaşmazlık ise çıkartılmak istenen Af Kanunu olmuştur. Aslına bakılacak olursa Genel Af Kanunu CHP'nin seçim vaatleri arasında yer almaktadır. Ancak çıkartılan kanun CHP'nin planladığı bir şekilde oluşturulamamış ve MSP ve AP'nin anlaşması neticesinde kanun solcu mahkûmlar aleyhine ve sağcı mahkûmlar lehine olarak 15 Mayıs 1974 tarihinde yürürlüğe girecek şekilde çıkartılarak meclisten geçirilmiştir. Bu durumu kabul etmeyen CHP, kanunu Anayasa Mahkemesi'ne götürmüş ve kanunun solcular lehine de genişlemesi durumunu sağlamıştır. CHP-MSP koalisyonu 1974 yılında petrol fiyatlarındaki artış nedeniyle de oldukça etkilenmiş ve hükûmetin petrol için yaptığı harcama ülke ekonomisini olumsuz olarak etkilemiştir. Sonuç olarak tüm bu durumlar CHP-MSP koalisyonununun 18 Eylül 1974 tarihinde istifa etmesi sonucunu getirmiştir.

Bu gelişmenin ardından 31 Mart 1975'te Adalet Partisi, Millî Selamet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi tarafından 1. Milliyetçi Cephe Hükûmeti kurulmuştur. Ancak hükûmet döneminde sokak hareketlerinin artması, Cumhurbaşkanı ve hükûmet arasında yaşanan sorunlar ve MHP ve MSP'nin güçlerinin sokak olaylarına dahil olması durumu, hükûmetin varlığını tehlikeye sokmuştur. Bu sokak olaylarından biri 1 Mayıs 1977'de yaşanmıştır; 1 Mayıs 1977 tarihinde İşçi Bayramı'nın kutlanması için toplanan yaklaşık 500 bin kişilik kalabalığa ateş açılmış ve 36 kişi hayatını kaybetmiştir; bu olay sol kesime yönelik yapılan en büyük faili meçhul eylem olarak kayıtlara geçmiştir (Ünüvar, 2018, s. 281). 1. MC Hükûmeti döneminde yaşanan tüm bu gelişmelere ek olarak, Başbakan Demirel'in yeğeninin adının hayalî ihracat olayına karışması ve ardından İsviçre'ye kaçması, Demirel'in bu olayla alakalı suçlanması noktasında zemin hazırlamıştır. Ayrıca 1. MC Hükûmeti döneminde devam eden ekonomik sorunlar ve hükûmetin ekonomik bunalımın önüne geçmek için uygulamaya soktuğu dövize çevrilebilir mevduat hesapları ülke dış borç yükünün artmasına neden olmuştur. Tüm bu gelişmelerin ardından alınması zorunlu hale gelen erken seçimi kararı 4 Nisan 1977 tarihinde alınmıştır; ancak 5 Haziran 1977'de yapılan

erken genel seçimlerde CHP yine tek başına iktidar olacak oyu alamamıştır, seçimlerden birinci parti olarak çıkan CHP genel başkanı Ecevit'e Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk hükûmeti kurma görevi vermiştir. Ecevit'in kurduğu hükûmetin meclisten güvenoyu alamaması nedeniyle Cumhurbaşkanı Korutürk tarafından hükûmeti kurma görevi AP genel başkanı Demirel'e verilmiştir. Demirel ise koalisyon ortaklarını AP, MSP ve MHP'nin oluşturduğu 2. MC Hükûmetini 21 Temmuz 1977 yılında oluşturmuş ve koalisyon Hükûmeti 1 Ağustos 1977 günü göreve başlamıştır. 2. MC Koalisyon Hükûmeti döneminde sokak olaylarının şiddetlenmesi ve ülkücü-milliyetçi gençliğin şiddet olaylarında yer alması MHP'nin koalisyon ortağı olması sebebiyle hükûmet için yönetilmesi zor bir durum oluşturmuştur. Ardından yapılan 11 Aralık 1977 yerel seçimleri ve mevcut hükûmete mecliste yapılan yoğun muhalefet sonucu 2. MC Hükûmeti 31 Aralık 1977 tarihinde düşmüştür. Cumhurbaşkanı hükûmeti kurma görevini yeniden Ecevit'e vermiş; ancak Ecevit hükûmeti kurmak için yeterli güvenoyu ve salt çoğunluk sayılarına sahip olmadığını bildiğinden 11 AP milletvekiliyle kendilerini desteklemeleri için protokol yapmıştır; bu olay tarihte "Güneş Motel Olayı" olarak anılmaktadır. Ecevit İstanbul Güneş Motel'de yapılan protokol gereği AP'den ayrılarak bağımsız olarak veya CHP milletvekili statüsünde yeni hükûmete destek verme taahhüdünde bulunan milletvekillerine bakanlık verme sözünü bildirmiştir. Böylece 5 Ocak 1978'de 3. Ecevit Hükûmeti kurulmuştur.

28 Ağustos 1978 tarihinde Urfa'da bir cenaze töreninde meydana gelen yerel Kürt ayaklanması ordu ile 3. Ecevit Hükûmeti arasında sorun çıkmasına neden olmuştur; ordu hükûmetten sıkıyönetimin genişletilmesi gerektiği isteğinde bulunmuş ancak hükûmet tarafından istediği cevabı alamamıştır (Ünüvar, 2018, s. 293). Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in hükûmetten gizli bir şekilde seferberlik durumuna yönelik çalışmalar yapması ve hatta Ecevit hükûmetinin kurduğu "Sıkıyönetim Eşgüdüm Başkanlığı"na bağlı olmadığını gösteren beyanlarda bulunması darbe yapmak amacını taşıyan bir ordunun hükûmetle olan ilişkilerini açık bir şekilde koparttığı durumunun göstergesidir. Ek olarak, 3. Ecevit döneminde de devam eden ekonomik sorunlar nedeniyle döviz kıtlığı yaşanmış ve Kamu İktisadi Teşebbüsü açıkları nedeniyle petrol ürünleri, kahve, şeker ve deterjan gibi ürünlerde ithalat sıkıntısı çekilmiş ve bu nedenle kaçakçılık ülke genelinde bir sektör haline gelmiştir (Ünüvar, 2018, s. 294).

3. Ecevit Hükûmeti döneminde etkisi büyük olan çeşitli olaylar yaşanmıştır. Bunlardan ilki Sivas Olayları'dır. Sivas Olayları, 4 Eylül 1978 tarihinde Sivas'ta solcu gruplara yönelik saldırılar ve cihat ilan edilmesi ile birlikte tüm şehre yayılan sokak hareketidir. Bu sokak hareketi sırasında 12 kişi hayatını kaybetmiş ve 1000'e yakın işyeri yağmalanmıştır, ülkücü grubun bayram namazında okunmak üzere hazırladığı bildiriye okumayan Sivas Müftüsü de saldırganların hedefi olmuştur. Olayların ardından Sivas ilindeki sol dernekler kapatılmış ve bu olay Alevi vatandaşların Sivas ilinden taşınmasına gerekçe oluşturmuştur. İkinci olay olan Bahçelievler Katliamı ise 8 Ekim 1978 tarihinde Ankara'da Türkiye İşçi Partisi üyesi 7 gencin evinin basılarak öldürüldükleri olaydır. Katliamda suçlu olarak adı geçenler arasında Abdullah Çatlı, Haluk Kırcı, Bünyamin Adanalı, Ünal Osmanağaoğlu isimleri vardır. Bahçelievler Katliamı davasında Ünal Osmanağaoğlu, Haluk Kırcı ve Bünyamin Adanalı yedişer kez ölüm cezasına çarptırılmış ve İbrahim Çiftçi yetersiz delil kaynaklı olarak beraat ettirilmiştir. Bir diğer katliam Maraş'ta yaşanmıştır; 16 Aralık 1978 tarihinde ülkücü-milliyetçi propaganda filmi olan "Güneş Ne Zaman Doğacak" filminin gösterime sokulması ve filmin oynatıldığı salona bomba atılması olayların fitilini ateşlemiştir. Devam eden süreçte Maraş'ta iki sol görüşlü öğretmenin öldürülmesi ve öldürülen öğretmenlere yönelik olarak söylenen "Komünistlerin cenaze namazı kılınmaz!" sloganı olayların büyümesine neden olmuş ve sağcı grupların kenti ele geçirmesine varan bir süreç yaşanmıştır. Olayların şiddeti kente incelemeye gelen bakanların dahi saldırıya uğraması ile açıklanabilmektedir; olaylar sonucunda çoğunluğu Alevi olan 111 kişi hayatını kaybetmiş ve 1000'den fazla kişi yaralanmıştır. Askeri birliklerin müdahalesi ve sıkıyönetimle birlikte sonlandırılan olaylarda 804 şahıs hakkında dava açılmış, 29 kişi idam cezasına ve 7 kişi müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır. İzleyen dönemlerde Abdi İpekçi Cinayeti yaşanmış; gazeteci ve yazar Abdi İpekçi, 1 Şubat 1979 tarihinde İstanbul Nişantaşı'nda öldürülmüştür ve olayın 5 ay sonrasında İpekçi'nin katili Mehmet Ali Ağca yakalanmıştır. Ağca, cezaevinden kaçırılmaya çalışılmış ve nihayetinde cezaevinden kaçarak yurtdışına gitmiştir. Tüm bu infial etkisi yaratacak olayların yanında devam eden ve şiddeti her geçen gün artan sokak olayları ve aynı zamanda ekonominin her geçen gün daha kötüye gitmesi ile birlikte hükûmet istifa etmek durumunda kalmıştır ve bu gelişmenin ardından Demirel AP, MSP ve MHP koalisyonunu içerisine alan bir hükûmet kurmuştur. Ancak ekonomik kötü gidişata önlem olarak 24 Ocak Kararları'nın alınması, yaşanan Tarih Direnişi, Çorum

Olayları, Nihat Erim Suikastı ve PKK terör örgütünün silahlı faaliyetlerinin başlaması hükûmeti siyasal ve ekonomik olarak çıkmaza sokan durumlar olarak gözükmüştür. Kötü giden ekonomiye çözüm olarak öngörülen tedbir paketi 24 Ocak Kararları olarak anılan bir dizi önlemi içermektedir; bu önlem IMF ile görüşmeler neticesinde alınan çeşitli kararları içermektedir. Tedbir kapsamında ekonomide devalüasyon yapılmış ve kur itibarıyla 1 ABD doları 47,5 TL'den 70 TL'ye çıkmıştır. Ayrıca bu kararlar kapsamında kamuda ve KİT'lerde personel alımı durdurulmuş ve KİT'lerin zararlarını kendilerinin karşılaması şeklinde bir karar alınmıştır ve ihracatın teşvik edilmesine yönelik karar alınmıştır. Kötü giden ekonomiye ek olarak 1979 yılının son dönemlerine doğru Türkiye genelinde tarım satış kooperatiflerinde ülkücülerin istihdam edilmesi ve ardından tarım satış kooperatiflerinin Ege Bölgesi kolu olan TARİŞ'te sol görüşlü işçilerin işten çıkartılması protestolara neden olmuştur. Protestoların direniş olarak örgütlenmesi ve bu direnişlerde jandarma ve işçiler arasında yaşanan olaylar ve bu direnişlere Ege Üniversitesi'nin sol görüşlü öğrencilerinin de katılması DİSK yönetiminin kendi müdahalesi ile birlikte direnişin 31 Ocak 1980 tarihinde sonlandırılması ile sonuçlanmıştır. Direnişin sonuçlanması, TARİŞ Genel Müdürlüğü tarafından 3000 işçinin işten çıkarılması ile birlikte işçilerin bu karara tepki olarak Çiğli İplik Fabrikası'nda yeni bir direniş başlatması ile devam etmiştir. Bu noktada silahlı militanların da bu eyleme katılması polis ve ordunun müdahalesine neden olmuştur. Sol görüşlü kesime tacizler bunlarla sınırlı kalmamış ve 28 Mayıs 1980 tarihinde Çorum'da sağ görüşlü kişiler Gün Sazak'ın öldürülmesi nedeniyle sol görüşlü kişilerin dükkanlarına saldırılar gerçekleştirmiştir ve bu durum Alevilerin yoğun olduğu bölgelere kayarak devam etmiştir. Olayların kontrolden çıkması nedeniyle Çorum Valisi Rafet Üçelli sokağa çıkma yasağı uygulaması getirmiştir. Kendisini saldırılardan korumak isteyen Alevi mahalleleri barikatlarla bu saldırılara karşı koymuştur ve Çorum Valisi'nin sokağa çıkma yasağı ile birlikte kurulan barikatların da kaldırılmasına ilişkin talebi kabul görmemiş ve bu nedenle polis ve askerinin bu duruma müdahalesi ile barikatlar kaldırılmıştır. Olayların ardından Çorum'a gelen 2 CHP milletvekili ve 1 CHP senatörü polis ve ülkücülerin saldırısına uğramıştır. Olayların henüz tam olarak bitmediği, ülkücü grupların yeni hazırlıklar yapmalarından belli olmuş ve ülkücü gruplar 1 Haziran 1980 günü saldırılarına yeniden başlamışlardır, solcular ve Aleviler hedef alınmış ve Alevi vatandaşlar kaçırılmıştır, nihayetinde yeniden sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir.

Olayların ardından Çorum ve yakın çevresindeki Alevi vatandaşlar toplu halde göç etmek zorunda kalmıştır. Sol kesimlere yapılan saldırılar ve Deniz Gezmiş, Mahir Çayan gibi solcuların öldürülmesi 20 Temmuz 1980 günü Dev-Sol militan üyeleri tarafından bir intikam planı olarak tasarlanan Nihat Erim suikastının yaşanmasına neden olmuştur. Tüm bunlara ek olarak Türk solunun radikal örgütlerinin içinden “bağımsız Kürdistan” yaratmak üzere çok sayıda ortaya çıkan Kürt örgütlerinden biri olan ve 1978 yılı itibarıyla partileşen Apocular adlı örgüt, 1976’dan beri çeşitli hazırlıklar yapmış ve 1978 tarihinde PKK’yı kurmuş ve diğer Kürt örgütlerini devre dışı bırakarak silahlı mücadele içerisinde terör faaliyetlerinde bulunmaya başlamışlardır. PKK’nın ana hedefi, Kürtleri silahlı bir şekilde ve tek başına temsil eden bir örgüt haline getirmek ve “bağımsız ve sosyalist Kürdistan”ı kurmak olarak belirlenmiştir. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde hâkimiyet kurmak isteyen örgüt, bu bölgelerde terör eylemlerinde bulunmuş ve aşiretlere karşı etkili eylemler yaparak bölgede hakimiyet kurma çabası içerisine girişmiştir ve bu durum 1980 yıllarında doruk noktasına çıkacaktır. Tüm bu aktarılan olayların ardından bardağı taşıran son damla ise MSP’nin 6 Eylül 1980 tarihinde düzenlediği Kudüs Mitingi olmuştur. Mitingin düzenlenme amacı İsrail Meclisi’nin Kudüs’ü başkent olarak ilan etmesidir. Mitingde radikal İslamcı kesimin İstiklal Marşı’nı yuhalaması, devletin dinsiz olduğu ve anayasanın Kur’an olduğuna dair sloganlar atılması ve şeriat talebinin sloganlarla dile getirilmesi gibi provokatif eylemler yapılmıştır (Ünüvar, 2018, s. 317). Kudüs Mitingi ve miting boyunca yaşananlar darbenin fitilini ateşlemiş ve nihayetinde 12 Eylül 1980 tarihinde ordu yönetime el koymuştur. Darbe etkisini yaptırımlarıyla da göstermiş, meclis ve hükümet feshedilmiş ve siyasal partiler kapatılarak her türlü faaliyet yasaklanmıştır (Ünüvar, 2018, s. 319).

3.2. AYDINLAR OCAĞI

Toplumun içerisinden çıkan ve aynı zamanda toplumun dinamiklerini ve bu dinamikleri değiştirme serbestliğini elinde tutan devlet modeli vurgusuyla muhafazakâr milliyetçilik olgusu, İttihat ve Terakki’nin millî kimlik içerisinde dine yer vermesi ile başlamıştır. Ancak Erken Cumhuriyet Dönemi’nden önce var olan Millî Mücadele Dönemi’nde din vurgusu pragmatik olarak savaşı kazanmaya ve yeni bir ülke inşa etmeye hizmet etmiş ve sonrasında Erken Cumhuriyet Dönemi’nde dine yapılan bu vurgu yerini laik bir ulus

devlet inşa etme çabasına bırakmıştır. Bu noktada din kontrol altına alınan ve özel hayata mahkûm edilen bir ikincil konuma atılırken, kurucu kadrolar laik bir sivil yönetim esasında Türk kimliği ve vurgusunu ön plana çıkarmıştır. Ancak özellikle yukarıdan dayatılan yenilikler ve benimsetilemeyen ulus devlet aidiyeti Erken Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarında dinin siyasette yeniden önemli bir konuma yükselmesinde ve DP'nin iktidara gelmesiyle milliyetçi muhafazakârlığın önemli bir bileşeni olmasına neden olmuştur. Bu dönemden itibaren milliyetçi muhafazakârlık aktif olarak siyasete yön veren bir kılavuz olmaya devam etmiş ve ülkenin Komünizm tehdidi altında olduğu durumlarda Komünizm'in karşısında konumlandırılarak bu tehlide karşı rejimin en önemli koruyucusu rolünü üstlenmiştir. Bu noktada Aydınlar Ocağı Komünizm'e karşı yürütülen mücadelenin ideolojik fikir yürütücülüğünü Türk-İslam Sentezi adını verdiği Türklük ve İslam'ın birlikte var olduğu sentezi geliştirerek yapmıştır (Ergüç, 2020, s. 404). Kurucu kadroların muasır medeniyetler seviyesine ulaşma hedefinin Marksizm'e olan bir yönelime sebep olabileceği iddiası ve laiklik ilkesinin İslam dinine yönelik bir tehdit olarak kabul edilmesi, milliyetçi muhafazakâr düşüncüyü rejimi bu tip tehditlerden korumak ve yeni bir ideolojik yol gösterici bulmak amacına yöneltmiştir. İşte bu noktada Türk-İslam Sentezi bu ideolojik boşluğu doldurmak ve Komünizm'in karşısındaki anti-komünist düşünce yapısını tesis etmek misyonunu üstlenmektedir ve 12 Eylül 1980 darbesi de düşünsel anlamda Türk-İslam Sentezi'nin fikirlerinden etkilenmiştir.

Milliyetçi muhafazakâr ideolojinin Türk Tarih Tezi'nde kendilerine biçtikleri pay, Türklerin devlet örgütüyle olan ilişkileri ve devletleşme kültürlerine yapılan ithafa dayanmaktadır ve hatta milliyetçi muhafazakârlara göre Türkler özellikle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde devlet ve İslam kavramlarını her zaman yan yana ve birlik içinde kullanmışlardır (Ünüvar, 2017, s. 401). Bu devlet düşüncesi Türklerde devlet adamlığı ve devletin yüceltilmesi suretiyle devlete atfedilen kutsallıkla birlikte devlete yüklenen sorumluluğun önemini göstermektedir. Aydınlar Ocağı'nın orduyla ve Kemalizm ile ilişkisi de bu bağlamda vücut bulmuştur. Aydınlar Ocağı Kemalist milliyetçiliğin içeriğinden oldukça etkilenmiş ve Kemalist milliyetçiliği ele alarak ve bu milliyetçiliğin içerisine İslam dinini de yerleştirerek kendi muhafazakâr milliyetçilik tanımını oluşturmuştur (Taşkın, 2003, s. 395). Aydınlar Ocağı'nın Kemalizm ile olan bağının ortaya çıkmasında ocağın tek adam ya da zümreye dayalı otoriter bir yönetimin

var olması isteği önemli bir etmendir; bu anlamda Mustafa Kemal'e Atatürk adıyla yapılan tabulaştırma Türk-İslam Sentezi ile Atatürkçülüğün nasıl bağdaştığını açık bir şekilde göstermektedir (Ergüç, 2020, s. 406). Aydınlar Ocağı ile ordu arasındaki ilişki ordunun kendi yönetimine meşruiyet sağlamak için Aydınlar Ocağı'nın fikirlerinden doğan Türk-İslam Sentezi bağlamını kullanmış olması durumundan kaynaklanmaktadır (Alper ve Göral, 2003, s. 587). Aydınlar Ocağı'nın millet yerine devleti öncelemesi ve güçlü devlet istenci, 12 Eylül darbesinin buna ne kadar uygun bir zemin olduğunu göstermektedir. Ayrıca Aydınlar Ocağı'nın bu tek adam ve otorite isteği, 12 Eylül 1980 Darbesi ile birlikte Kenan Evren'in tek adam tavrı ve ordunun otoriter yönetimi ile ve muhafazakâr, milliyetçi ve soldan tamamen arınan Atatürkçülük düşünce sistemi ile pratiğe dökülmüştür. Aydınlar Ocağı'nın 12 Eylül 1980 Darbesi fikrini destekleme sebebi devletin varlığının kurtulması düşüncesinden kaynaklanmaktadır; hatta Aydınlar Ocağı 12 Eylül 1980 Darbesi'ni devlet ve millet için bir yenilik olarak görmektedir (Ünüvar, 2017, s. 402). Aydınlar Ocağı'nın genel Atatürkçülük algısı, soldan tamamen arındırılan, milliyetçi, laik olan fakat dine karşı olmayan, inkılapçı olan fakat devrimci olmayan bir Atatürkçülük'tür (Ergüç, 2020, s. 408). Aydınlar Ocağı Atatürkçülük ile bağdaşabilecek Komünizm propagandası olma ihtimali olan her türlü durumu ortadan kaldırmaya çalışmış ve hatta Atatürkçülüğü milliyetçi muhafazakâr bir çizgiye yerleştirmiştir.

Kemalist milliyetçiliğin devletçi cumhuriyetçiliğinde devlete atfettiği özel anlam, Aydınlar Ocağı'nın devlete atfettiği anlamla da birleşmiş ve Aydınlar Ocağı Kemalizm ile devletin muhafazakârlıktaki kutsal rolü ve otoriter olma yönü vesilesiyle tanışmıştır (Ünüvar, 2017, s. 400). Bu durum aynı zamanda Aydınlar Ocağı'nın Türk-İslam Sentezi fikri ile ordunun birlikte hareket etmesine neden olacak bir dayanışmayı meydana getirmiştir. Aydınlar Ocağı'na göre millî kültürü yeniden canlandırmanın yegâne yolu ordu ve sivil iktidarın birleşmesidir (Gündüz, 1991, s. 39). Orduya atfedilen millî unsur vurgusu, Aydınlar Ocağı'nın istediği otoriter sistemin ordu tarafından tesis edilmesine zemin hazırlamıştır; devletin bütünlüğünün ordu tarafından sağlanması durumunun Aydınlar Ocağı'nın savunduğu fikirler özelinde herhangi bir sorun teşkil etmediği görülmektedir. Aydınlar Ocağı orduyu iktidarın bir güç unsuru olarak görmüş ve bu nedenle ordunun yapacağı bir darbenin en etkili siyasal düzenleme olacağı kanaatine sahip olmuştur (Gündüz, 1991, s. 41). Türk-İslam Sentezi ile birlikte ordunun yaptığı

darbenin halkın rızasına dayandırılması durumu din ile sağlanmaya çalışılmıştır; ancak bu durum Türk-İslam Sentezi düşüncesinin ordu tarafından resmî olarak benimsendiği sonucunun çıkarılması için yeterli değildir; ordu Türk-İslam Sentezi fikrini kendi yaptığı uygulamaların meşruiyetini sağlayan bir araç olarak kullanmıştır (Ünüvar, 2017, s. 403).

1982 Anayasası'nın düşünsel taslağının Aydınlar Ocağı tarafından milliyetçi muhafazakâr düşünceyle yazılmış olduğu görülmektedir; solu siyasi arenadan uzaklaştırarak devletin varlığını garantiye almak isteyen milliyetçi muhafazakârlık aynı zamanda sol ve Kemalizm arasındaki bağı da kesmiş ve yeni, millî, devletçi bir Atatürkçülük inşa etmiştir. Tüm bu anlatılanlar dahilinde 1980 askeri darbesinin otoriter tutumu ve devletçiliği demokrasiden uzak ve hatta disiplin altına alınmış ve kurallı bir demokrasi modeline dönüşmüştür (Ünüvar, 2017, s. 402).

Türk İslam Sentezi düşüncesi Türkiye'nin kültürel anlamda bir saldırı altında olduğu ve Batılılaşma adı altında millî kültüre sahip çıkılmadığı için millî kültürden uzaklaşıldığı düşüncelerini belirtmiştir; bu nedenle millî kültür planı devlet tarafından yapılmalı ve uygulanmalıdır (Gündüz, 1991, s. 43). Türk milleti ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne düşman olarak simgeleştirdikleri hümanistlerden kurtulma çabası içine giren Aydınlar Ocağı, bu durumdan ancak Kültür Devrimi yoluyla kurtulabileceklerini belirtmişlerdir (Gündüz, 1991, s. 38). Aydınlar Ocağı hümanistlerin dine olan düşmanlıklarından bahseder, ancak Aydınlar Ocağı'na göre din millî kültürün temelini oluşturmaktadır (Gündüz, 1991, s. 38). Aydınlar Ocağı'nın tanımladığı Türk-İslam Sentezi düşüncesi dini kültürün bir bileşeni olarak ele alan, kültürü dinden ayrı olarak düşünmeyen bir düşüncedir. Kültürün içinde var olan iki yapı olarak dil ve din belirtilmiş ve hatta Türk milliyetçisinin dile ve dine bağlılığı aktarılmıştır (Ergüç, 2020, s. 407). Türk kimliği ve İslam arasında karşılıklı bir yararlı ilişki söz konusudur; bu durum iki olgunun da mevcut varlıklarının birlikte ve beraberce konumlanmasından kaynaklandıkları düşüncesinde yer bulur. Bu durumda İslam dininin varlığının sebebinin Türklerin bu dini kabul etmeleri ve dinî inanışları koruyarak yaymaları olduğu, ayrıca Türk kimliğinin var olduğu konuma gelmesinde İslam dininin de önemli bir konumda olduğu gerçeği belirtilmiştir (Copeaux, 2002, s. 46).

Türk-İslam Sentezi'nin milliyetçilik anlayışı milletin bütünlüğünü yani sınıfsız bir millet düşüncesini savunan, demokrasiye ve yasalara bağlı, dine saygılı ve bağlı, millî kültüre bağlı, geleneklere bağlı bir anlayıştır (Copeaux, 1998, s. 74). Aydınlar Ocağı'nın Türk-İslam Sentezi görüşü ideolojik olarak bir çerçeveye sahiptir. Bu çerçeve, öncelikle toplumsal yapının Batı etkisi nedeniyle zedelendiği görüşünü içermektedir. Millî kültür bu nedenle canlandırılması gereken bir unsurdur; çünkü millî kültür toplumsal yapıda çimento görevi gören ve toplumu bütünleştiren bir temel olgudur. Aydınlar Ocağı aynı zamanda dini, millî kültürün özü olarak kabul etmekte ve bu nedenle kültür ögesinde dinin ağırlıklı bir rolü olduğunu savunmaktadır (Gündüz, 1991, s. 41). Din topluma gerekli kimliğini sağlamada etkin bir faktördür (Gündüz, 1991, s. 41).

Milliyetçi muhafazakârlık ayrıca Kemalist milliyetçilik ile antisemitizmi birlikte bünyesinde barındırmaktadır (Ünüvar, 2017, s. 383). Antisemitizm Kemalist milliyetçilikte olduğu gibi milliyetçi muhafazakârlıkta da Arap ve Yahudi kültürüne olan düşmanlığı açığa çıkartmış ve Türk kültürü ve Türk milliyetçiliğini önemli bir konuma getirmiştir. Millî olarak homojen olma isteği ve tek parçalı toplum olma beklentisi Kemalist milliyetçiliğin Türk kimliğini ön plana çıkarmasına neden olmuştur.

3.3. KEMALİZM VE ATATÜRKÇÜLÜK

Kemalizm ve Atatürkçülük kavramsal olarak birbirine yakın olarak görünse de bu iki olgu kendi iç dinamiklerinde çeşitli farklılıkları barındıran birer kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Kemalizm ve Atatürkçülüğün tamamen ayrı kavramlar olarak gösterildiği sonucunu oluşturmadığı gibi bu iki olgunun tamamen aynı olduğu belirtimini de içermemektedir. Kemalizm yeni kurulan ve dolayısıyla yeni bir rejime sahip olan bir devletin rehberi konumunda olan bir düşünce sistemi olarak ortaya çıkmıştır ve Tekinalp'in "Kemalizm" ve Şeref Aykut'un "Kamâlizm" adlı kitaplarında Kemalizm yeni kurulan devletin sol ve sağ ideolojilere sapmadan Batılılaşma ve muasır medeniyetler seviyesine çıkması bağlamında rehberi olarak gösterilmiştir. Bu rehber olma durumuna ek olarak Kemalizm'in ilkelerinin ve ilkesel bir duruşunun olduğu vurgusunun sıklıkla yapılması ve bu nedenle Altı Ok üzerinde durulması, Kemalizm'e atfedilen rolün anlaşılması açısından son derece önemlidir. Kemalizm Altı Ok ile var

ettiği ilkesel duruşu ve rejimin prensiplerini aktaran düşünceler bütünü olması sebebiyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti için bir amaç olarak var olmuştur. Devlete ve dolayısıyla millete yönelik bu amacın Kemalizm adıyla ortaya çıkması devleti kurtaran ve gerçekleştiren kişi olan Mustafa Kemal Atatürk'ün emeklerinin ve çabalarının desteklenmesi ve takdir edilmesi durumunun bir sonucudur (Tekinalp, 2004, s. 39). Atatürkçülük ise Kemalizm'in aksine bir amaç olma özelliği taşımamış ve sadece darbelerin meşruiyetini sağlama aracı olarak pragmatik anlamda kullanılmıştır. Atatürk'ten sürekli olarak övgülerle bahsedilmesi, Millî Mücadele zaferinin sadece Atatürk'e bağlanması ve Atatürk'ün yüceltilmesi ve Atatürk'ün bir Millî Mücadele gerçeği olduğu durumunun anlatılması (Eroğlu, 1984, s. 40), Atatürk'ün karizmatik lider olarak tanımlanması ve Atatürk'ün Türk milletine olan inanç ve güveninden bahsedilerek Atatürkçülük yolundan ayrılmamak gerektiği düşüncesinin sıklıkla tekrarlanması (Eroğlu, 1984, s. 42) sadece Atatürk yüceltilmesi ile birlikte Kemalizm'in temel ilkesel duruşundan uzaklaşmasına ve Atatürk'ün kişiliği üzerine odaklanılarak Kemalizm'in ilkelerinden ziyade Aydınlar Ocağı'nın Türk-İslam Sentezi düşüncesinin ilkelerine dayanan Atatürkçülük kavramının oluşturulmasına hizmet etmiştir. Kemalizm ile Atatürkçülük arasındaki temel farklardan birisi ise kendisini ideolojilere yaklaşım konusunda göstermiştir. Kemalizm yeni kurulan bir devlet için varılması gereken bir amaç olarak görülmüş ve bu nedenle yeni rejim Kemalizm düşünce sistemini benimseyerek başka bir ideolojik yönelim göstermemiştir; ancak Atatürkçülük özellikle 12 Eylül 1980 dönemi öncesinde var olan ve sapkın olarak kabul edilen Komünizm ve Faşizm gibi ideolojilerden kurtulmak açısından bir araç olarak görülmüştür (Giritli, 1984, s. 59). Atatürkçülüğün gerçek bir yol gösterici düşünce sistemi olduğu ve refaha dayalı sistemin kurulmasında temel taşı olarak kullanılması gerektiği fikri de yine sapkın ideolojilerden uzaklaşma amacına hizmet eden bir durumdur.

12 Eylül 1980 darbesinde bahsedilen Atatürkçülük kavramı, sol ile bağlantısını kesen bir Kemalizm'i tasvir etmekte ve aynı zamanda Aydınlar Ocağı'nın ürettiği Türk-İslam Sentezi düşüncesiyle Kemalist milliyetçiliği savunan ama aynı zamanda İslam ile uyum içerisinde olduğu için Kemalizm'in öngördüğü laiklik ilkesinden oldukça uzaklaşan bir çizgide bulunmaktadır (Kaynar, 2010b, s. 108). Atatürkçülüğün Kemalizm'den ayrıldığı bir diğer nokta ise Atatürkçülüğün bir kültür metası haline getirilmesi durumudur;

Atatürkçülük kültür metası olması yanında yerli bir ideoloji olarak diğer ideolojilerden uzak durmanın da sembolü konumundadır; bu durum Kemalizm'in hegemonyasından yararlanan ordunun Kemalizm'in Atatürkçülük olarak yeniden üretimi ile kendi yönetimini sağlamlaştırması durumunu ortaya çıkarmıştır, aslında önemli olan Mustafa Kemal'in fikirleri ya da siyasi hayatı değildir; önemli olan ordunun yönetiminin devamının sağlanması ve gençlerin Komünizm'den uzak tutulmasıdır (Kaynar, 2010b, s. 79).

Atatürkçülük Kemalizm'den tamamen ayrı bir olguyu temsil etmemektedir; Atatürkçülük Kemalizm'in darbeler döneminde ve özellikle 12 Eylül 1980 döneminde Aydınlar Ocağı'nın Türk-İslam Sentezi fikri ile birlikte dönemin şartlarına ve gerekliliklerine uyum sağlaması durumunun yeni adını temsil etmektedir. Bu durumdan yola çıkarak Atatürkçülük ve Kemalizm arasındaki karşılaştırmada bu iki olgu tamamen ayrı olgular olmadığı gibi aynı yapılar da değildir. Atatürkçülük Kemalizm'in çeşitli koşullar ve şartlar dahilinde başka bir versiyon olarak devamıdır; bu nedenle tez çalışmasında bahsedilen Kemalizm'in hegemonyası 12 Eylül 1980 özelinde Atatürkçülüğün hegemonyası olarak okunmaya uygun bir ifadeyi göstermektedir.

3.4. 12 EYLÜL VE ATATÜRKÇÜLÜK

Türkiye Cumhuriyeti tarihi içerisinde ordu, rejimin koruyuculuğunu üstlenmek ve Atatürk ilke ve inkılapları rehberliği öncülüğünde Cumhuriyet'i ve güçlü devleti sürdürmek amacıyla darbeler gerçekleştirmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri gerçekleştirdiği darbelerde dayanak olarak Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu ve Yönetmeliği 35. maddesi olan "Madde 35- Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk Yurdunu ve Anayasa ile tâyin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumaktır." (Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu ve Yönetmeliği, 1975, s. 13) ifadesine dayalı gerekçeyi kullanmış ve koruma ve kollama görevi ile darbelerin meşrulaştırılması gerçekleştirilmiştir.

Türk Silahlı Kuvvetleri ve Kemalizm kendi arasında iki tane bağlantı noktası barındırır. Bunlardan birincisi meşruiyet zemini bağlantısıdır; Türk Silahlı Kuvvetleri kendisinin

siyaset üstü olan tarafsız konumunu ve Cumhuriyet'in ve Atatürk ilke ve inkılaplarının koruyuculuğu rolüne bağlı olarak gerçekleştirdiği siyasi tutum ve olayları ve darbeleri Kemalizm ile meşru göstermektedir (Cizre, 2002, s. 156). Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kemalizm ile ikinci bağlantısı ise ordunun Kemalizm'i çeşitli kuralların ve uygulamaların temel kılavuzu olarak kullanmasıdır; bu durumda çeşitli kurumlar, örgütler, siyasi partiler ve hatta sivil toplum ordunun öğretmeni olduğu Kemalizm öğretisini öğrenmek ve bu düşünce yapısı temelinde varlığını sürdürmek zorunda bırakılmaktadır (Cizre, 2002, s. 156).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde genel kaygı ordunun rejime sadakatini sağlanmasıdır; bunun nedeni ordunun bağımsız bir güç olarak var olup rejime karşı darbe yapması durumunun engellenmesi isteğidir (Cizre, 2002, s. 160). Bu nedenle ordu her zaman kontrol altında tutulmuş ve hatta orduya rejimin ve Atatürk ilke ve inkılaplarının koruyuculuğu görevi verilmiştir. Ordu 1919-1938 yılları arasında yeni kurulan Cumhuriyet'in silahlı kuvveti olma görevini üstlenmiş ve ardından 1925-1938 yılları arasında yeni kurulan Cumhuriyet'in kılavuzu olan Kemalizm'in ve inkılaplarının koruyucusu olma misyonunu görev edinmiştir (Akyaz, 2002, s. 180). 1960'lı yılların sonlarına doğru, ideoloji eksenli terör eylemlerinin artması ile birlikte, ordu bu sorunun çözümünün ne olacağı konusuna odaklanır. Ordunun düşündüğü çözüm Kemalizm'dir; ancak bu çözüm arayışında dahi ordu Kemalizm'i dogma halinde var olan bir ideoloji olarak görmemekte ve halk tarafından böyle benimsenmesini istememektedir. Ordu Kemalizm'i kendi düşmanı gördüğü ideolojilerin karşısında konumlandırmıştır; ancak Kemalizm'e ideoloji demekten uzak durmuş ve bunun yerine Kemalizm'i düşünce sistemi olarak belirtmiştir (Akyaz, 2002, s. 184). Dönemin konjonktürü nedeniyle Kemalizm'in ideoloji olarak adlandırılması, Kemalizm'in Faşizm ve Komünizm gibi ideolojilerle kıyaslanması ihtimalini barındırmaktadır; Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kemalizm'e düşünce sistemi demesinin temel nedenlerinden birisi de bu durum olarak dikkat çekmektedir. 1970'li yıllarda ordunun bu Atatürkçülük tavrı, vurgusu artan bir şekilde devam ederken aynı zamanda, ordu siyaset ve kurumlar özelinde de Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı kalınması isteğini güçlü bir şekilde vurgulamıştır ve 1973 Cumhurbaşkanlığı seçimleri ordunun bu isteğinin somut bir örneğini teşkil etmektedir.

12 Eylül 1980 darbesi diğer darbelerden ayrılan bir özelliğe sahiptir; darbenin komuta kademesi Komünizm ve Faşizm gibi sapkın ideolojik düşünce yapılarının ordu, eğitim ve bürokrasi sistemine tamamen hâkim olduğunu düşünmektedir ve darbeyi yapan ordu tüm sistem düzeyinde bu sapkın ideolojileri sonlandırmayı amaçlamıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri Atatürkçülüğü bir düşünce sistemi olarak kabul etmektedir; ordu ideoloji kavramını zararlı gördüğü yapılar olan Komünizm ve Faşizm gibi kavramlar için kullanmıştır. Zararlı olan ideolojilerden dolayı ordu için benimsenmesi ve sürdürülmesi gereken tek yapı Atatürkçülük'tür. Ordu bu nedenle, Atatürkçülüğün öğretilmesi ve benimsetilmesi amacıyla eğitim kitaplarında Atatürk ve Atatürkçülüğe daha çok yer vermiştir; ayrıca ordu tarafından toplumun Atatürk'ü anlaması amacıyla Nutuk kitabı sadeleştirilmiş ve Nutuk kitabına kılavuz ve yol gösterici olduğu misyonu yüklenmiştir. Ordu Anayasa üzerinde de değişiklik yaparak 1961 Anayasası başlangıç bölümünde yer alan Türk Milliyetçiliği ifadesini 1982 Anayasası'nda Atatürk milliyetçiliği olarak yeniden düzenlemiş ve milliyetçilik kavramı üzerinde Atatürk vurgusu oluşturulmuştur (Taşkın, 2002, s. 581). Atatürkçülüğün Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından öğretilmesi misyonu ilk olarak ordunun kendi personeli özelinde gerçekleştirilmiştir; ordu personelinin Atatürk ve Atatürkçülüğü öğrenmesi için kitaplar bastırılmış, personele seminerler düzenlenmiştir. Ordu Atatürkçülüğü personeline ve halka öğretme görevini yerine getirirken Atatürkçülüğün vatani ve milletiyle bölünmez bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel düşünce sistemi olduğunu ve Atatürk ilke ve inkılaplarının Türk ulusu için birleştirici görevi sağladığını belirtmiştir (Akyaz, 2002, s. 186). Albay Muhittin Fisunoğlu'nun hazırladığı eğitim broşüründe Atatürk için kullandığı "en büyük insan, komutan, teşkilatçı, milliyetçi, dâhi, siyaset adamı, inkılapçı, büyük lider, devlet adamı, politikacı" ifadeleri ordunun Atatürkçülük anlayışını nasıl kullandığının açık örneğidir (Akyaz, 2002, s.184).

12 Eylül 1980'de Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koymuştur. MGK 1 No.lu Bildirisi'nde Atatürk'ün emanet ettiği Türkiye Cumhuriyeti Devleti ifadesinin kullanılması ve Atatürkçülük düşünce sisteminin kılavuz olarak alınması yerine irticai ve sapık ideolojilerin okulları, devletin tüm kurumlarını kuşatarak ülkeyi bölünme ve iç savaş çıkma riski durumuna götürmesinin anlatılması (Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, 1980, s. 4), Atatürk ve Atatürkçülük'ten uzaklaşılacağına ve ideal olan yönelimin

Atatürkçülüğe dönmek olduğuna dair ordunun verdiği bir mesaja işaret etmektedir. MGK 1 No.lu Bildirisi'nde vurgulanan bir diğer nokta, devletin ve devletin organlarının işlemez duruma getirilmesi, siyasi partilerin kendi aralarında iktidar savaşları neticesinde uzlaşmaz tutumları sebebiyle devletin varlığını ve birliğini tesis edecek iradeden uzak olmaları durumunun oluşması ve tüm bunlar nedeniyle ülke içerisinde yıkıcı ve bölücü faaliyetlerin artarak vatandaşların can ve mal güvenliğine yönelik sorunların oluşması (Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, 1980, s. 4), ordunun güçlü devlet imajına verdiği önem nedeniyle 12 Eylül öncesinde meydana gelen sokak olaylarının ve siyasi partilerin çekişmeleri nedeniyle sağlanamayan siyasi istikrarın ordu tarafından kabul edilemez bir soruna yol açtığı ve bu sorunun nihayetinde darbeye zemin hazırladığı aktarılmıştır. Bu nedenle ordu MGK 1 No.lu Bildirisi'nde bahsedildiği gibi ülke bütünlüğünü korumak, millî birlik ve beraberliği sağlamak ve devlet varlığı ve otoritesini yeniden tesis etmek için ülke yönetimine el koymuştur (Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, 1980, s. 4). Ordunun yönetime el koyması en temel haliyle devletin ve kurumlarının işleyişinden duyduğu memnuniyetsizlik olarak gözüксе de nihayetinde ordu tüm devlete ve kurumlara Atatürkçülük düşünce sistemini empoze etme şansını ele geçirmiştir. MGK YÖK'ün kurulması ile üniversitelerde Atatürkçülüğün öğretilmesine ilişkin bir müdahalede bulunarak Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı bir üniversite gençliğinin yetiştirilmesini amaçlamıştır (Akyaz, 2002, s. 188).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yaşanan darbelerin nedenlerinden biri ihlal edilen Atatürk ilkelerine geri dönmek ve bu Atatürk ilkelerinin tek çıkış yolu olarak görülmesidir; bu neden Atatürkçülük ve ordu arasında kaçınılmaz bir ilişki olduğunu açıkça göstermektedir. Bu durumda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin üstlenmek istediği misyon ise ordunun Atatürk ilke ve inkılaplarının en önemli savunucusu olduğu durumunu göstermektir (Belge, 2002, s. 40). Bu durumun yarattığı önemli sonuçlardan biri de ordunun Atatürkçülük hakkında belirleyici bir konuma yükselmesidir; şöyle ki ordu Atatürkçülüğü korumakta ve sürdürmekte iken aynı zamanda Atatürkçülüğün Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurumları ve vatandaşları tarafından nasıl ve ne derece algılanması gerektiğini de bilen ve bu durumu yönlendiren kurum olarak görünmektedir. 12 Eylül 1980 darbesiyle birlikte Atatürk'e ait sözlerin tüm kamusal alanlara asılması, Ankara'da Atatürk Heykelleri Fabrikası açılması, tüm ticari işletmelerde Atatürk resmi

asılması için zor kullanılması durumu, Nutuk'un tekrar yayımlanması ordunun Atatürkçülük hakkında tüm yönlendirmelerine verilen örnekleri oluşturmaktadır (Kaynar, 2009, s. 1119).

1980 darbesiyle birlikte Kemalizm'in totaliter bir versiyonunun ortaya çıkması, ordunun kötü olarak kabul ettiği ideolojileri elimine etmek amacıyla Atatürkçülük vurgusu yapması ve Atatürkçülük olgusunu tercih etmeye zorlaması ve hatta bu Atatürkçülük tanımının halktan ve tüm ülkeden destek bulması için İslam ile barışan bir Kemalizm tasavvuru olarak ortaya çıkması ordunun yönetimine meşruiyet sağlamasında bir öncü olmuştur (Çelik, 2002, s. 91). Kemalizm'in önceden İslam'ın karşısında konumlanması ve hatta İslam'ın tüm etkilerini toplum üzerinden silme girişimleri, 1980 askeri darbesinin zihniyeti içerisinde Türk-İslam Sentezi bağlamında İslam ile barışan bir Kemalizm inşasıyla yeniden farklı bir boyutta ortaya çıkmıştır. Bu farklı boyutu oluşturan durum, Atatürkçülük Üçüncü Kitap'ta özellikle üzerinde durulduğu üzere, Atatürkçülüğün güçlü devleti istemesi ve bu durumun ancak Atatürkçülük düşünce sistemiyle sağlanabileceği görüşüdür (Atatürkçülük (Üçüncü Kitap), 1984, s.7). Güçlü ve dinamik devlet idealinin sağlanması için millî birliğin sağlanması ve millî amaçların yerine getirilmesi gereklidir; bunların yerine getirilmesi ulusun varlığının devam ettirilmesi, Türkiye'nin gelişme ve kalkınma amacına yürüyecek ekonomik güce sahip olması, rejimin ilke ve inkılaplarına uygun yeni bir nesil yetiştirmek, devletin varlığının ve sürdürülmesinin garantisi olan orduyu korumak gibi amaçların gerçekleştirilmesi ile mümkündür (Atatürkçülük (Üçüncü Kitap), 1984, s.13). Ordunun başındaki isim olan Kenan Evren, devletin Atatürkçülük'ten ayrıldığı sürece varlık göstermesinin olanaksız olduğunu belirtmiştir; çünkü aslında amaçladığı sistem Atatürkçülük'ten başka bir ideolojiye sapmayan birey, devlet ve devlet kurumlarının kontrol edilmesindeki rahatlık ve denetim kolaylığıdır (Akyaz, 2002, s. 190). Yaşanılan siyasi durumların siyaseti yapanların Atatürkçülük'ten sapmalarından kaynaklandığını düşünen ordu, aynı zamanda sivil siyasete tüm müdahalelerinin meşruiyetini sağlayan olgu olarak yine Atatürkçülüğü görmüştür (Tekiner, 2010, s. 137). 12 Eylül 1980 darbesi ile birlikte Atatürkçülük yönetime el koyan ordunun otoriter devlet yönetimini artırmasında meşrulaştırıcı bir işlev üstlenmiştir; bu durum 1982 Anayasası'nda belirtilen Atatürk milliyetçiliği ibaresiyle Atatürk kültürünün

anayasada dahi kullanılarak hegemonyanın pratikte kullanılması amacını taşımaktadır (Taşkın, 2002, s. 570).

1980 darbesinin yapılma gerekçeleri ve devletin eski gücünü kazanmasına yönelik planlardan dönemin genelkurmay başkanı ve ardından cumhurbaşkanı olan Kenan Evren de konuşmalarında bahsetmiştir. Kenan Evren 12 Eylül 1980 tarihinde yaptığı radyo-televizyon konuşmasında darbenin yapılmasından önce ülkede anarşi, terör ve bölücülükle vatandaşın birbirine düşman edildiği bir ortam olduğunu aktarmıştır (Evren, 2000, s. 9). Evren, sivil siyasetin hukuk devleti adı altında devletin ve milletin savunulmasını göz ardı ederek kendi menfaatlerini düşündüklerini (Evren, 2000, s. 10) ve bu konuda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sivil iktidarı uyardığını ve ülkenin varlığının sürdürülmesi açısından önlemlerin alınması gerektiğini belirtmiştir (Evren, 2000, s. 11). Tüm uyarılara rağmen sivil siyasetin önlem almaması ve alınmayan önlemler nedeniyle anarşi ve terörün hâkim olması darbenin esas nedeni olmuş ve zayıflayan devlet otoritesinin yeniden güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Evren, bu amaç için Atatürk ilkelerinin rehber olacağını söylemiş (Evren, 2000, s. 13), eğitim ve öğretimde Atatürk milliyetçiliğinin benimseneceğini aktarmış ve yabancı ideolojilerin yerine Atatürkçülüğün esas yol gösterici olacağını açıklamıştır (Evren, 2000, s. 16). Evren 16 Eylül 1980 konuşmasında, Atatürkçülük ya da Kemalizm temelli eğitim yerine sağ, sol ve irticai fikirlerin üretildiğini aktarmıştır (Evren, 2000, s. 20). Bu nedenle Evren'in nihayetinde ulaştığı tespit, Atatürk'ün Cumhuriyet'i emanet edeceği şekilde bir Atatürkçü neslin yetiştirilemediği yönündedir (Evren, 2000, s. 21). Evren 16 Eylül 1980 tarihinde yaptığı konuşmada, darbenin yapılması nedenlerini ise millî birliği korumak, anarşi ve terörü önlemek, devlet otoritesini tesis etmek ve millî beraberliği sağlamak, laik cumhuriyet rejiminin devamlılığını sağlamak olarak belirtmiştir (Evren, 2000, s. 23).

Tezin bu bölümünde anlatılanlardan yola çıkarak 12 Eylül 1980 darbesi Kemalist hegemonyayı darbenin öncesinde darbenin nedenlerinin ve darbe sırasında ve sonrasında yaptığı tüm eylemlerinin meşruiyetinin sağlanması açısından aktif bir şekilde araç olarak kullanmıştır. Darbe öncesinde oluşan siyasal zemin ve ordunun rahatsızlığı Kemalist hegemonya üzerinden aktarılmış ve darbenin oluşma nedeni olarak Atatürkçülük'ten uzaklaşmak gösterilmiştir. Darbenin gerçekleştirilmesi ardından ordu, Kemalist

hegemonyanın araç olarak kullanılması durumunu devam ettirmiş ve kendi kurumsal hedefinin Atatürkçülük düşünce sisteminin tüm topluma ve ülke içerisindeki kurum ve kuruluşlara benimsetilmesi olduğunu belirtmiş ve Atatürkçülük düşünce sisteminin benimsenmesi ve tüm ülkede yaygınlaşması amacını gerçekleştirmek ile birlikte darbe yönetiminin yaptığı eylemlerin meşru kılınacağı sonucunu çıkartmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi olarak sona ermesi ve Millî Mücadele'nin ardından yeni bir rejimi olan yeni bir ülkenin kurulması tam olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm mirasının ortadan kaldırılması ve sistemin yeniden kurulduğu bir ülke oluşturulmasıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu noktada ana amaç Kemalizm'in hegemonyasının kurulması ve Kemalist olmayan diğer tüm gruplar üzerinde tam hakimiyet sağlanmaya çalışılmasıdır. Hegemonya sağlanmadan önce İttihat ve Terakki'nin Osmanlı Devleti'nin son döneminde var olan hegemonyasından yararlanılmış ve sonrasında Kemalizm'in hegemonyanın tesis edilmesi açısından öncelikle ülkenin yeni ilkelerinin belirlenmesi ve rejimin temel ilkelerinin ortaya konulması zaruri olarak görülmüştür. Altı Ok'u oluşturan laiklik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, cumhuriyetçilik ve inkılapçılık ilkeleri ortaya çıkarılmış ve Kemalizm'in temel prensipleri bu şekilde belirtilmiştir. Bu ilkeler bağlamında Kemalist hegemonya tesis edilmiş ve bu ilkelere uyan halk ulus devletin içerisindeki makbul vatandaş olarak lanse edilmiştir. Altı Ok'u oluşturan laiklik ilkesi bağlamında hilafet kaldırılmış ve dinî bir mercinin kaldırılması ile birlikte din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması için önemli bir adım gerçekleştirilmiştir. Ayrıca hilafetin Kemalist hegemonyanın kurulması bağlamında dinî bir karşıt hegemonya oluşturması bu noktada hilafetin bir karşıt hegemonik araç ve aynı zamanda bir tehdit olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Hilafetin ve ardından Şer'iyye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması, dinin kontrolünün sağlanması ihtiyacını ortaya çıkartmıştır; Kemalizm bu noktada Diyanet İşleri Başkanlığını kurmuş ve dinin tüm kontrolünü eline alan Kemalizm dini siyasi alandan tam olarak uzaklaştırmak için önemli bir adım atmış ve din Kemalist hegemonyanın selameti için en uygun olan yere, bireyin özel hayatına hapsedilmiş ve kişinin özel hayatı ile sınırlandırılarak pasifize edilmiştir; yeni rejimde artık Osmanlı Devleti'nde kılavuz olarak her alanda etkin olarak din yerine pozitivizm ve dolayısıyla bilim kılavuz kabul edilmiştir. Bunların yanında laiklik ilkesi bağlamında çeşitli siyasal, hukuksal ve sosyal değişiklikler de yapılmıştır. İnkılapçılık ilkesi bağlamında yapılan iyileştirmeler ve yenilikler ile birlikte Osmanlı Devleti'nin mirasından kurtulma amacı içerisinde Kemalist hegemonya tesis edilmiştir. İnkılapçılık ilkesi mevcut kurumları Kemalist hegemonyanın tesis edilmesi ve yeni rejimin gerekliliklerinin sağlanması açısından dönüştürmüş ve tüm

yenilik ve düzenlemeler bu ilke bağlamında yapılmıştır. Milliyetçilik ilkesi ise Altı Ok'un en önemli ilkelerden biridir; çünkü diğer altı ilkenin temelini oluşturma görevini üstlenmektedir. Bu durumun nedeni milliyetçilik ilkesinin Türk millî kimliğinin ana bağlamı etrafında tüm Kemalist hegemonyayı sağlaması ve bu durumu gerçekleştirirken aynı zamanda diğer tüm ilkelerin de içeriğini değiştirecek düzenlemeler yapmasıdır. Milliyetçilik ilkesi bu durumu üç ana bağlam üzerinde gerçekleştirmiştir; bunlar Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi ve belki de en önemlisi olan Kemalist millî eğitimidir. Türk Tarih Tezi, Türk kimliği vurgusu ve Türk ırkının üstünlüğü yaklaşımını esas alan ve bu bağlamda Osmanlı kimliği karşısında üstün bir Türk kimliği inşası gerçekleştirmeye çalışan bir çalışma özelliğini taşımaktadır. Aynı şekilde Güneş Dil Teorisi Türk dilini diğer tüm dillerden üstün kılarak tüm dillerin Türkçe'den türetildiği varsayımını savunmuştur. Burada Türk ırkı ve Türk dili üzerinden yapılan millî olma vurgusu, Osmanlı İmparatorluğu'nun ümmet görüşüne karşılık millet kavramını ön plana çıkartmış ve millî kimliği ön plana çıkartmıştır; millî kimliğin ön plana çıkarılmasının ana amacı ulus devlet yaratma projesinin zeminini hazırlamaktır. Ayrıca Afet İnan'ın "Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi" adlı çalışması Türk halkının ırksal özelliklerini ölçerek Türk kimliğini yüceltmek maksadıyla yapıma özelliği taşımış ve milliyetçilik ilkesinin millî kimliği ön plana çıkartma misyonuna hizmet etmiştir. Milliyetçilik ilkesi bağlamında en önemli hegemonik araç, Kemalist millî eğitim olmuştur. Kemalizm eğitim aracılığıyla Altı Ok'u, Atatürk ilke ve inkılaplarını ve rejimin tüm değerlerini benimsetmek istemiş ve bu durum için en önemli aracı eğitim olarak görmüştür. Tevhid-i Tedrisat ile birlikte eğitimin birleştirilmesi ve tek bir çatı altında toplanması, tek tip ve homojen bir toplum yaratmak için tek tip eğitim modeli oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Latin harflerinin kabulü ve Millet Mektepleri uygulaması ile Osmanlı Devleti döneminden kalan Arap harfleri kaldırılmış ve okuma-yazma oranı artırılarak Batılılaşma yolunda önemli adımlar atılmıştır. 1933 Üniversite Reformu yapılmış, rejim karşıtı tutumda bulunan Darülfünun kaldırılarak Kemalist hegemonya güçlendirilmiştir. Halkçılık ilkesi bağlamında yeni rejimle birlikte halk, tebaa konumundan herkesin eşit olduğu yurttaş durumuna geçirilmiş ve Kemalizm'e bağlı ve rejimin ilkelerini benimseyen makbul yurttaş oluşturma amacıyla Kemalizm'in hegemonyası tesis edilmiştir. Halkçılık ilkesi özelinde en önemli iki hegemonik araç ise Halkevleri ve Köy Enstitüleridir. Halkevleri ile birlikte halkın eğitim seviyesinin düşük

olması ve halkın eğitilerek muasır medeniyetler seviyesine çıkarken ulaşılmak istenilen modernleşme hedefinin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Aynı şekilde Köy Enstitüleri köylere ulaşan rejimin köy halkını çeşitli eğitimler vererek tam donanımlı vatandaş olarak yetiştirmek amacı içinde olduğunu göstermektedir. Ancak hem Halkevleri hem de Köy Enstitüleri tüm bu eğitim ve öğretim faaliyetlerini gerçekleştirirken aynı zamanda Kemalist hegemonyanın tüm halka ulaşması için eylemde bulunan organlar olarak görülmektedir; çünkü her iki organ da Altı Ok'un halka ulaştırılması noktasında aktif bir görev üstlenmişlerdir. Cumhuriyetçilik ilkesi kapsamında saltanatın kaldırılmasının birden fazla sonucu olmuştur. Saltanatın kaldırılması tebaadan vatandaşa geçişi sağlayarak Kemalizm'in millî egemenlik düşüncesi ve halkçılık ilkesi ile bütünleşik bir gelişme oluşturmuştur. Ayrıca en temel olarak saltanatın kaldırılması Osmanlı İmparatorluğu'nun sona erdirilmesi ile birlikte din esaslarına dayalı bir yönetimin sona erdirilmesi bağlamında da önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Cumhuriyetçilik ilkesi saltanatın kaldırılması ile birlikte millî iradeye dayalı bir yönetimin oluşturulması ve bu iradenin meclis vasıtasıyla temsil edilmesi durumuna neden olmuş ve bu nedenle Kemalist hegemonyanın tesisinde önemli bir ilke konumunda bulunmuştur. Devletçilik ilkesi ise devletin piyasada etkin olarak rol aldığı ve ülkenin refaha çıkması açısından işi yapma, yaptırtma, teşvik ya da yardım etme ve kontrol ve düzenleme şeklinde bir piyasa aktörü olmasına zemin hazırlamış ve bu bağlamda ülke olarak kalkınma ve millet olarak refaha ulaşma amaçlarını gerçekleştirmek için Kemalist hegemonyayı tesis etmiştir.

Kemalist hegemonyanın kurucu unsurları olan Altı Ok Kemalist hegemonyanın uygulayıcı unsurları ile birlikte gerçek hegemonik gücü oluşturmuş ve Kemalizm'in uygulama pratikleri hegemonyanın pekişmesine hizmet etmiştir. Tek Parti'nin Parti-Devlete dönüşümü, Atatürk'ü Koruma Kanunu ve Takrir-i Sükûn Kanunu, Kemalist hegemonyanın hukuki pratiklerini belirten ve Atatürk'e ve rejime karşı koruyucu kalkan görevi gören uygulamaları oluşturmaktadır. Aynı şekilde İstiklal Mahkemeleri rejime muhalif olarak görülen veya rejimin ilkelerine ters düşen oluşum ve görüşleri yargılamış, cezalar vermiş ve rejimin koruyucu mahkemeleri rolünü üstlenmiştir. Kemalist hegemonyanın en önemli uygulama aracı ise Mustafa Kemal'in Atatürk adını alması sürecidir. Osmanlı subayı ve asker olan Mustafa Kemal'den yeni kurulan ülkenin ulu

lideri, en büyük komutanı ve yol göstericisi olarak Atatürk olmak süreci, çeşitli süreçlerin sonucunda doğal olarak oluşan bir durumu ifade etmektedir. Millî Mücadele Dönemi'nde liderlik vasfının ortaya çıkması, yeni rejimin kurulması ile birlikte kendisine olan güven ve saygının kişilik bazında bir hayranlık durumuna dönüşmesi ile sonuçlanmıştır. Bu durum Mustafa Kemal'in karizmatik liderliğinin heykeller ve törenler vasıtasıyla totemleştirilerek Atatürk olarak belirtilmesine imkân veren bir sonucu işaret etmiş ve Atatürk bir totem ve Kemalizm ve Atatürkçülük ise tabuya dönüşmüştür.

Kemalist hegemonyanın tesisi en temel tabirle, Osmanlı İmparatorluğu'na ait olan mirası ortadan kaldırmak ve yeni rejim olan Cumhuriyet'in tüm bileşenlerini topluma benimsetmek şeklinde meydana gelmiştir. Oluşturulmak istenen Kemalist hegemonyada Atatürk'ü Koruma Kanunu, Tahrir-i Sükûn Kanunu, İstiklal Mahkemeleri gibi hukuki, 1933 Üniversite Reformu, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Millet Mektepleri gibi eğitime yönelik, modernleşme aracı olarak kadının konumu, Halkevleri, Köy Enstitüleri, Mustafa Kemal ve Atatürk bağlamında lider kültü ve tabulaştırma araçları gibi çok çeşitli araçlar kullanılmış ve Kemalizm'in tüm değerleri, Kemalist kadronun tüm ilkeleri diğer tüm gruplara benimsetilmeye çalışılmıştır. Burada diğer gruplar olarak bahsedilen esas olarak Osmanlı Devleti döneminde de varlığını sürdüren tebaa adı verilen kesimdir; dine bağlı olarak var olan bir düzende yaşayan ve Osmanlı Devleti'nin koyduğu kurallar bağlamında varlıklarını sürdüren tebaa, Cumhuriyet'in ilanından sonra Kemalist kurucu kadronun belirlediği kurallar ve düzen karşısında sisteme uyum sağlamaya zorlanmıştır; işte tam olarak Kemalist hegemonya burada devreye girmektedir. Kemalist hegemonya diğer tüm grupları ve toplulukları rıza yoluyla ikna etmeye çalışarak Gramsciyan anlamda hegemonyasını tesis etmeye çalışmış; ancak ikna yolunun sonuçsuz kaldığı durumlarda diktatorasını uygulayarak zor kullanmıştır ve hegemonyasını bu şekilde tesis etmiştir. Kemalist hegemonyanın tesisi Gramsci'nin de hegemonya kuramında anlattığı üzere, devinim halinde olan bir süreç şeklinde tezahür etmiş ve Kemalist hegemonya tüm toplum üzerinde kendi hakimiyetini sağlamıştır; hiçbir zaman sonlanmayan hegemonyası her zaman egemen hegemonik güç olarak kalamasa da Kemalist hegemonya darbe dönemleri gibi dönemlerde hegemonyasının egemenliğini yeniden tesis etmeyi başarmıştır. Bu çalışmada da ifade edildiği şekliyle tesis edilen Kemalist hegemonya sıklıkla darbelerde de meşruiyet sağlama aracı olarak kullanılmış ve hatta bu durumun en büyük örneği 12

Eylül 1980’de açık bir şekilde görülmüştür. Bu çalışmada da bahsedildiği üzere Kemalizm’in hegemonyasının darbelerde sıklıkla meşruiyet sağlama aracı olarak kullanılması, Kemalizm’in hegemonyasını tesis ettiği durumunun açık bir göstergesidir. Bu noktada TCF ve SCF’ye halk tarafından gösterilen ilgiden yola çıkarak Kemalizm’in hegemonya kurmadığını belirtmek oldukça yanlış bir çıkarım olacaktır. 3 Haziran 1925’te TCF, 17 Kasım 1930’da SCF kapatılmış ve fakat devam eden süreçte Kemalizm en önemli hegemonik aracı olan Takrir-i Sükûn Kanunu ile kalıcı hegemonyasını inşa etmeye başlamıştır; bu noktada İstiklal Mahkemeleri de işlevsel olarak tüm muhalefeti ve karşıt görüşleri susturmuş ve Kemalizm günümüze kadar gelecek hegemonyasını devinim halinde sürdürmeye devam etmiştir. Atatürk’ü Koruma Kanunu ile Kemalizm hegemonyasını daha da geliştirmiştir; Türk siyasi hayatında yapılan darbelerin meşruiyetini sağlamak için Kemalizm’in kullanılması Kemalist hegemonyanın varlığının en önemli kanıtıdır; 12 Eylül 1980 darbesinde de darbenin meşruiyetini sağlamak için Atatürkçülüğe yani Kemalizm’in hegemonyasına başvurulmuştur. 12 Eylül 1980 darbesinin Atatürkçülük üzerinden Kemalist hegemonyayı kullanması ve meşruiyet sağlaması, Kemalizm’in ilkelerinin millet ve ülke genelinde benimsenmesi ve dolayısıyla Kemalist hegemonyanın sağlanması açısından bir göstergedir. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk’e ve Kemalizm’e ya da 12 Eylül’ün tabiriyle Atatürkçülüğe olan bağlılık ve kabul görme durumu Kemalist hegemonyanın uygulayıcı unsurlarından olan Atatürk tabulaştırmasının etkin olduğunu ve nihayetinde Kemalist hegemonyanın hakimiyet kurduğunu göstermektedir. Kemalist hegemonyanın bu hakimiyeti, 12 Eylül 1980 darbesinin yapılmasından önce yaşanan gelişmelere ordunun verdiği tepkilerin içeriğinde sıklıkla vurgulanmış; 12 Eylül 1980 sonrası süreçte ise Kemalist ordu gerçekleştirdiği tüm pratiklerde ve bu pratiklerin açıklanmasında meşruiyet sağlama aracı olarak sıklıkla Kemalizm’in hegemonyasına başvurmuştur.

KAYNAKÇA

- Akıncı, A., ve Yavuzylmaz, O. (2018). Milli kimlik inşasında resmi tarih yazımının rolü. *Electronic Turkish Studies*, 13(30), 15-24. DOI: 10.7827/TurkishStudies.14337
- Akman, Ş. T. (2011). Türk tarih tezi bağlamında erken cumhuriyet dönemi resmî tarih yazımının ideolojik ve politik karakteri. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1): 80-109.
- Akyar, O. (1984). Atatürk's quest for modernism. J. M. Landau (Ed.), *Atatürk and the modernization of turkey* (pp. 45-53). Westview Press.
- Akyaz, D. (2002). Ordu ve resmî atatürkçülük. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye'de siyasî düşünce cilt 2 kemalizm* (2. Baskı, s. 180-191) içinde. İletişim Yayınları.
- Akyeşilmen, N. (2015). Türkiye'de eğitimin ideolojisi: "tabula rasa"ya kemalist renk vermek?. *Türkiye'de Eğitim Politikaları*, 57-75.
- Alper, E. ve Göral, Ö. S. (2003). Aydınlar ocağı. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye'de siyasî düşünce cilt 5 muhafazakârlık* (1. Baskı, s. 583-589) içinde. İletişim Yayınları.
- Alptekin, C. (1978). Erzurum kongresi. *Atatürk Dergisi*, 1(1): 35-49.
- Althusser, L. (2010). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları* (4. Baskı). (A. Tümertekin, Çev.). İthaki Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 1995).
- Arat, Y. (1998). Türkiye'de modernleşme projesi ve kadınlar. S. Bozdoğan ve R. Kasaba (Ed.). ve N. Elhüseyni (Çev.). *Türkiye'de modernleşme ve ulusal kimlik* (1. Baskı, s. 82-98) içinde. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Aslan, S. ve Dünder, T. (2014). Cumhuriyet döneminde istiklal mahkemeleri. *Mukaddime*, 5(1), 27-44.
- Atatürkçülük (Üçüncü Kitap)* (1. Baskı). (1984). Millî Eğitim Basımevi.
- Avcı, C. (2013). Harf inkılabı ve millet mektepleri. *Akdeniz Üniversitesi Akdeniz İnsanı Bilimler Dergisi*, 3(1): 43-60. DOI: 10.13114/MJH/20131650

- Aydın, R. (2018). Ulus, uluslaşma ve devlet: bir modern kavram olarak ulus devlet. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6(1): 229-256. DOI: 10.14782/marusbd.412645
- Aykut, Ş. (1936). *Kamâlizm (cumhuriyet halk partisinin programının izahı)* (1. Baskı). Muallim Ahmet Halit Kitap Evi.
- Aysal, N. (2005). Anadolu’da aydınlanma hareketinin doğuşu: köy enstitüleri. *Atatürk Yolu Dergisi*, 9(35): 267-282.
- Aysal, N. ve Korkmaz, E. (2021). Demokratikleşme ekseninde halifeliğin kaldırılması. D. Kapucu (Ed.), *Atatürk Dönemi Demokratikleşme 1920-1938* (1. Baskı, s. 179-210) içinde. İksad Publishing House.
- Bank, B. (2015). Gramsci’nin devlet ve hegemonya kavramlarının kuramsal çözümlemesi. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2): 2-40.
- Baykal, Ö. (2021). Kemalizm’in kadın siyaseti: unutmama, bastırma ve araçsallaştırma. *Liberal Düşünce Dergisi*, 26(102): 105-131. DOI: 10.36484/liberal.939181
- Belge, M. (2002). Mustafa kemal ve kemalizm. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye’de siyasî düşünce cilt 2 kemalizm* (2. Baskı, s. 29-43) içinde. İletişim Yayınları.
- Berktaş, A. (Ed.). (2018). *Kısa türkiye tarihi* (25. Baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bora, T. (Ed.). (2008). “Makbul vatandaş”ın peşinde II. meşrutiyet’ten bugüne vatandaşlık eğitimi (3. Baskı). İletişim Yayınları.
- Bora, T. (Ed.). (2010). *Atatürk heykelleri kült, estetik, siyaset* (1. Baskı). İletişim Yayınları.
- Can, İ. (2013). Türk ulusal kimliğinin inşasında milli eğitim ideolojisinin rolü. *Sosyoloji Divanı*.
- Carnoy, M. (2014). *Devlet ve siyaset teorisi* (1. Baskı). (S. Coşar, A. Örküp, M. Pamir ve M. Yetiş, Çev.). Dipnot Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 1984).
- Cassirer, E. (1984). *Devlet efsanesi* (1. Baskı). (N. Arat, Çev.). Remzi Kitabevi Yayınları (Orijinal eserin basım tarihi 1946).

- Cizre, Ü. (2002). Egemen ideoloji ve türk silahlı kuvvetleri: kavramsal ve ilişkisel bir analiz. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye 'de siyasî düşünce cilt 2 kemalizm* (2. Baskı, s. 156-179) içinde. İletişim Yayınları.
- Copeaux, E. (1998). *Tarih ders kitaplarında (1931-1993) türk tarih tezinden türk-islam sentezine* (1. Baskı). (A. Berktaş, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Copeaux, E. (2002). Türk milliyetçiliği: sözcükler, tarih, işaretler. T. Bora (Ed.), *Modern türkiye 'de siyasî düşünce cilt 4 milliyetçilik* (1. Baskı, s. 44-52) içinde. İletişim Yayınları.
- Cumhuriyet Halk Partisi Şeref Kitabı* (1938). Cumhuriyet Matbaası.
- Çağatay, S. (2002). Otuzlarda türk milliyetçiliğinde ırk, dil ve etnisite. T. Bora (Ed.), *Modern türkiye 'de siyasî düşünce cilt 4 milliyetçilik* (1. Baskı, s. 245-262) içinde. İletişim Yayınları.
- Çalışlar, İ. (2006). *Latife hanım* (1. Baskı). Doğan Kitap.
- Çapar, M. (2007). Halkevleri. F. Başkaya ve T. Ersoy (Ed.), *Resmi ideoloji sözlüğü* (1. Baskı, s. 233-245) içinde. Maki Basın Yayın.
- Çayla, İ. (2008). Kamusal bir din yaratmak milliyetçilik: simgeleri ve törenleri. F. Başkaya (Ed.), *Resmi tarih tartışmaları -1-* (2. Baskı, s. 85-136) içinde. Özgür Üniversite Kitaplığı.
- Çelik, N. B. (2002). Kemalizm: hegemonik bir söylem. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye 'de siyasî düşünce cilt 2 kemalizm* (2. Baskı, s. 75-91) içinde. İletişim Yayınları.
- Çetin, H. (2001). Devlet, ideoloji ve eğitim. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2): 201-211.
- Çetinoğlu, S. (2007). İstiklal mahkemeleri. F. Başkaya ve T. Ersoy (Ed.), *Resmi ideoloji sözlüğü* (1. Baskı, s. 273-305) içinde. Maki Basın Yayın.
- Dede, K. (2010). Ezoterizm, kemalizm ve din: kutsal bir kitap olarak nutuk. F. Başkaya ve M. K. Kaynar (Ed.), *Resmi tarih tartışmaları -5- nutuk* (2. Baskı, s. 139-198) içinde. Özgür Üniversite Kitaplığı.
- Dede, K. (2010b). Resmi ideolojinin türk usûlü epigonları: behçet kemal çağlar üzerine bir deneme. M. K. Kaynar (Ed.), *Resmi tarih tartışmaları -10- rejim ve ritüelleri* (1. Baskı, s. 211-257) içinde. Özgür Üniversite Kitaplığı.

- Demir, G. Y. (2010). Türk tarih tezi ile Türk dil tezinin kavşağında güneş dil teorisi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(19): 385-396.
- Demirbaş, O. (2005). Türkiye’de cumhuriyet fikrinin oluşumu. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (8): 31-60.
- Dumont, P. (1984). The origins of kemalist ideology. J. M. Landau (Ed.), *Atatürk and the modernization of turkey* (pp. 25-44). Westview Press.
- Dural, A. B. (2012). Antonio gramsci ve hegemonya. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(39): 309-321.
- Erbaş ve Erler İçin Atatürkçülük Broşürü*. (1989).
- Ergüç, V. (2020). Aydınlar ocağı ve türk-islam sentezi. T. Bora ve A. Yanık (Ed.), *Türkiye'nin 1970'li yılları* (1. Baskı, s. 403-414) içinde. İletişim Yayınları.
- Eroğlu, H. (1984). Atatürk’ün üstün kişiliği. *Atatürkçülük (İkinci Kitap)* (1. Baskı, s. 39-57) içinde. Millî Eğitim Basımevi.
- Ersanlı, B. (2002). Bir aidiyet fermanı: “türk tarih tezi”. T. Bora (Ed.), *Modern türkiye’de siyasî düşünce cilt 4 milliyetçilik* (1. Baskı, s. 800-810) içinde. İletişim Yayınları.
- Evren, K. (2000). *Seçme konuşmalar 12 eylül 1980 / 6 Kasım 1989* (1. Baskı). Doğan Kitapçılık.
- Giritli, İ. (1984). Kemalizm ideolojisi. *Atatürkçülük (İkinci Kitap)* (1. Baskı, s. 59-72) içinde. Millî Eğitim Basımevi.
- Gramsci, A. (1975). *Felsefe ve politika sorunları* (1. Baskı). (A. Cemgil, Çev.). Payel Yayınevi (Orijinal eserin basım tarihi 1959).
- Gramsci, A. (1986). *Hapishane defterleri* (1. Baskı). (K. Somer, Çev.). Onur Yayınları.
- Gündüz, I. (Ed.). (1991). *Türk-islam sentezi* (1. Baskı). Sarmal Yayınevi.
- Güney, A. (2007). Cumhuriyetçilik ilkesi. F. Başkaya ve T. Ersoy (Ed.), *Resmi ideoloji sözlüğü* (1. Baskı, s. 55-61) içinde. Maki Basın Yayın.
- Güngör, M. (2017). Bir kimlik inşası olarak ulus-devlet yurttaşlığı ve yurttaşlık kavramının dönüşümü. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2): 438-464. DOI: <http://dx.doi.org/10.17860/mersinefd.304070>
- Gür, F. (2001). Atatürk heykelleri ve türkiye’de resmî tarihin görselleşmesi. *Toplum ve Bilim*, 90: 147-166.

- Heper, M. (2011). *Türkiye'nin siyasal hayatı tarihsel, kuramsal ve karşılaştırmalı açıdan...* (1. Baskı). (K. Göksel, Çev.). Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık.
- Kabasakal, M. (Ed.). (2016). *Türkiye'de siyasal yaşam dün, bugün, yarın.* (1. Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kabataş, Y. ve Kök, S. (2021). Sivil toplum-devlet ilişkisi tartışmalarında süreklilik ve kopuşlar: hegel, marx ve gramsci. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (31), 171-192.
- Kalelioğlu, U. B. (2019). Auguste comte'un insanlık dini kurgulamasında üç hal kanununun rolü ve pozitif dinin nitelikleri. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(3): 535-544.
- Kapluhan, E. (2012). Atatürk dönemi eğitim seferberliği ve köy enstitüleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (26): 172-194.
- Kara, İ. (2000). Din ile devlet arasında sıkışmış bir kurum: diyanet işleri başkanlığı. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (18): 29-55.
- Karaömerlioğlu, M. A. (2002). Köy enstitüleri. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye'de siyasî düşünce cilt 2 kemalizm* (2. Baskı, s. 286-293) içinde. İletişim Yayınları.
- Kayıran, M. ve Metintaş, M. Y. (2009). Latin kökenli yeni Türk alfabesine geçiş süreci ve millet mektepleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24).
- Kayıran, M. ve Metintaş, M. Y. (2013). Atatürkçü düşünce sistemi: atatürkçülük (kemalizm). *Atatürk Yolu Dergisi*, 13(51): 579-615.
- Kaynar, M. K. (2009). Totem, tabu, mustafa kemal ve atatürkçülük. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye'de siyasî düşünce cilt 9 dönemler ve zihniyetler* (1. Baskı, s. 1089-1120) içinde. İletişim Yayınları.
- Kaynar, M. K. (2010). Nutuk'u okumak. F. Başkaya ve M. K. Kaynar (Ed.), *Resmi tarih tartışmaları -5- nutuk* (2. Baskı, s. 35-104) içinde. Özgür Üniversite Kitaplığı.
- Kaynar, M. K. (2010b). Tarihsel bir kişilik olarak mustafa kemal'den popüler kültür metası olarak atatürk'e. M. K. Kaynar (Ed.), *Resmi tarih tartışmaları -10- rejim ve ritüelleri* (1. Baskı, s. 75-114) içinde. Özgür Üniversite Kitaplığı.

- Koca, S. (2015). Atatürk'ü koruma kanunu. T. Bora (Ed.), *Türkiye'nin 1950'li yılları* (1. Baskı, s. 321-330) içinde. İletişim Yayınları.
- Koray, C. (1994). *Kur'an-islâmiyet, atatürk ve 19 mucizesi* (11. Baskı). Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köker, L. (1993). *Modernleşme, kemalizm ve demokrasi* (2. Baskı). İletişim Yayınları.
- Köker, L. (2002). Kemalizm/atatürkçülük: modernleşme, devlet ve demokrasi. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye'de siyasî düşünce cilt 2 kemalizm* (2. Baskı, s. 97-112) içinde. İletişim Yayınları.
- Leca, J. (1996). Bireycilik ve yurttaşlık. E. Balibar ve D. Borne (Ed.). ve T. Ilgaz (Çev.). *Dersimiz yurttaşlık* (1. Baskı, s. 13-79) içinde. Kesit Yayıncılık.
- Mertcan, H. (2007). Laiklik. F. Başkaya ve T. Ersoy (Ed.), *Resmi ideoloji sözlüğü* (1. Baskı, s. 419-443) içinde. Maki Basın Yayın.
- Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi. (1980). *Milli güvenlik konseyinin bir numaralı bildirisi* (Cilt: 1).
- Namal, Y. ve Karakök, T. (2011). Atatürk ve üniversite reformu (1933). *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(1), 27-35. DOI: 10.5961/jhes.2011.003
- Öngider, S. (2009). Kemalist rejimin inşası: tahrir-i sükûn kanunu. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye'de siyasî düşünce cilt 9 dönemler ve zihniyetler* (1. Baskı, s. 312-318) içinde. İletişim Yayınları.
- Özcan, S. (2013). Amasya genelge'sinin erzurum ve sivas kongreleri üzerindeki etkisi. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1): 69-82.
- Özdemir, Y. ve Aktaş, E. (2011). Halkevleri (1932'den 1951'e). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (45), 235-262.
- Öztan, G. (2007). Milliyetçilik. F. Başkaya ve T. Ersoy (Ed.), *Resmi ideoloji sözlüğü* (1. Baskı, s. 461-473) içinde. Maki Basın Yayın.
- Parla, T. (1991). *Türkiye'de siyasal kültürün resmî kaynakları: atatürk'ün nutuk'u* (1. Baskı). İletişim Yayınları.
- Portelli, H. (1982). *Gramsci ve tarihsel blok* (1. Baskı). (K. Somer, Çev.). Savaş Yayınları.
- Ransome, P. (2011). *Antonio gramsci yeni bir giriş* (1. Baskı). (A. İ. Başgül, Çev.). Dipnot Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 1992).

- Sancar, S. (2014). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti erkekler devlet, kadınlar aile kurar* (3. Baskı). İletişim Yayınları.
- Sarıay, E. (2015). Takrir-i sükûn kanununa dair bazı düşünceler. *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2(4): 377-403.
<https://doi.org/10.30523/mutefekkir.130266>
- Sâfi. (1928). *Kemalist din telakkisi -1- türk'ün yeni âmentüsü* (1. Baskı). Dâru'l Hilâfeti'l Aliyye Medresesi.
- Sönmez, V. (2010). Auguste comte (1798-1857) pozitivizm (olguculuk). *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 3(3): 161-163.
- Şimşek, U., Küçük, B. ve Topkaya, Y. (2012). Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının ideolojik temelleri. *Turkish Studies*, 7(4), 2809-2823.
- Taşkın, Y. (2002). 12 eylül atatürkçülüğü ya da bir kemalist restorasyon teşebbüsü olarak 12 eylül. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye'de siyasî düşünce cilt 2 kemalizm* (2. Baskı, s. 570-583) içinde. İletişim Yayınları.
- Taşkın, Y. (2003). Muhafazakâr bir proje olarak türk-islam sentezi. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye'de siyasî düşünce cilt 5 muhafazakârlık* (1. Baskı, s. 381-401) içinde. İletişim Yayınları.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete. (1929). *Millet mektepleri talimatnamesi* (Sayı: 1321).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete. (1951). *Atatürk aleyhinde işlenen suçlar hakkında kanun* (Sayı: 7872).
- Tekinalp. (2004). *Kemalizm* (2. Baskı). Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Tekiner, A. (2010). İktidar, söylem ve kült: atatürk anıtları. M. K. Kaynar (Ed.), *Resmi tarih tartışmaları -10- rejim ve ritüelleri* (1. Baskı, s. 131-153) içinde. Özgür Üniversite Kitaplığı.
- Toprak, Z. (2012). *Cumhuriyet ve antropoloji* (1. Baskı). Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
- Troçki, L. (1972). *Hayatım* (1. Baskı). (M. Öçmen, Çev.). Köz Yayınları.
- Türk silahlı kuvvetleri iç hizmet kanunu ve yönetmeliği*. (1975). (4. Baskı). Genelkurmay Basımevi.

- Ünder, H. (2002). Atatürk imgesinin siyasal yaşamdaki rolü. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye'de siyasî düşünce cilt 2 kemalizm* (2. Baskı, s. 138-155) içinde. İletişim Yayınları.
- Ünüvar, K. (2001). İttihatçılıktan kemalizme ihya'dan inşa'ya. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye'de siyasî düşünce cilt 1 cumhuriyet'e devreden düşünce mirası tanzimat ve meşrutiyet'in birikimi* (1. Baskı, s. 129-142) içinde. İletişim Yayınları.
- Ünüvar, K. (Ed.). (2017). *Cereyanlar türkiye'de siyasî ideolojiler* (2. Baskı). İletişim Yayınları.
- Ünüvar, K. (Ed.). (2018). *1960'tan günümüze türkiye tarihi* (6. Baskı). İletişim Yayınları.
- Üstel, F. (2002). Türkiye cumhuriyeti'nde resmî yurttaş profilinin evrimi. T. Bora (Ed.), *Modern türkiye'de siyasî düşünce cilt 4 milliyetçilik* (1. Baskı, s. 275-283) içinde. İletişim Yayınları.
- Weber, M. (2005). *Bürokrasi ve otorite* (1. Baskı). (H. B. Akın, Çev.). Adres Yayınları.
- Yeğen, M. (2002). Kemalizm ve hegemonya. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye'de siyasî düşünce cilt 2 kemalizm* (2. Baskı, s. 56-74) içinde. İletişim Yayınları.
- Yeşilkaya, N. G. (2002). Halkevleri. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye'de siyasî düşünce cilt 2 kemalizm* (2. Baskı, s. 113-118) içinde. İletişim Yayınları.
- Yetiş, M. (2009). Gramsci ve devletin iki görünümü. *Mülkiye*, 33(264): 129-153.
- Yetiş, M. (2012). Hegemonya. G. Atılğan ve E. A. (Ed.), *Siyaset bilimi kavramlar, ideolojiler, disiplinler arası ilişkiler* (2. Baskı, s. 87-98) içinde. Yordam Kitap.
- Yetkin, Ç. (1983). *Türkiye'de tek parti yönetimi 1930 1945* (1. Baskı). Altın Kitaplar Yayınevi.
- Yıldız, A. (2002). Kemalist milliyetçilik. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye'de siyasî düşünce cilt 2 kemalizm* (2. Baskı, s. 210-234) içinde. İletişim Yayınları.
- Yılmaz, A. (2010). Osmanlı'dan cumhuriyet'e kadın kimliğinin biçimlendirilmesi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9(20): 191-212.

- Yüceer, S. (2006). *Türkiye'nin aydınlanma sürecinde bir kültür devrimi: millet mektepleri*. VIII. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi, Bursa, Türkiye.
- Yüksel, M. ve Kızıltan, E. (2006). *Nutuk'taki gizli hitabe 19 rakamının yeni sırları* (1. Baskı). Melisa Matbaası.
- Zabunoğlu, H. G. (2018). Günümüzde ulus-devlet. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1): 535-559.
- Zihnioğlu, Y. (2020). Nezihe muhiddin ve türk kadın birliği. F. Saygılıgil ve N. Berber (Ed.), *Modern türkiye'de siyasî düşünce cilt 10 feminizm* (1. Baskı, s. 392-397) içinde. İletişim Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen türkiye'nin tarihi* (7. Baskı). (Y. S. Gönen, Çev.). İletişim Yayınları (Orijinal eserin basım tarihi 1993).
- Zürcher, E. J. (2002). Kemalist düşüncenin osmanlı kaynakları. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.), *Modern türkiye'de siyasî düşünce cilt 2 kemalizm* (2. Baskı, s. 44-55) içinde. İletişim Yayınları.

EK 1. Orijinallik Raporu

	<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p>	
<p>Tarih: 21/07/2023</p>	
<p>Tez Başlığı : DARBELERİN MEŞRUIYETİNİ SAĞLAMA ARACI OLARAK KEMALİZM'İN HEGEMONYASI: 12 EYLÜL 1980 ÖRNEĞİ</p>	
<p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 111 sayfalık kısmına ilişkin, 17/07/2023 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4 'tür.</p>	
<p>Uygulanan filtrelemeler:</p>	
<p>1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç</p>	
<p>2- ☒ Kaynakça hariç</p>	
<p>3- ☒ Alıntılar hariç</p>	
<p>4- ☐ Alıntılar dâhil</p>	
<p>5- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç</p>	
<p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p>	
<p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p>	
<p>21/07/2023</p>	
<p>Adı Soyadı: Semih Nafiz İPEK</p>	
<p>Öğrenci No: N21131704</p>	
<p>Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi</p>	
<p>Programı: Siyaset Bilimi Tezli Yüksek Lisans Programı</p>	
<p>DANIŞMAN ONAYI</p>	
<p>UYGUNDUR.</p>	
<p>Prof. Dr. Mete Kaan KAYNAR</p>	

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION DEPARTMENT**

Date: 21/07/2023

Thesis Title : THE HEGEMONY OF KEMALISM AS A TOOL TO LEGITIMATE COUPS: THE CASE OF SEPTEMBER 12, 1980

According to the originality report obtained by my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 17/07/2023 for the total of 111 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 4 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

21/07/2023

Name Surname: Semih Nafiz İPEK

Student No: N21131704

Department: Political Science and Public Administration

Program: Political Science

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Mete Kaan KAYNAR

EK 2. Etik Komisyon Muafiyeti Formu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 21/07/2023

Tez Başlığı: DARBELERİN MEŞRUIYETİNİ SAĞLAMA ARACI OLARAK KEMALİZM'İN HEGEMONYASI: 12 EYLÜL 1980 ÖRNEĞİ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

21/07/2023

Adı Soyadı: Semih Nafiz İPEK

Öğrenci No: N21131704

Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Programı: Siyaset Bilimi Tezli Yüksek Lisans Programı

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Prof. Dr. Mete Kaan KAYNAR

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION DEPARTMENT**

Date: 21/07/2023

Thesis Title: THE HEGEMONY OF KEMALISM AS A TOOL TO LEGITIMATE COUPS: THE CASE OF SEPTEMBER 12, 1980

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

21/07/2023

Name Surname: Semih Nafiz İPEK

Student No: N21131704

Department: Political Science and Public Administration

Program: Political Science

Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Prof. Dr. Mete Kaan KAYNAR

